

DİL SÜKÛTTA ELLER İCRAATTA:
OSMANLI SARAYINDA VE TOPLUMUNDA DİLSİZLER
BELEMİR ERKEN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI / YENİÇAĞ BİLİM DALI

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DİL SÜKÛTTA ELLER İCRAATTA:
OSMANLI SARAYI VE TOPLUMUNDA DİLSİZLER**

BELEMİR ERKEN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI / YENİÇAĞ BİLİM DALI**

**AKADEMİK DANIŞMAN
YDR. DOÇ. DR. AYŞE PUL**

ORDU – 2015

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 19/07/2015 tarihinde yapılan sınav ile Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. İlhan Ekinci

Üye :

Doç. Dr. Serdar Balcı

Üye :

Yrd. Doç. Dr. Ayşe PUL

ONAY :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

27/07/2015

Doç. Dr. Gökhan ÖZSOY

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezimi tamamen kendi çalışmam olduğuna ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

10/07/2015

Belemir ERKEN

ÖZET

ERKEN, Belemir, Dil Sükûtta Eller İcraatta: Osmanlı Sarayı ve Toplumunda Dilsizler, Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 2015.

Osmanlı Devleti'nde dilsizler başta saray olmak üzere Babıali, Dar-ı Şura-yı Askeri Meclisi, Hassa Ordusu Meclisi, Hariciye Nezareti, Meclis-i Vala, Meclis-i Maarif-i Umumiye, Şura-yı Devlet, Tuna Vilayeti, askeri birlikler, Harem, Hırka-yı Saadet Dairesinde istihdam edilmişlerdir. Sarayda sürekli padişahın yanında bulunurlar ve yapılan görüşmelerin gizliliğini sağlayarak devlet sırlarının işitilmesine ve yayılmasına engel olurlardı. Bunun dışında musahib, tırnakçı ve kahveci olarak da görevlendirilmişlerdir.

Harem'de çalışan dilsizler ise cüceler, musahibler ve harem ağalarının yaptıkları gibi bazı haberlerin Harem'e ve Harem'den de dışarıya ulaştırılması, Harem'e alınacak eşyanın getirilmesi gibi hizmetlerde kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde saray dışındaki dilsizlere baktığımızda bu kişilerin vergilerden muaf tutulduğunu görmekteyiz. İş talebinde bulunanlara uygun iş varsa iş verilmiştir. Tellak, kılıç ustaları, duagular ve esnafın içinde de dilsiz kimselerle karşılaşmaktayız. Bu kişiler işaretlerle kendilerini anlatıp ifade etmekteydi.

Hem saraydaki dilsizler hem de toplumdaki dilsizler hakkında fazla bilgi sahibi olamasak da toplumun onları algılayış tarzı veya kabul edip etmemelerine bakmaksızın, onların kendilerini toplumun bir bireyi olarak gördüklerini ortaya koydukları hayratlardan anlıyoruz. Bu şekilde kendilerini ifade etmiş olduklarını düşünüyoruz. II. Abdülhamid'in Sağır- Dilsiz ve Âmâ Mektebi'ni açmasından sonra bu durum resmi belgelerde daha çok yer almıştır ve biraz daha detaylı bilgiler edinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dilsiz, Bizeban, Sağır Dilsiz ve Ama Mektebi, Musahib, Cellatlar.

ABSTRACT

ERKEN, Belemir, *Speech in Silence, Hands in Performance: Mutes in the Ottoman Court and Society*, Master Thesis, Ordu, 2015.

In the Ottoman state, the mutes have been primarily hired in the Sublime Porte. Additionally, they have also been employed in the state institutions such as Military Council, Hassa (Special) Army Council, Ministry of Foreign Affairs, Supreme Council of Judicial Ordinances, and Permanent Council for General Education, Council of the State, Danube Province, Military Units, Harem and the Apartments of the Mantle of the Prophet.

The mutes were perpetually with the Sultan. They were preventing the dissemination of the secrets of the state in the public by providing the secrecy of the negotiations. Besides, they have been nominated as companion, comber and coffee-maker. The mutes working in the Harem, like the dwarfs and eunuchs, have been employed in the services such as fetching the necessary wares and carrying information between Harem and the outside world.

When we look at the mutes outside the Court, we see that they were exempted from paying taxes. They have also been hired in other proper jobs. We can detect the mute persons among the bath attendants, swordsmen, preachers and artisans. These men were telling and expressing themselves through the signs.

Even if we do not have much information about the mutes both in the Court and in the society, we understand from the pious deeds and establishments they made that they considered themselves the individuals of society regardless of the perception of the society about them. These examples present us how they expressed themselves. It has become possible to have detailed information about the deeds of the mutes from official documents after the opening of the School for Deaf, Mute and Blind by Abdülhamid II.

Key Words: Mute, Bizeban, School for Deaf, Mute and Blind , Musahib, Hangmen.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı :	Belemir ERKEN
Doğum Yeri ve Tarihi :	Bafra /10.01.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi :	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi :	Ordu Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller :	İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri :	
İş Deneyimi	
Uygulamalar :	
Projeler:	
Çalıştığı Kurumlar:	
İletişim	
E-Posta Adresi:	belemir_erken@hotmail.com
Telefon:	
İş:	
Ev:	0545 6899517
Cep:	
Tarih ve İmza:	

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖZGEÇMİŞ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	11
1.1. OSMANLI DEVLETİ ÖNCESİ TÜRKLERDE DİLSİZLER	11
1.1.1. Hanedan Üyelerinde Dilsizler	11
1.1.2. Toplum Yapısı İçinde Dilsizler	12
1.2. OSMANLI SARAYINDA DİLSİZLER.....	15
1.2.1. Osmanlı Sarayında Görevli Erkek Dilsizler	15
1.2.1.1. Bizebânlar	15
1.2.1.2. Cellatlar.....	22
1.2.3. Osmanlı Sarayında Görevli Kadın Dilsizler.....	32
1.3. OSMANLI TOPLUMUNDA DİLSİZLER	33
1.3.1. Dilsiz Tımar Sahipleri	33
1.3.2. Dilsiz Esnaf	36
1.3.3. Dilsiz Sanatkârların Bazıları	37
1.3.3.1. Dilsiz Ali.....	37
1.3.3.2. İbrahim Bizeban.....	37
1.3.4. Dilsiz Hizmetliler.....	38
1.3.5. Dilsiz Dilenci	38
1.4. OSMANLI DEVLETİ'NDE DİLSİZLERİN İŞARET DİLİNE DAİR İZLENİMLER.....	39
1.5. EVLİYA ÇELEBİ'NİN SEYAHATNAMESİ'NDE DİLSİZLER.....	41
1.5.1. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Bizebanlar	41
1.5.2. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Cellatlar	42
1.5.3. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Dilsizler (Reaya)	43

1.6. OSMANLI TOPLUMUNUNDAKİ DİLSİZLERİN HAYRATI.....	46
2. BÖLÜM	49
2.1. OSMANLI HUKUKUNDA DİLSİZLERİN YERİ.....	49
2.1.1. Saraydaki Dilsizlerin Osmanlı Hukukundaki Yeri.....	49
2.1.2. Toplumdaki Dilsizlerin Osmanlı Hukukundaki Yeri	51
3. BÖLÜM	54
3.1. DİNİ UYGULAMALAR AÇISINDAN DİLSİZLER.....	54
3.1.1. İSLAMİYETTE DİLSİZLER	54
3.1.1.1.Kuran-ı Kerim’de Dilsizler	54
4.1.1.2. İslami Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesi Açısından Dilsizler.....	57
3.2. HRİSTİYANLIKTA DİLSİZLERE BAKIŞ	58
3.3. YAHUDİLİKTE DİLSİZLER	59
3.3.1. Yahudilikte Evlilik	60
3.3.2. Şabat Günü Ve Bayramlar	61
3.3.3. Bireysel, Ailevi Ve Toplumsal Yükümlülükleri	62
3.3.4. Dualar Ve Diğer Yasal Zorunluluklar	62
4. BÖLÜM	64
4.1. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE BİZEBANLARIN DURUMU	64
4.2. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE SAĞIR-DİLSİZ VE ÂMÂ MEKTEBİ.....	64
4.3. SULTAN MEHMED REŞAD DÖNEMİNDE SAĞIR- DİLSİZ VE Â’MÂ MEKTEBİ.....	69
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	74
EKLER.....	84

KISALTMALAR

a.g.b.	:Adı geçen belge
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.m.	: Adı geçen madde
A.}MKT.MHM	: Sadâret Mektûbî Kalemi Mühimme Evrâkı
AESAMD.III	: Ali Emiri Sultan Üçüncü Ahmet Evrâkı
A.}MKT.DV	: Sadâret Mektûbî Kalemi Deavi
a.g.t.	: Adı geçen tez
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.ADL	: Cevdet Adliye
C.BLD	:Cevdet Belediye
C.EV	: Cevdet Evkaf
C.MF.,	: Cevdet Maarif
DH.İD	: Dâhiliye Nezâreti İdâri Kısım
DH.SAİD	:Dâhiliye Nezreti Sicil-i Ahvâl Defterleri
DUIT	: Dosya Usulü İraâdeler Tasnifi
HAT	: Hattı Hümâyûn
İA	: İslam Ansiklopedisi
İ.D.A	:Divân-ı Ahkâm-ı Adliye
İ.DH	: İrâdeler Dâhiliye
MF. MKT	:Maârif Nezâreti Mektûbî Kalemi
MVL	:Meclis-i Vâlâ Riyâseti
S.	: Sayı
s.	:Sayfa

ŞD	: Şûrâ-yı Devlet
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TOJET	: The Turkish Online Journal of Educational Technology
TSMAD	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
TŞRBNM	: Taşra Bosna Müfettişliği Evrâkı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınlayan, Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
Y..PRK.AZJ	: Yıldız Perakende Evrâkı Arzuhal ve Jurnaller

GİRİŞ

AVRUPA'DA DİLSİZLERE BAKIŞ

Sağır doğanlar fiziksel bir engelleri olmamasına rağmen, çevrede konuşulanları işitip taklit edemediklerinden konuşamadıkları için böyle kişilere sağır-dilsiz denilmiştir. Dilsizlik sağırlığın sonucudur. Genellikle bu kişilerin konuşma mekanizmalarında bir bozukluk yoktur. Bir ameliyat ve tedaviyi takiben kulaklar işitmeye başlarsa dil de çözülür. Bu gerçeğin bilinmediği dönemlerde, sağır-dilsizlerin dilinden problemi olduğu düşünülmüş tedavi amacıyla dilin altı, üstü, burnun içi, boğaz, bademcikler ve küçük dile cerrahi müdahalelerde bulunulmuştur.

Hristiyan kilisesine göre; sağır-dilsizler, tanrının gazabına uğramış kişilerdi, bunları konuşurmaya uğraşmak tanrının iradesine karşı gelmekti. St. Augustinus'a göre "anadan doğma sağırlar iman sahibi olamazlar, imanlı kabul edilmezler. Çünkü iman ağızdan, dinlenen sözlerden gelir". Sağır ve dilsizler ailelerine verilmiş ilahi bir cezalandırma olarak kabul edilirdi. Eski Roma'da sakatlar, çoğunlukla gemilerde köle ya da dilenci olarak kullanılmaktaydı. Satılan bir cariyenin eğer dilsiz olduğu anlaşılırsa, alan kişi cariyeyi geri verip parasını alabilirdi.¹ Ama bu dönemde dilsizler kendilerine bırakılan mirası alabilir ve başkasına da miras bırakabilirlerdi.²

İlkçağ'da ve Ortaçağ'da dilsizlere kötü gözle bakılmıştır. Dilsiz çocuklar uğursuz sayıldıkları için anne ve babalarından şefkat görmez ve küçük yaşta ya sokağa atılır ya da evden atılırdı. Evden kovulan bu kişiler ormanda hayatta kalmaya çalışırlardı. Ağaç kovuklarında ve mağara köşelerinde ormanda yetişen bitkileri yiyerek, avlayabildikleri hayvanların etini yiyerek yaşamaya çalışırlardı.³

Özellikle İlkçağ'da bu kişiler, devlet tarafından toplatılarak Tanbet kayalıklarından Bareter nehrine atılırdı. Orta çağın yarısına doğru bu kişilerin zararlı ve

¹ Türkan Rado, "Roma Hukukunda Maldaki Ayıplardan Dolayı Satıcının Mesuliyeti" , **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1944, s.614.

² Nadi Günel, "Roma Hukukuna Genel Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.4 S.1, Ankara 1995, s.426.

³ Süleyman Gök, **Dünyada ve Türkiye'de Sağır, Dilsiz Okulları Tarihçesi ve Eğitim Sistemi**, Hüsniyat Matbaası, İstanbul 1958, s.5.

uğursuz olduğuna dair oluşan kanaatin kökleşmesiyle ağır işlerde de kullanılmaya başlanmışlardır. Hatta atla çevrilen değirmenlerde atın yerine çalıştırılmışlardır.⁴

İslamiyet ve Hristiyanlık dinlerinin ortaya çıkışından sonra Kuran ve İncil'in sakat, yaşlı ve hastalara karşı merhametli olunması gerektiğine dair emirlerinden dolayı engellilere olan tutum, pozitif bir boyut kazanmıştır. Bununla beraber Ortaçağ boyunca sakatlık, hala zihinlerde günah ve cezalandırmayla ilişkilendirilmekteydi. Avrupa'da sakatlar şeytanlığın ve cadılığın olumsuz kavramlarıyla eşleştirilmişlerdir.⁵

AVRUPA'DA DİLSİZLERİN EĞİTİM TARİHİ

İşitme engelli bireylerin eğitimine ilişkin çalışmalar oldukça eskidir. Bu çalışmalar sonucu eğitim uygulamalarında, kurumlarda kullanılan yöntem ve araçlar yönünden değişme ve gelişmeler olmuştur. İlk çağlarda sağır ve dilsiz doğanlara nasıl davranıldığı hakkında çok fazla kaynaklara sahip değiliz. Avrupa'da bu şekilde doğanlar uğursuz olarak ilan edilmişlerdir. İşitmeyen kişilerin eğitimine ilişkin ilk yazılı kaynak Markides, M.S. 700 yıllarına ait olup Hagulstad piskoposunun sağır ve dilsiz olarak anılan işitmeyen bir gence konuşmayı öğretmesinden söz eder. Daha sonra Beverley'li St. John adını alan bu piskopos, işitmeyen bu gencin hikâyesini anlatan Bede'ye (M.S. 674 – 735) bu olayı eğitimin bir sonucu olarak değil de bir mucize olarak aktarmıştır.⁶

Ksenophon, MÖ 431'de işaret diliyle yapılan bir görüşmeden bahsetmektedir. Tarih boyunca işaret dili sağırларca ve manastır toplumlarınca kullanılmıştır. Girolomo de Cardano 1576'da sağırларın bazı soyut fikirleri anlatabildiğini yazmış, Giovanni Bonifaccio ise 1616'da işaretleşmenin evrensel bir dil olduğu fikrine varmıştı. Ama dilin esas olarak jestlerden türediği teorisini ilk kez XVIII. yüzyılın ortalarında öne süren, filozof Condillac'tır. Goldstein, birinci yüzyıla kadar eski bir zamanda Archigenes'nin ağır işitenler için işitme hunisini kullandığını belirtmektedir. Beş yüz yıl kadar sonra Alexandr Tralles değişik cins seslerin ve bağırmanın işitme özürülerin

⁴ Süleyman Gök, **a.g.e**, s.6.

⁵ Nuran Yıldırım, "İstanbul'da Sağır- Dilsiz ve Âmâların Eğitimi", **İstanbul Armağanı 3**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1997, s.305.

⁶ Yusuf Kemal Kemaloğlu, "Konuşamayan İşitme Engellilerin (Sağırларın) Tarihi", **KBB ve BBC Dergisi**, C. 22, S.1, Ankara 2014, s. 19.

işitme işlevini uyardığını söylemektedir. Ortalama bin yıl kadar sonra aynı fikir, Guido Guidi tarafından yinelenmiştir.⁷

Leonardo da Vinci, işitme engelli bireylerin birbirleriyle kurdukları iletişimi gözlemiştir. İşitme engelli bireyin karşısındaki insanın jest, mimik ve dudak hareketlerinden anlam çıkartabileceğini söylemiştir. Üç yaşındaki bir işitme engelli çocuğu yanına alıp ressam olarak yetiştirmiştir. Bu çocuk çok iyi bir ressam olmuş ve daha sonra da saray ressamı olarak onu yerleştirmiştir.⁸

1750'den önce, dil öncesi sağır olanların durumu gerçekten kötüydü; konuşmayı öğrenemediklerinden "dilsiz ve budala" kabul ediliyorlar, anne-babalarıyla ve aileleriyle özgürce iletişim kuramıyorlar, birkaç işaretten fazlasını bilmiyorlardı. Toplum dışı bırakıldıkları gibi, birkaç büyük şehir dışında kendi kader arkadaşlarıyla bile bir araya gelemiyorlar, okur-yazar olamıyorlar ve hiçbir zaman eğitim alamıyorlardı. En adi işlerde çalıştırılıyorlardı, çoğu zaman yalnız ve yoksulluk sınırında yaşıyor, kanunun ve toplumun gözünde geri zekâlıdan bir nebze daha iyi sayılıyorlardı.

1760 yılında Abbe de L'Epee adındaki bir rahip Paris'te işaret metoduyla eğitim veren ilk sağır okulumu açmıştır. Cemaatinde iki sağır kız öğrencisini dini görevlerinde kendisine yardım etmelerini sağlamak için yazı ve okuma dilini okutmaya çalışmıştır. Sağırın iletişim için kullandığı işaret dilini onların ana dili olduğunu kabul etmiş, sağırın konuşmayı öğrenebileceklerine inanmıştır. Ama öğrenmelerinin gerekli olduğuna inanmamıştır. Sağır için ilk resmi okulu açarak öğretmen yetiştirmeye çalışmıştır. Bu çalışmalarıyla Avrupa'yı etkilemiştir. Birçok ülkede okullar açmış, yöntemine Sessiz Fransız Yöntemi adı verilmiştir. Diğer bir bilim adamı İtart ise, kendisi doktor olmasına rağmen işitme engelli çocukların eğitimleriyle ilgilenmiştir. L'Epee'nin sistemini almıştır. İlk başlarda işaret sistemini kullanmasına rağmen işaretin konuşmayı engelleyebileceğini düşünerek bazı öğrencilerine işaret sistemi dışında eğitim vermiştir. Kendisi plânlı ve programlı işitsel eğitim çalışmaları yaparak çocukların işitme kalıntılarını kullanma ortamları sağlamıştır. Ayrıca konuşmada ritmin önemini fark etmiş ve ritim çalışmalarının konuşma öğrenimi üzerinde işaret dilinin

⁷İsmail Özçelik, "İşitme Eğitimi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1, s.73.

⁸ Yusuf Kemal Kemaloğlu, a.g.m, s.18.

etkilerinden söz etmiştir. Sözel dili öğretmek için işaret dilini kullanmak gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca bireysel programlar hazırlamıştır.⁹

İskoçyalı bir bilim adamı olan Thomas Braidwood 1760'da yalnız oral metodu kullanarak bir okulu geliştirmiştir. Bireysel eğitime ağırlık vermiştir. Açtığı okulda konuşma, dudaktan okuma, okuma-yazma öğretmiştir. Doğal jest ve mimiklere izin vermesine rağmen sistematik işaretlere izin vermemiştir.

XVII. yüzyılda Dr. Albert ise sağırılığın fizyolojisi ve nedenleri ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Sağırılığın hep aynı şiddetle olmadığını anlamış ve sağırılığın da fetüs dönemi aksaklığından kaynaklandığını varsaymıştır. Alman Dr. Schert, işitmezliğin hakkında farklı bilgiler vermiştir. Neden olarak kalıtsallığı göstermiştir. Bir neden olarak da travmaları göstermiştir. Alman Dr. Flather de daha çok anatomi ile ilgilenmiş, çalışmaları sonucu orta kulaktaki kemikçiklerin var olduğunu görmüştür. İngiliz psikolog John Bulwer, işitme engelli çocukların parmak alfabetini öğrenebileceklerini söylemiştir. Genizde çıkan seslerin görülmesinin zorluğunu ortaya koyarak görülmesine yardımcı olmak için parmakla işaret eklemiştir.

XVIII. yüzyıl başında genel eğitimde bir farklılaşma başlamıştır. Avrupa'da Rönesans yaşanarak eğitim herkesin hakkı kabul edilmiştir. İşitme engellilere ait okullaşma artmış ve sağır okulları açılmaya başlamıştır. Bu yüzyılda İspanyol asıllı Jakop Rodrigez Pererro, Fransa'da işitme engelli iki kız kardeşine eğitim vererek çok büyük yol almıştır. Yöntemi İngiliz ve Fransız Kraliyet akademisinde kabul görmüştür. Öncelikle küçük gruplarla çalışmış, grubun oniki kişiden fazla olmaması gerektiğini söylemiştir. İşitme kalıntıları arasında farklılıklar olduğunu ve bunlar arasında ayrımlar yapılması gerektiğini belirtmiştir. İlk defa en basit işitme cihazı olan kulak trampetini kullanmıştır. O dönemde tamamen sağır olduğu kabul edilen çocuklarla dokunma ve titreşimle ilgili ipuçları vermiştir. Tek elle kullanılan işaret alfabetini önermiştir. Yalnız bu işaret alfabetinde her harfin bir işareti göstermesi yerine o sesin çıktığı yeri göstermesini tercih etmiştir.

Alman bilim adamı Heinicke, 1778 yılında konuşma metoduyla eğitim veren bir okul açmıştır. Tam bir sözel eğitim uygulamıştır. Bunun için yazı ve okuma çalışmalarından önce dudak okumaya öncelik vermiş, sözel dilin iyi bir şekilde yerleşmesi için işaret dilinin kullanılması gerektiğini söylemiştir.

⁹ Yusuf Kemal Kemaloğlu, "KBB Hekimliği ve İşaret Dili", **Bozok Dergisi**, C.1, S.1, Ankara 2014, s.46.

Avrupa ülkelerinde dahi, daha çok yakın zamanlara kadar (XX. yüzyılın başlarına kadar) çalışabilir durumda olsun veya olmasın özürülülerin büyük bir ekseriyeti, geçimlerini temin etmek için, ya aile içinde yaşamak, ya da evsiz barksız olarak çoğu zaman dilencilik yapmak zorunda kalmışlardır.

1880 Milano Konferansı işitme engellilerin eğitimine yönelik ilk önemli çalışmalardan biridir. Konferans bu alanda başarılı görülen kişiler yöntemlerini ve başarılarını tartışmak amacıyla toplanmıştır. Konferansa katılan katılımcılar, Milano'daki okulları gezerken sözel yöntemle eğitim veren okullardan çok etkilenmişlerdir.

XX. yüzyılda kamuoyu işitme özürülülerin eğitimine inancına, konuşma eğitimine önem verilmiştir. Bu yüzden de dudaktan anlama ve işitme eğitimi önem kazanmıştır. 1971 yılında Ernaud, Paris Bilim Akademisi'nde, işitme kalıntısı olan işitme özürülü çocukların, eğitim sonucunda kelime ve seslerin işitsel ayırımını yapabilecekleri kanıtlanmıştır. Perejere ise bu konuda işitme kalıntısı olan işitme özürülü çocukların, hemen hepsinin konuşmayı işitip anlayabilecek şekilde yetiştirilmelerinin gerekli olduğunu kabul ettirmiştir. 1802'de Itard, ağır işitenler için işitme eğitiminin gerçekten önemli olduğunu kanıtlamıştır. Altı kişilik sağır diye nitelenen bir grupla çalışarak artık işitmeleri güdülemek için zil sesini kullanmıştır. Zil kullanımından, müzik seslerine geçmiştir. 1893 yılında Urbantschitsch Viyana'da işitme eğitimi yapmıştır. 1914 yılında Goldstein akustik yöntemi St. Louis'te kurmuştur. A.G. Bell konu ile ilgili olarak ilk grup işitmesini bir telefon şeklinde düşünmüştür.¹⁰

XIX. YÜZYILDA AVRUPA'DA ENGELLİLERE YÖNELİK EĞİTİM FAALİYETLERİ

Almanya

Almanya, işitme engellilere yönelik faaliyetlerde önde gelen ülkelerdendir.

Johann Craser, işitme engelli çocuklara normal yaşitlarına benzer eğitim ortamları sağlamak için çaba sarf etmiş ve oldukça başarılı olmuştur. Normal okullar içinde işitme engellilerin eğitim alabilecekleri üniteler açmış ve bütün öğretmenleri işitme engellilerin eğitimi hakkında bilgilendirmek için seminerler vermiştir. İşaret

¹⁰ H.H. Selvi, **İşitme Engelliler Okullarının İşlevsel Süreçlerinin Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Y.L. Tezi, İstanbul, 2004.

<http://turkisaret dili.blogcu.com/isitme-engellilerin-egitim-tarihi/4641795>

dilini kullanmada konuşmaya dayalı sözel eğitime ağırlık vermiştir. İki yıl özel eğitim verdikten sonra normal sınıflarda eğitimlerini devam ettirmelerini sağlayabilmek için normal bir okul içinde deneme ünitesi açmıştır. Ancak bu yaklaşım, sistem içindeki işitme engelli çocuklara yeterli destek sağlanamadığı için istenilen amaca ulaşılamamış ve zaman içinde bu sınıflar kapatılmıştır.

Victor Jager, işitme engelliler için normal eğitim ortamları yaratabilmek için çaba sarf etmiştir. Bunun sonucunda işitme engelliler için açılmış olan toplumdaki soyutlanmış büyük yatılı özel eğitim okulları kapanmaya başlamış ve yerlerine küçük gündüzlü okullar açılmaya başlanmıştır.¹¹

Fredrich Moritz Hill'in işitme engelliler alanıyla ilgili birçok yayını bulunmaktadır ve dönemin eğitimcilerini etkilemiştir. Konuşamayan çocukların konuşma eğitiminin doğal dil edinimi sürecine paralel ve doğal ortamlarda olması gerektiğini, okuma yazmayla başlayan bir dil ve konuşma eğitiminin sakıncalarını ortaya koymuştur.¹²

İngiltere

Almanya'nın yanı sıra İngiltere'de de konuşma ve işitme engellilere yönelik yoğun çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, 1800'lü yılların ilk çeyreğinde John Arrowsmith, soyutlanmış büyük yatılı sağır okullarının, işitme engelli çocukların normal sosyal davranışlar geliştirebilmeleri için yetersiz kaldığını belirtmiş ve işitme engelli çocukların ailelerin desteği ile normal okullarda eğitim almalarının daha yararlı olacağını savunmuştur.

Thomas Arnoldi (1816-1897), Sessiz Fransız Yöntemi ile Konuşmaya Dayalı Sözel Alman Yöntemi'ni karşılaştıran kitap yazmıştır. Kitabında bu iki sistemle ilgili görüşleri kısaca şöyledir:¹³

- a. Her iki yöntem ile eğitilen işitme engelli çocukları karşılaştırmıştır ve örneklerle sözel yaklaşımın daha başarılı olduğunu belirtmiştir.
- b. Konuşma dilinin ve işaret dilinin söz dizimindeki farklı olduğunu

¹¹ Fatma Şeyma Gümüş-Bengisu Özgüven, "19. Yüzyılda İşitme Engellilerin Eğitimindeki Eğilimler", s.1.
<http://atwiki.com/>.

¹² Yusuf Kemal Kemaloğlu, a.g.m, KBB ve BBC Dergisi, s.23.

¹³ Fatma Şeyma Gümüş-Bengisu Özgüven, a.g.m., s.1.

belirtmiştir. Her iki yöntemin birlikte uygulanması işitme engelli çocukların aynı anda iki farklı dili öğrenmesi anlamına gelmektedir. Bu da zaten konuşmaya dayalı sözel dil ediniminde zorlanan işitme engelli çocuğun ana dilini edinimini zorlaştıracığını belirtmiştir.

c. İşaret dili yerine parmak alfabesinin öğretilmesine daha olumlu bakmaktaydı. Bunun nedeniyse parmak alfabesinin ve konuşmaya dayalı sözel dilin aynı söz dizimini kullanıyor olmasından kaynaklanıyordu. Her iki yöntemde kullanılan söz diziminin aynı olması, işitme engelli çocuğun konuşmaya dayalı sözel dilin okuma ve yazma boyutunu öğrenmesinde sorun yaratmayacağını belirtmiştir.

d. İşitme engelli çocukların basit tümceleri üretebilme becerilerini geliştirmeden, sözcükleri tek tek öğretmek ve bu sözcükleri özelliklerine göre sınıflamanın yararsız olduğunu belirtmiştir. Bunun yerine işitme engelli çocukların akıcı ve işlevsel konuşma becerilerini geliştirecek çalışmaların yapılmasının daha yararlı olacağını belirtmiştir.

e. Konuşmaya dayalı sözel dilin söz dizimi kurallarının edinimi doğal yaşantılarının yer aldığı ortamlarda doğal söyleşiler yardımı ile öğrenebileceğine inanıyordu. Bunun içinde yapılandırılmış gramer öğretiminin yararlı olmayacağını belirtmiştir.

f. Konuşmanın normal işiten toplumun esas iletişim aracı olması dolayısıyla işitme engelli çocukların, konuşmaya dayalı sözel dil edinebilecekleri yöntemlerle eğitilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Hollanda

Hischinled, işitme engelli çocukların ana dillerini doğal yollardan öğrenebileceklerini savunmaktaydı ve bu nedenle sözel yöntemin işitme engellilerin eğitiminde kullanılabilir en iyi yöntem olduğuna inanıyordu. İşitme engellilerin eğitiminin yanı sıra öğretmen eğitimine de önem vermiştir. Ana dil ediniminde konuşma seslerini duymak kadar konuşmayı kullanmanın da önemli olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerini yaşlarına göre sınıflara ayırmak yerine, dil becerilerine göre sınıflara ayırmıştır.

Amerika

Horace Mann, genel eğitimin devlet tarafından yapılması gerektiğine inanmaktaydı ve işiten çocukların öğretmenlerinin eğitilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu düşüncesini gerçekleştirebilmek için 1838'de Lexington'da öğretmen yetiştiren ilk yüksek okulun açılmasına katkıda bulunmuştur. Avrupa'da işitme engellilerin eğitimi ile ilgili gözlemleri sonucunda sözel dil eğitiminin işitme engelliler için en uygun eğitim yöntemi olduğuna inanmış ve sözel dil eğitimi yapan okulların açılması için çaba harcamıştır.

Alexander Graham Bell, 1872'de işitme engelli çocukların öğretmenlerini yetiştirmek için okul açmış ve o dönemde işitme engellilerin eğitimleri için önemli oldukları düşünülen, büyük yatılı okullara karşı olduğu için başarılı olamamıştır. 1877'de sözel yöntemle eğitim almış Mabel Hubbard'la evlenmiştir. Karısının ve işitme engellilerin konuşma seslerini duymasını sağlayabilmek için sesi yükseltebilen araçlar geliştirebilmek için çalışmalar yaparken telefonu bulmuştur. İşaret dili öğrenen çocukların toplumdaki soyutlandıkları ve bunun sonucunda da işitme engellilerin birbirleri ile evlenmeleri sonucu kalıtsal sağırılığın ortaya çıktığı bunun da işitme engelli çocukların sayısını arttırdığı sonucuna varmıştır.¹⁴

1856'da, Washington'da sessiz Fransız yöntemini benimsemiş olan Kendal Sağırlar Okulu adlı küçük bir özel okul açılmıştır. Bu okul hızlı bir gelişim göstererek dünyada işitme engellilere eğitim veren ilk yüksekokul olarak bilinen Gallaudet Yüksekokulu adını almıştır. Günümüzde de işaret dili yöntemi ile eğitimine devam etmektedir.¹⁵

MİLANO KONFERANSI

1840'ların başında Avrupa ve dünyadaki ülkelerin çoğunda işitme engellilerin eğitimi zorunlu olmuş ve devlet özel eğitim okullarının sayıları artmıştır. Ayrıca Avrupa'da işaret yönteminden sözel dil yöntemine doğru bir değişim başlamıştır. Ancak işitme engellilerin eğitimi alanıyla ilgili yeterli yayının olmaması ve konuyla ilgili araştırmaların azlığı, 1880'de Milano'da bir Uluslararası İşitme Engelliler Kongresi düzenlenmesine neden olmuştur. Bu kongre işitme engellilerin eğitimlerinde önemli

¹⁴ Fatma Şeyma Gümüş-Bengisu Özgüven, a.g.m, s.2.

¹⁵ Fatma Şeyma Gümüş-Bengisu Özgüven, a.g.m, s.4.

dönüm noktalarından birisi olmuştur.¹⁶ Kongreye dünyanın birçok ülkesinden işitme engellilerin eğitimcileri katılmıştır. Kongrede işitme engellilerin eğitim yöntemleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Kongre başkanlığını Milano Sağırlar Okulu Müdürü Abba Tarra'nın yapmış olduğu kongre düzenleme kurulu, ana temanın işitme engellilerin eğitim yöntemleri olmasına karar vermiştir. Katılımcılar boş zamanlarında sözel dil yöntemini oldukça başarılı uygulayan ve sonuçlar alan İtalyan okullarını gezerken bu yöntemin etkisi altında kalmışlardır. Bu kongrenin sonucunda sözel dil yönteminin çoğunlukla kabul edilmesinin nedeni, sunulan akademik çalışmalardan çok, İtalyan okullarındaki işitme engelli çocukların konuşmaya dayalı sözlü dillerindeki başarılı gelişmeleri olmuştur.¹⁷

Kongre sonucunda, işitme engellilerin işaret dili yerine konuşarak iletişim kurmalarının, normal işiten topluma uyum sağlamalarında daha çok kolaylık sağlamasından dolayı ve sözel dille ilgili daha doğru bilgiler edinebilmeleri için sözel yöntemin işaret yöntemine göre daha üstün olduğu¹⁸, konuşma ve işaretin beraber öğretilmesi dudak okumayı ve konuşmayı öğrenmeyi olumsuz yönde etkilediği için sözel dil öğretimi sırasında işaret dilinin kullanılmaması¹⁹, tüm işitme engelli çocukların eğitim alabilmeleri hükümetler tarafından garanti altına alınması²⁰, işitme engelli çocuklara konuşma öğretiminin mümkün olduğunca normal işiten çocukların dili öğrenmelerine benzer bir şekilde öğretilmesi, işitme engellilere dil öğretimi alanında yeterli miktarda kitap bulunmaması nedeniyle bu alanda çalışan eğitimcilerin alanla ilgili kitaplar yazmaları²¹, bu çalışmalar sonucu elde edilen konuşma becerilerinin kalıcı olması ve daha da gelişebilmesi için işitme engelli çocukların işiten çocuklarla iletişim kurabilecekleri ortamların yaratılması, okula en geç 8-10 yaşlarında başlanmalı, eğitim

¹⁶ Yusuf Kemal Kemaloğlu, Pınar Yaprak Kemaloğlu, "The History of Sign Language and Deaf Education in Turkey", **Kulak Burun Boğaz İhtisas Dergisi**, 2012, 22(2),s.70.

¹⁷ Fatma Şeyma Gümüş-Bengisu Özgüven, a.g.m, s.5.

¹⁸ Elizabeth S. Mathews, **Mainstreaming of Deaf Education in the Republic of Ireland: Language, Power, Resistance**, Thesis submitted in fulfilment of the requirements of the Ph.D degree, National University of Ireland, Maynooth. Geography Department May 2011, s.118.

¹⁹ Karen Lloyd, **Deaf Australia Inc**, C.19,S.6, Haziran 2010, s.1.

²⁰ Hajah Norbayah Haji Shahminan, **A Critical Exploration of Deaf Young People's Underachievement in Brunei Darussalam**, School of Sport and Education Brunei University London September 2012, s.28.

²¹ Stephen Michael Nover, **History of Language Planing in Deaf Education: The 19. Century**, Degree of Doctor of Philosophy, In the Graduate College The University of Arizona 2000, s.107.

en az 7-8 yıl devam etmeli ve sınıftaki öğrenci sayısı 10 kişiden fazla olmamalı²², işaret dili ile eğitim yapan ve işaretle iletişim kurma alışkanlığı yerleşmiş okullarda sözel yönetime geçilmesinin zorluğu belirtilmiş ve sözel yöntemle eğitime yeni başlayacak olan işitme engelli çocukların işaretle iletişim kuran ve eğitim yapan bu ortamlarda ayrı olarak eğitilmesi²³ şeklinde kararlar alınmıştır.

Milano Kongresi, Avrupa'daki hemen hemen tüm ülkelerde hükümetlerin işitme engellilerin eğitimlerini zorunlu hale getirilmelerini ve desteklenmelerini sağlamıştır.²⁴

²² Hajah Norbayah Haji Shahminan, **a.g.t.**, s.28.

²³ Wayne Sinclair, "We did it. The Rejection of Milan Resolutions", **Deaf History** International, Summer /Fall 2010, s.6.

²⁴ Emma Louise Peel, **Inclusive Practice in South Africa: A Deaf Education Perspective**, The University of the Witwatersrand, in the fulfilment of the degree of Master of Education, Johannesburg 2004, s.5.

1. BÖLÜM

1.1. OSMANLI DEVLETİ ÖNCESİ TÜRKLERDE DİLSİZLER

1.1.1. Hanedan Üyelerinde Dilsizler

Osmanlı Devleti öncesindeki devletleri inceleyip baktığımızda dilsizlerle ilgili yeterince bilgi sahibi olamamaktayız. Yalnızca engellilerle ilgili genel bilgilerle karşılaşmaktayız. Örneğin Anadolu’da Selçuklular ve Beylikler döneminde körlerle ilgili bazı kuruluşların varlığı bilinmekteydi. Selçuklu atabeylerinden Muzaferüddin Ebu Sait Gökbörü, Musul’da hasta ve körler için dört darülaceze yaptırmıştır. Hasta ve sakatların günlük ihtiyaçlarını tayin eden Muzaferüddin Ebu Sait Gökbörü, haftada iki gün bizzat bu darülacezelere gelerek hastaları tek tek ziyaret etmiştir.²⁵

Beylikler devrinde yapılan darülacezelerden biri de Manisa’da Saruhan Beyliği’ne ait olan Körhaney’di. Körhane’yi Saruhan Bey’in oğlu İlyas Bey yaptırmıştı. Burası körlerin dilenmelerine ve sürünmelerine meydan vermemek için kurulmuş bir bakımeviydi.²⁶

Karahanlılar dönemindeyse Yusuf Has Hacib, ünlü eseri *Kutadgu Bilig*’de yaşlanan Ögdülmiş’in insanlarla artık işaretle anlaşabildiğini söylediğini yazmaktadır:

“*Yırak eştür erdi kulak tutsa ma* (Uzaklardan duyardım kulak tutmasam)

Bu kün boldı elgin özüm imleme (Bu gün artık insanlarla ben işaretle anlaşırım)”

Kaşgarlı Mahmud da *Divan ü Lügati’t-Türk*’te imleşmek sözünü işaretle iletişim kurmak anlamında kullanıldığı bilgisini vermektedir:

Ol anın bile eliğin imleşti (o, onunla işaretleşti, karşıdaki de onun gibi yaptı)²⁷

Bu bilgiler dışında İldenizliler, Halep Selçukluları ve Karahanlı Devletlerinde dilsiz hanedan üyeleriyle karşılaşmaktayız. Bu kişilerle ilgili de kısaca şu şekilde bilgi verilmektedir. İldenizlilerde Kızıl Arslan Hamuş Tuğrul’la ilgi iki farklı anlatım vardır. Bunlardan birincisi:

“*Celâleddin Harzemşah’ın veziri Şerefülmülk 1227’de Revândiz’i kuşattığı*²⁸ *Özbek, korkusundan Tebriz’in idaresini karısı Melike Hatun’a bırakarak Gence’ye kaçtı.*

²⁵ Sezai Balcı, **Osmanlı Devleti’nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi**, Libra Yayınları, İstanbul 2013, s.37.

²⁶ İzi Karakaş Özbayrak, **II. Abdülhamid Döneminde Uygulanan Sosyal Yardım Politikaları**, Libra Yayıncılık, İstanbul 2011, s.26.

²⁷ Şükrü Haluk Akalın, “Türk İşaret Dili”, **Yeni Türkiye**, Semih Ofset, Ankara 2013, S.55, s.1496.

²⁸ Yılmaz Öztuna, **Devletler ve Hanedanlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.507.

Celaleddin Harizmşah şehri ele geçirip devletinin merkezi yaptı ve -bazı rivayetlere göre kocasından boş düştüğünü var sayarak II. Tuğrul'un kızı olan Melike Hatun ile evlendi. Özbek ise bu onur kırıcı durum karşısında sığındığı Alıncak Kalesi'nde üzüntüsünden öldü. Özbek'in yerine Celaleddin Harizmşah'ın onayı ile sağır ve dilsiz olduğu için "Hamuş" lakabıyla anılan tek oğlu II. Kızılarslan geçmişse de hanedan Özbek'in ölümüyle fiilen tarihe karışmıştır .”²⁹

İkincisi:“*Celaleddin Harzemşah'ın veziri Şerefülmülk 1227'de Revandiz'i kuşattığı zaman kalede muhtemelen Alaeddin Körpearslan 'ın kız torunlarından biri bulunuyordu ve ildenizliler'den Özbek'in oğlu Hamuş ile evliydi. Celaleddin Harzemşah, Hamuş'tan boşanan bu kadınla evlenmiş, Kızıl Arslan Hamuş Tuğrul'u kendi valisi sıfatıyla Revandiz'e tayin etmiş ve böylece Ahmedili hanedanı sona ermiştir. Ancak Cüveyni, Nusretüddin adlı bir Ahmedili şehzadesinin Anadolu'da gizlendiği sırada Güyük Han tarafından Azerbaycan ve Tebriz valiliğine tayin edildiğini (1246) yazar. Bu şehzade muhtemelen Ahmedili prensesinin Hamuş ile olan evlili inden doğan çocuğudur.”³⁰*

Halep Selçuklu Meliki Alp Arslan:

“Antakya valisi Yağısıyan'ın kızı Çiçek Hatun'dan olan Halep Selçuklu Melik'i Alp Arslan, dilsiz olmamasına rağmen dilindeki biraz pelteklik dolayısıyla kaynaklarda ahras (dilsiz) lakabıyla kaydedilmiştir.”³¹

Karahanlılardan Mansur Han:

“Karahanlıların Büyük Kağanlarından Baytaş Musa, oğlu şehit Ebu'l Hasan Ali Arslan Kara Togan Han'ın ölümünden sonra yerine iki oğlu geçmiştir: Ebû Nasr Nasıru'l Hak Seyfuddevle Kutbuddevle ve Nasr'ul Mülk Şemşüddeve Müeyyedu'l Adl I. Ahmet Togan Hanun Ebu'l Muzaffer Mansur Arslan Han. Mansur Han dilsiz olduğu için tahtan feragat edip derviş olmuştur.”³²

1.1.2. Toplum Yapısı İçinde Dilsizler

Osmanlı Devleti'nin öncesindeki Türk toplumlarında dilsizlerden, dilsizlikten çok fazla bahsedilmemektedir. Bu kişilerin toplumda hayatını nasıl idame ettirdiğine dair bilgi yoktur. Dilsiz olan bu kişilerin tıbbî olarak tedavilerin nasıl yapıldığı

²⁹ Gülay Öğün Bezer, “İldenizliler”, **TDVİA**, C.22, İstanbul 2000, s. 84.

³⁰ Abdülkerim Özaydın, “Ahmedililer”, **TDVİA**, C.2, İstanbul 1989, s.169.

³¹ Ali Sevim, “Halep Selçuklu Melikliği Alp-Arslan ve Sultan-Şah Devirleri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.14 s.123.

³² Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, C.1, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1983, s.154.

bilinmemekle birlikte halk arasında kullanılan geleneksel tedavi yöntemleriyle ilgili bilgi sahibi olmaktayız. Anadolu’da yaygın olarak Dede’ye ve türbeye getirme, adak adama yöntemleri tercih edilmiştir. Örneğin halk dilsiz çocukları iyileştirmek için Seyyit Burhaneddin Türbesine, konuşması geciken çocuklar için Şeyh İbrahim Tennûri Türbesi’ne gidilmektedir.³³ Türbede dilsiz çocuğun ağzına türbenin anahtarı konup çevrilerek, ahraz çocuğun başına tencere geçirip tencereye üç kez vurup tencerenin karasının çocuğun başına çıkması sağlanarak halk inançlarında dilsizliğe çare aramışlardır.³⁴ Bunun dışında konuşmayan konuşması geciken çocukların dilini çözmek için çocuklara çok konuşan bir insanın ya da kanarya, bülbül gibi şakıyan kuşların içtiği sudan su içirilirdi. Bu suyu içirmek yerine bazen çocuğun dili kuşun diline değiştirilerek çocuk iyileştirilmeye çalışılmıştır.³⁵ Bunların dışında da pek fazla bilgiye rastlanmamaktadır.

Anadolu’da dilsizler *samıt*, *samut*, *lal*, *dilsiz*, *ahras* olarak adlandırılmakla beraber Halep Selçuklu Melik’inin *hamuş* olarak anılmasından dolayı bu gibi kişilere hamuş denildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Dede Korkut hikâyelerinde Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü hikâyede, Oğuzların Bozok kolunun (Dış Oğuz) ünlü beylerinin arasında Demir Donlu (yani Zırhlı) Mamak ve iki kardeşinin adı geçtiği hikâyede kullanılan *mamak*³⁶ kelimesi Oğuz Türklerinin Bozok koluna mensup bir beyin ismi olarak kullanıldığı gibi Anadolu’nun çeşitli yörelerinde de anlayışsız, aptal, doğuştan ya da sonradan dilsiz olan çocuklar için de kullanılmaktadır.³⁷

Halk, dilsizlik kavramını ve dilsizleri yadırgamamış ve toplumun bir parçası olarak kabul etmiştir. Gerek mahalle isimlerinde gerekse geleneksel oyunlarda bunun izlerini görmekteyiz. Örneğin Ankara’daki mahalle isimleriyle ilgili yapılan bir çalışmada mahalle isimlerine dikkat edildiğinde mahalleyi kuran kişilerin bir hususiyetleriyle (fizikî, dinî vs.) ilgili olarak da mahallelerin isimlendirildiği

³³ Ünver Günay, “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, **ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.155, 2003, s.18.

³⁴ Ünver Günay, a.g.m., s.19.

³⁵ Anonim.

³⁶ Türkler arasında Mamak, şahıs ismi veya boy adı olarak kullanılmıştır. Halk arasında dilsiz anlamını dışında küçük çocukların boynu, parmak, bir hayvan hastalığı, yenilen yumru köklü bir bitki, kabak, küçük çocuklara elma, armut vb. meyveler verilirken söylenen sözcük, genellikle gül koncası çocuk yemeği, mama, parmak anlamına gelmektedir. M. Ali Hacıgökmen, “Ankaralı Ahi Mamak Hakkında Bir Araştırma”, **Tarihin Peşinde**, S.5, 2011, s.105.

³⁷ M. Ali Hacıgökmen, a.g.m, s.105.

görülmüştür. Bu mahalle isimleri arasında *Güngü* ismine de rastlanmaktadır ve bu isim dilsiz anlamına gelmektedir.³⁸

Geleneksel oyunları incelediğimizde Karagöz ve Hacivat oyunlarında da halkın dilsizlere bakışına dair izler yakalayabiliriz. Karagöz oynatıcısı Mehmet Çelebi, Evliya Çelebi'nin rivayetine göre 300 oyunu bitirmiştir ve bu oyunlar içinde Dilsizler, Dilsiz Arap ve Arnavut oyunlarına da rastlamaktayız.³⁹

Karagöz ve Hacivat oyunu dışında da çeşitli yörelere göre farklılık gösteren halkın eğlenmek için oynadığı dilsiz oyunları vardır. Oyun köy odalarındaki toplantıların sonunda bütün sohbetçilerin katılarak oynadığı bir oyundur. Oyunun amacı eğlenmek ve sohbet geleneğinin birlikteliğini sağlamaktır. Oyun şöyle başlar, bütün sohbetçiler sohbet evinden çıkarlar ve bir ebe seçilir. Bu kişi önden gider, arkasından gelenler de onun yaptıklarının aynısını yapmakla yükümlüdürler, bu şekilde ya bir istikamet belirlenir ya da bütün köy gezilerek oynanır. Ebenin yapacağı şeylerin bir sınırlaması yoktur, her istediğini yapabilir ve onun yaptıklarını yapmamak demek ceza almak manasına gelir. Oyunun adının geldiği nokta ise şudur; ebe dâhil hiç kimse bu oyun devam ederken konuşmaz, ses çıkarmaz sadece hareket komiğine dayanan bir oyundur. Ceza olarak ya yemek ısmarlatılır ya da para alınır. Oyun belirlenen yol bitene kadar ya da ebe bitti diyene kadar devam eder.⁴⁰ Bu oyunlar dilsiz, samıt, samut, lal oyunu olarak da adlandırılmaktadır.⁴¹ Bu oyun Samsun, Kars⁴², Balıkesir, Konya gibi çok çeşitli yerlerde oynanmaktadır. Konya'daki dilsiz oyununda ise, oyuna başlamadan önce oyuncuların elleri ve yüzleri tava ve tencere karasıyla boyanarak oyuna başlanır.⁴³

Eskiden Samsun'da kahvehanelerde oynanan dilsiz oyunu ise, belirli bir konuyu işlemek yerine izleyicileri korkutarak, şaka yaparak, tedirgin etmek ya da şeytanlıkla güldürmeye dayanıyordu. Bu dilsiz oyununun en önemli kuralı konuşma ve gülme yasağının olmasıydı. 1910 yılının Şubat'ında Kılıçdede Mahallesi'nde Kahveci

³⁸ Emine Erdoğan, "Tahrir Defterlerine göre Ankara Şehri Yerleşmeleri", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.6, S.1, 2005,s. 257.

³⁹ Baki Sarısakal, **Samsun Eğlence Tarihi**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 16.

⁴⁰ Uğur Durmaz, **Balıkesir Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir İnceleme**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2012, s.79.

⁴¹ Uğur Durmaz, **a.g.t.**, s.133.

⁴² Handan Asûde Başal, "Geçmiş Yıllarda Türkiye'de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları", **Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.20, S.2, Bursa 2007, s.259.

⁴³ Vedat Çakır, "Konya'nın Geleneksel Eğlence Kültürü", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.5, s. 368.

İdris ve Dursun Efendiler tarafından yardımsever gençlerin de katılımıyla birer Dilsiz Oyunu düzenlenmiş ve bunun sonunda donanmaya 445 kuruş 35 para toplanmıştır.⁴⁴

1.2. OSMANLI SARAYINDA DİLSİZLER

1.2.1. Osmanlı Sarayında Görevli Erkek Dilsizler

1.2.1.1. Bizebânlar

Sağır ve dilsizlerin, hükümdar saraylarında istihdamında hükümdara, hanedan üyelerine ve devlet adamlarına hizmet etmeleri dolayısıyla güvenlik ve konuşulan devlet işlerinin dışarıya yansıtılmama gerekçesi önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı idaresinde dilsizler başta saray olmak üzere Babıali, Dar-ı Şura-yı Askeri Meclisi, Hassa Ordusu Meclisi, Hariciye Nezareti, Meclis-i Vala, Meclis-i Maarif-i Umumiye, Şura-yı Devlet, Tuna Vilayeti, askeri birlikler, Harem, Hırka-yı Saadet Dairesinde istihdam edilmişlerdir.⁴⁵

Dilsizlerin Osmanlı sarayına alınmaları II. Mehmed döneminde bir başka rivayete göre ise I. Bayezid zamanında gerçekleşmiştir.⁴⁶

Dilsizler Arz Odasında rikab günlerinde olan görüşmelerde darüssade, silahtar ağalarıyla, başçukadar sırkatibi ve hazine kethüdası gibi görevlilere padişah tarafından verilecek emirleri kendilerine mahsus hareketlerle bildirirlerdi.⁴⁷ Dilsizler bunun dışında sürekli olarak padişahın kapısında nöbet tutarlardı. Padişah, Sadrazam, Kızlar ağası yahut başka bir yüksek memurla gizli görüştüğü zaman, herhangi birisinin içeri girmemesi için kabul salonunun kapısını kapalı tutarlardı. Böylece görüşmelerin gizliliği sağlanarak devlet sırlarının işitilmemesi ve yayılması engellenmiş oluyordu. Padişah, Harem'de olunca veya yemek yediği esnada kapısı önünde dururlardı. Padişahın bulunduğu her odanın kapısında muhakkak bir dilsiz beklerdi. Dilsizler gündüzleri nöbette bulunmadıkları zamanlarda Eski Ağalar Mescidi önünde toplu beklerlerdi.⁴⁸ Padişah sefere çıktığı vakit Enderûn'daki birçok içoğlanı gibi dilsiz içoğlanları da sefere katılırdı. Bu dilsizler, bir yerin fethinden sonra mutlu haberi

⁴⁴ Baki Sarısakal, **a.g.e.**, s.17.

⁴⁵ Sezai Balcı, **a.g.e.**, s.47.

⁴⁶ Abdülkadir Özcan, "Dilsiz", **TDVİA**, C.9, İstanbul 1994, s.304.

⁴⁷ Tayyazade Ata, **Tarih-i Enderun**, Bayrak Matbaası, İstanbul 2010, s.271.

⁴⁸ Sezai Balcı, **a.g.e.**, s. 53.

payitahta ulaştırarak ulaklık da yaparlardı. 1596 yılında Eğri'nin fethedilmesinden sonra payitahta müjdeli haberi Dilsiz Ağa'nın götürdüğü bilinmektedir.⁴⁹

Doğuştan sağır ve dilsiz olan siyah veya beyaz hadımların⁵⁰ en zekilerin arasından seçilen bu zümre mensupları esas olarak Seferli Koğuşu'na bağlıydılar. Dilsizlerin merkezi burasıydı. Diğer odalarda da Kiler-i Hassa Baş Dilsizi, Kiler-i Hassa Dilsiz Eskisi, Hazine-i Hümayun Dilsiz Eskisi, Has Oda Bizebanı,⁵¹ Harem-i Hümayun Bizebanı gibi dilsizler vardı. Fakat Seferli Koğuşu'ndaki "Bizeban Başı" dilsizlerin en büyüğüydü. Dilsizlerin amiri olan başdilsiz; başçavuş, başcüce ve sır kâtibi gibi Has Odalı da sayılırlardı. Dilsizler Seferli Koğuşu kurulana kadar Has Oda'da kalmışlardı. Hane-i Seferli denilen bu odayı IV. Murad, Revan Seferi'ne giderken 1635'te ihdas etmiştir. Seferli Odası'nda bulunan içoğlanların görevi önceleri Enderun halkının çamaşırlarını yıkamaktı. Sonradan oda bir sanat mektebi haline getirilmiştir. Burada dilsiz ve cücelerin dışında musikişinaslar, hanendeler, kemankeşler, pehlivanlar⁵², berberler, hamamcılar ve tellaklar da bulunurdu.

Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın Sultan İbrahim'e sunduğu bir layihada dilsizler ve hocalar Seferli Odası'ndan sayılmışlardır. Seferli Odası'ndaki dilsiz kadroları boşaldığı zaman bunların yerine büyük ve küçük odada bulunan dilsizlerden atama yapılırdı.⁵³ Saray koğuşlarında bulunan dilsizlerin amirlerine ise başbizeban yani baş dilsiz denirdi. Sadece eskilik itibarıyla Baş Dilsizliğe yükselirlerdi.⁵⁴ Dilsizlerin hiyerarşik yapısını Batuhan İsmail Kıran küçükten büyüğü doğru şu şekilde özetlemiştir: Büyük Oda ve Küçük Oda dilsizleri, Seferli dilsizleri, Seferli baş dilsizi, Hazine dilsizleri, Hazine ikinci dilsizi, Hazine baş dilsizi, Hazine baş ağa dilsizi, Baş dilsiz kethüdası, Baş dilsiz.⁵⁵ Dilsizler Enderun'da ne kadar eski olsalar da koğuş zabiti olamazlar ve Has Oda'ya geçemezlerdi. Baş Dilsizler de sadece Has Odalık rütbesine sahip olabilirlerdi. Ayrıca Enderun Koğuşlarında da her biri üç veya beş görevli bulunmak üzere istihdam edilirdi. P. Rycout'ya göre, XVII. yüzyıl ortalarında sayıları kırk olan dilsizlerin aynı yüzyılın ortalarında Harem'de bir, Has Oda'da iki,

⁴⁹ Batuhan İsmail Kıran, "Enderün-ı Hümayun'da Dilsiz İç Oğlanları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.7 S.35, Aralık 2014, s.279.

⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**, TTK, Ankara 1988, s.55.

⁵¹ Ülker Akkutay, **Enderun Mektebi**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1984, s.91.

⁵² Sezai Balcı, **a.g.e.**, s.49.

⁵³ Sezai Balcı, **a.g.e.**, s.50.

⁵⁴ Ülker Akkutay, **a.g.e.**, s.92.

⁵⁵ Batuhan İsmail Kıran, **a.g.m.**, s.270.

Hazine Koğuşu'nda yedi, Kiler Koğuşu'nda dört, Seferli Koğuşu'nda ise on bir olmak üzere yirmi beş kişi kadar oldukları anlaşılmaktadır. Bunların başında “baş dilsiz-serbîzebân” adı verilen idarecileri bulunurdu.⁵⁶ Belli bir hizmet süresinden sonra baş dilsiz ve dilsizlerden isteyenler muayyen maaşlarla emekli edilerek saraydan çıkarılırlardı; çıkmak istemeyenlerse ömürlerinin sonuna kadar sarayda kalabilirlerdi. Fakat baş dilsizlik makamında uzun süre kalarak bu kadroyu işgal edenler, buraya aday olan dilsizlerin düşmanlığını kazanırlardı. Uygunsuz durumları görülen dilsizler belli bir maaşla saraydan çıkarılır, suçu daha büyük olanlarsa uzak eyaletlere sürgüne gönderilirdi.⁵⁷

Dilsizler kıdemleri arttıkça “soyunuk eski, bıçaklı eski” gibi Enderun'a has unvanlar alırlar ve baş dilsizliğe kadar yükselebilirlerdi. Kıdemli olanlar kendilerine ait camekânlarda dinlenme, eskiler sofrasında yemek yeme gibi bir takım imtiyazlar elde edebilirlerdi. Ancak baş dilsiz Enderun'daki bütün dilsizlerden sorumlu amiri konumunda değildi. Dilsizler buldukları koğuş sorumlusunun nezaretinde o koğuşun günlük hayat düzeni içinde yaşarlardı. Bazı arşiv belgelerinde de Tırnakçı⁵⁸ dilsizler⁵⁹ ve kahveci dilsiziyle⁶⁰ karşılaşmaktayız.

Taklitçilikte usta⁶¹ olan dilsizler padişah musahib⁶²liğine ayrılır ve cüceler gibi çeşitli soytarılıklarla padişahı eğlendirirlerdi.⁶³ Musahib olan dilsizler “Musahib-i Hazret-i Şehriyariden Bizeban” şeklinde zikredilmekteydi. Musahib⁶⁴, padişahlara hoş zaman geçirtmek için etrafında bulunan adamlara verilen bir tabirdir. Seçilen musahibler sözünden sohbetinden istifade edilen, zarif ve nüktedan ve hazır cevap kişilerden oluşmaktaydı. Dilsiz Şamlı Ahmet (III. Selim), dilsiz Hüseyin (II.

⁵⁶ Nuran Yıldırım, a.g.m, s.306.

⁵⁷ Abdülkadir Özcan, a.g.m, s.304.

⁵⁸ Osmanlı Devleti'nde her Perşembe padişahın tırnaklarını kesip temizleyen kimse.

⁵⁹ BOA, TSMAD Defter No: 2352 Defter Seri No:902.

⁶⁰ BOA, TSMAD GN:6683.

⁶¹ A. Ragıp Akyavaş, **Tarih Meşheri 2**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010,s.314.

⁶² Ayşe Ezgi Dikici, **Imperfect Bodies, Perfect Companions Dwarfs And Mutes at The Ottoman Court in The Sixteenth And Seventeenth Centuries**, Sabancı Üniversitesi Tarih Master Tezi, İstanbul 2006, s.31.

⁶³ Tournafort Seyahatnamesi'nde, Padişahların Galata'nın karşısındaki köşkte dilsizleriyle eğlendiklerinden bahsedilir. Joseph de Tournafort, **Tournafort Seyahatnamesi**, Kitapyayınevi, İstanbul 2005, s.33.

⁶⁴ Arapça kökenli olan bu kelimenin manası sohbet edici, sohbet eden demektir. Mehmet İpşirli, “Musahib Maddesi”, **TDVİA**, C.31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s.230.

Mahmud)⁶⁵, Bizeban Çapa Ali Ağa⁶⁶, Bizeban Musa Ağa⁶⁷ ve Dilsiz Mehmet Ağa⁶⁸ bilinen dilsiz musahiblerdendir.

Musahiblik, Sultan II. Mahmud devrinde istihdam edilen Abdi ve Sait Efendilere kapıcıbaşılık rütbesi verilerek saraydan çıkarılmasıyla 1834'te lağvedilmiştir.

Haremde çalışan dilsizler ise cüceler, musahibler ve harem ağalarının yaptıkları gibi bazı haberlerin Harem'e ve Harem'den de dışarıya ulaştırılması, Harem'e alınacak eşyanın getirilmesi gibi hizmetlerde kullanılmıştır.

Solakzade'nin belirttiğine göre Padişah, Edirne'de bulunduğu sırada Valide Sultan'ın mektuplarının Padişaha ulaştırılması dilsizler aracılığıyla yapılmaktaydı. İstanbul'da bulunan Safiye Sultan ile Edirne civarındaki Harmanlı'da bulunan oğlu Sultan III. Mehmed arasındaki haberleşme Dilsiz Hadım Süleyman Ağa aracılığıyla yapılmıştı. Sultan II. Mustafa devrinde Harem'de çalışan dilsiz sayısı birdi.⁶⁹

Buzağı Dilsiz Kasım, 1644'te Harem'e alınan mücevherlerin getirilmesinde görevlendirilmişti. Şubat 1763'te dilsiz baş usta, büyük dilsiz usta, büyük dilsiz berber usta hem Harem'de hem de Kiler Odası'nda istihdam edilmiştir.

Harem'de çalışan erkek dilsizler ise teamül gereği hadım edilmişlerden seçilmekteydi. Harem'de çalışan dilsizlerden en bilinenleri Safiye Sultan'ın hizmetindeki Hadım Süleyman Ağa ve dilsiz Mehmet Ağa'dır.⁷⁰

II. Mehmed zamanından itibaren başlarındaki "Sırmalı Dilsiz Tekkeleri" ile tanınırlardı. Dilsizler elçi kabullerinde ise pembe ve sarı renkli ipekli bir elbise ile sırma işlemeli külah giyerlerdi. Baş dilsiz ise resmi törenlerde diğer Has Odalılar gibi kontuş kürk, düzkaş kalıp işi kavukla yemek yerlerdi. Başdilsizlerin giydikleri takyeleri kısaydı. Bu takyelerin sol tarafına sırmadan tûlânîce bir dil resmi yapıştırılırdı. Elbisenin sırt kısmında ise koğuş ağalarıyla aynı kaftan ve dolamayı giyerler, bellerine de kanun kuşağı denilen kuşağı sararlardı. Dolamalı gül, şeftali veya menekşe renkli çuhadandır. Yazları ise şal kuşanırlardı. Tımara çıktıklarında ise diğer ağalar gibi başlarına paşalı kavuğu, bellerine donluk şal kuşanırlardı. Baş dilsizlikten musahibliğe

⁶⁵ Sezai Balcı, **a.g.e.**,s.54.

⁶⁶ BOA, TSMA d, 6981.

⁶⁷ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s. 275.

⁶⁸ BOA, TSMA.D, 2352/87.

⁶⁹ Sezai Balcı, **a.g.e.**, s.58.

⁷⁰ Sezai Balcı, **a.g.e.**, 59.

atananlar mevsimine göre sırtlarına bol yenli kürk ve paşalı kavuğu giyerlerdi. Ayrıca bellerinde altın köstekli, mücevherli bıçak taşırlardı.⁷¹

Enderûn'a alınan her iç oğlanına olduğu gibi dilsizlere de acemilik yardımı (in'amı) verilirdi. XVII. yüzyılda dilsiz iç oğlanlarına cüceler ile birlikte on ikişer altın acemilik in'amı dağıtılırdı. Baş dilsiz ve eskilik konumundaki ağaları on bin beş yüz akça hil'at akçası alırdı. Bu eski dilsizler Hazine ve Seferli dilsizlerinden ziyade baş dilsizin kethüdarları konumundaydılar. Muharrem ayında padişah emriyle in'am-ı hümâyun dağıtılacağı vakit de baş dilsizlere yirmi iki altın verilirdi. Biri Kadir gecesinde diğeri de mevlid okunduğunda dağıtılan destimal akçalarından Hazine'de baş ağa ve baş dilsiz otuzar altın alırlardı. Padişahların cülûsu sonrası da Hazine dilsizlerine yirmi beşer altın, Seferli dilsizlerine on yedişer altın ve haremde baş musahip dilsizlere seksen altın verilirdi.⁷²

Enderûn'da Muharrem, Safer ve Rebiülevvel'de (masar⁷³) birer takye ve çatma⁷⁴ akçası dağıtılırdı. Dilsizler takye akçası almalarına karşın çatma akçası alamazlardı. Dilsiz kethüdasının dışında tüm dilsizlere ikişer yüz akçe takye akçesi dağıtılırdı. Kethüda ise takye akçesi yerine zülüflü ağalar ile bir zira⁷⁵ Bursa çatması ve bir zira' Frenk kadifesi alırdı. Yılda üç defa nevbetlik esvâb adı altında kumaşlar alan dilsizlerin içinde Hazine eski dilsizler birer karhane ve atlas kumaş, Hazine dilsizleri ve Seferli'de üç nefer eski dilsiz birer atlas kumaş alırlardı. Geriye kalan Seferli dilsizleri ile Büyük ve Küçük odalı dilsizlere de birer hil'at verilirdi. Hazine baş dilsizi bir kadife yelek ve bir sürh⁷⁶ çuka yelek alırdı. Hazine dilsizlere ise sürh altmış çile yeleklik çuka verilirdi. Yelekli dilsizlerin hepsine birer endaze siyah çuka divandan alınır ve diktirilip dağıtılırdı. Enderûn'da bir iç oğlanı taşraya çıkarıldığında kendisine taşra istihkakı olarak münakkaş, esvâb, kaftan vb. adlar altında ödenekler verilirdi. Dilsizler de diğeri iç oğlanları ile bu haktan yararlanır ve ayrılacakları vakit eskilik derecesine göre bu ödenekleri alırlardı. Bunlardan başka Ramazan ayında da kanun

⁷¹ Sezai Balcı, **a.g.e**, s.70.

⁷² Batuhan İsmail Kıran, **a.g.m**, s.281.

⁷³ Muharrem, safer ve rebülevvel aylarının kısaltmasından teşkil edilmiş olup kapıkuluna üç ayda bir verilen maaşın (mevâcib) söz konusu zaman dilimine işaret eden bir tabir. "Masar Maddesi", **TDVİA**, C.28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s.73.

⁷⁴ Çatma, kadife, kemha, atlas ve çuka gibi değerli bir kumaştır. İdris Bostan, "Piyale Paşa Maddesi", **TDVİA**, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s.296.

⁷⁵ Arşının Arapça karşılığıdır. Ünal Taşkın, **Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri**, Fırat Üniversitesi Tarih Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005, s. 141.

⁷⁶ Kırmızı,kızıl demektir. Ferit Devellioğlu, **a.g.e**, s.972.

üzere divandan hil'at alırlardı. Seferli eski dilsizler dışında Seferli, Büyük ve Küçük odalı dilsizlere de birer hil'at dağıtılırdı. Seferli eski dilsizler ile Hazine dilsizler ise üçer elbiselik atlas kumaş alırlardı. Aynı zamanda dilsizlerin hepsine beşer sarık verilirdi.⁷⁷

II. Mustafa zamanında Baş Dilsiz Hazine Odası'nda istihdam edilmekteydi. Önceleri sarayda istihdam edilen dilsizlerden daha sonra Babıâli'de özellikle XIX. yüzyılda Meclis-i Has'ta gizli meselelerin görüşülmesi sırasında da istifade edilmeye başlandı. 1819 yılında İstanbul'a gelen Fransa elçisi Vicomte de Marsellus hatıralarında II. Mahmud tarafından kabulü sırasında sarayda siyah ve beyaz dilsizler gördüğünden bahsetmektedir. III. Murad zamanında en kalabalık ve yönetimde en etkili zamanlarıdır.⁷⁸ Bu durum III. Murad'ın bizebanlarla çok fazla vakit geçirmesinden de kaynaklanmaktadır. Tarihçi Âli bu durumu şu şekilde eleştirmektedir: “kadınların padişaha yakın olması onda akıl eksikliğine, dilsizlerin yakınlığı suskunluk ve şaşkınlığa, cücelerinki mehâbet noksanlığına yol açar, hadımlarinki ise padişahın erkekliğine hâlel getirir”. Selanikî ise şöyle anlatmaktadır: III. Murad'ı tehditle korkutarak iki yıldan fazla zaman cuma namazı için dışarı çıkmasına bile engel olmuş ve “istedükleri üzere hatt-ı hümayûn ile rüşvetler alup, maslahatlar gör[müşlerdi].”⁷⁹ Bu durumdan rahatsız olunmuş olacak ki IV. Mehmed'den itibaren odasızların sayısının azaltılmasıyla dilsizlerin de sayısında bir azalma olmuştur.⁸⁰ II. Abdülhamid zamanında Yıldız Saray'ında gizli haberlerin dışarıya ulaştırılmasında ve bazı şeylerin saraya getirilmesinde cüce ve dilsizlerden faydalanmıştır. Bu zümre varlığını devletin yıkılışına kadar korumuştur.⁸¹

Ayrıca Osmanlı sarayına girmiş olan Tavernier⁸², Olivier⁸³ adlı yabancı seyyahlar ya da sarayda görevli olan yabancılar Ali Ufki Bey (Albertus Bobovius)⁸⁴, saraydaki dilsizlerin daha başka ne gibi uğraşlarla meşgul olduklarını eserlerinde belirtmişlerdir.

⁷⁷ Batuhan İsmail Kıran, a.g.m, s.282.

⁷⁸ Stephan Gerlach, **Türkiye Günlüğü (1577-1578) 2**, Kitapyayınevi, 1. Basım, İstanbul 2007, s.683.

⁷⁹ Ayşe Ezgi Dikici, “Saltanat Sembolü Olarak “Farklı” Bedenler Osmanlı Sarayında Cüceler ve Dilsizler”, **Toplumsal Tarih**, S. 240, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s. 23.

⁸⁰ Batuhan İsmail Kıran, a.g.m, s. 283.

⁸¹ Mehmet Emin Demirci, **Homeros'tan Âşık Veysel'e Tarihte ve Toplum Yaşamında Körler**, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 1. Basım, İstanbul 2005, s.487.

⁸² Jean Tavernier, **Topkapı Sarayında Yaşam**, Çağdaş Yayınları, 1. Basım, İstanbul 1984, s.83.

⁸³ Volney Olivier, **Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul)**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977, s. 25.

⁸⁴ Albertus Bobovius, **Topkapı Sarayında Yaşam**, Kitapyayınevi, 8. Basım, İstanbul 2012, s.29.

Parisli Seyyah Tavernier dilsizlerin sarayda yaptıkları işleri şu şekilde anlatmaktadır: *Camiden hamamların yanında bulunan bir koridora geçilir. Burada tüm gün boyunca dilsiz ve cüceler çalışır. Bazıları kavuk sarmasını öğrenirlerdi. Bazıları da tırnak kesmek, tıraş etmek gibi işler öğrenirler. Tırnak keserken hiçbir zaman makas kullanmazlar. Bu iş için ucu keskin çakı şeklindeki küçük bir çelik aletten yararlanırlardı ve bunu büyük bir beceriyle kullanırlardı. Doğudaki geleneğe göre sizi tıraş eden berber aynı zamanda bozulmuş olan sarığınızı sarar, el ve ayak tırnaklarınızı keser ve kulaklarındaki pisliği temizlerler. Çünkü Türkler gibi tüm Asyalılar temizliğe fazlasıyla düşkünlüdür.*⁸⁵

Olivier ise Tavernier'den farklı olarak dilsizlerin sayısından bahsederken, sağır ve dilsiz cellatlarla ilgili farklı bir gözlemini bizimle paylaşmaktadır: *En gizli toplantılarda sağır ve dilsizler kullanılmaktadır. Sarayda gizliliği sağlamak için 40 kadar sağır ve dilsiz diğer uşaklarla beraber hizmet ederdi. Padişahın öldürmek istediği kişileri sağır ve dilsizler değil, Kapucubaşı öldürürdü.*

*Padişahı eğlendirme görevini üstlenen cücelerin sağır ve dilsiz olanları daha çok kıymetli olur ziyadesiyle sevilir ve aranırlardı.*⁸⁶

Osmanlı sarayında aynı zamanda bir içöğlan olan Ali Ufki Bey yukarıdaki kişilerden farklı olarak biraz daha ayrıntılı bilgi vermektedir. Saraydaki dilsizlerin nasıl anlaştıklarını ve bu dili nasıl öğrendiklerini şu şekilde anlatmaktadır: *Sarayda elli veya altmış kadar dilsiz ya da bizeban vardı. Doğuştan dilsiz olan bu kişiler büyük veya küçük odalarda yatar, ama gündüzleri Ağalar Camiinin önünde otururlar. Padişahın maaş bağlatıp ihsanlarda bulunduğu, saraydan çıkmış diğer dilsizler onların ziyaretine gelir; sağır- dilsiz dilinde uzman oldukları ve her şeyi işaretlerle ifade edebildikleri için, gençlerle söyleşip çeşitli masallar ve öyküler anlatarak, Kuran okuyarak, peygamberlerin adlarını ve dilsiz dilinin her türlü ilginç sözcüklerini belleterek onları yetiştirirlerdi.*

Has oda da kalan sekiz veya dokuz tane kıdemli dilsiz olurdu. Bu dilsizlere musahip denilirdi. Çünkü onlar her zaman padişahla gülüp oynarlar; Padişah onlara hokkabazlık yaptırarak veya şadırvanda taklalar attırarak eğlenir; şakalardan hoşnut

⁸⁵ Jean Tavernier, **a.g.e.**, s.82.

⁸⁶ Volney Olivier, **a.g.e.**, s.25.

*kaldığında onlara akçalar veya sikkeler atar ve onların bu paraların üstüne atılmasına ve birbirleriyle dövüşerek toplamalarını zevkle izlerdi.*⁸⁷

*Cüceler de, yeterince eğitilince ve padişahın huzurunda saygılı ve görgülü davranmaları gereken olgunluğu edininceye kadar büyük ve küçük odalarda kalırlar; boyları ne kadar küçükse o kadar rağbet görürler ve özellikle de hem dilsiz, hem cüce, hem de hadım iseler değerleri artar. Padişaha verilecek en nadide armağan olurlardı. Bu üç özelliğe sahip bir kişiye rastlanınca derhal üzerine en değerli kaftanlar giydirilip padişahın ve valide sultanın olur ve sarayın bütün bölümlerinde serbestçe dolaşabilirdi.*⁸⁸

Verilen bu bilgilerden anladığımız kadarıyla dilsizler sarayın içinde gizliliği sağlamanın yanı sıra tırnakçı, musahib, soytarı ve sarıkçı olarak da görevlendirilmekteydiler.

1.2.1.2. Cellatlar

“İnsan başı kesilmek için halkedilmiştir. Eğer baş kesilmeyecek olsaydı Allah, kılıç ve satırı neden yaratmış olsun. Hem sonra, baş kesilmeyecek olsaydı Allah baş ile gövde arasında boyunu halk etmez, kafayı gövdeye yapıştırırdı. Sanatlar arasında en namuslu en asil meslek de bizimkidir. Kan fenalıkların sadakasıdır. Hasta olan vücutlardan kan almak adettir. İnsanlar arasında da iyiliği yaymak için fenalıkları ayıklamak gerekir. Buğdayı yıkamadan, arasındaki maddeleri temizlemeden ekmek yaparsak acı ve siyah bir ekmek elde ederiz. İşte Allah bizi cemiyetin içindeki fenalıkları yok etmek, insanları daha iyi daha temiz yapmak için yaratmıştır.” Cellatlığın felsefesi bu şekilde tanımlanmaktadır.⁸⁹

Arapça’da “kırbaçlamak” manasına gelen celd masdarından mübalağalı ism-i fail olan cellat, “kırbaçlayan, çeşitli eziyetler uygulayan” anlamına gelmekle birlikte daha çok ölüm cezalarını infaz edenler için kullanılmıştır.⁹⁰

Osmanlı Devleti’nde cellatlığın bir meslek olarak ne zaman ortaya çıktığı ve nereye bağlı olduğu bilinmemekle birlikte XV. yüzyıldan itibaren infaz için cellatların kullanıldığı anlaşılmaktadır. XV. yüzyılda padişahın koruma hizmetinde bulunan

⁸⁷ Albertus Bobovius, **a.g.e.**, s.29.

⁸⁸ Albertus Bobovius, **a.g.e.**, s.30.

⁸⁹ Muhammet Pamuk, **Cellat**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2003. s.124.

⁹⁰ Şemşeddin Sami, **Kamus-ı Türki**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s.478.

dilsizlerin ileri gelen devlet adamları ve hanedan mensuplarının idamlarını infaz ettikleri ve bunların da cellat olarak adlandırıldıkları görülmektedir. Sadece bu cellatlar sağır ve dilsiz olurlardı. Teşkilattaki yerleri tam olarak belirlenemeyen cellatların bostancı başı ve çavuş başının emri altında çalıştıkları, esas teşkilat sarayda olmakla beraber taşrada da cellatların bulunduğu söylenebilir. Cellatlar subaşı, asesbaşı ve İstanbul’da muhızır ağanın memuru olarak da görev yaparlardı. Sarayda cellat başının emrinde birçok cellat, bunların da yamak ve şakirtleri bulunurdu. “*Üstadân-ı Divan-ı Hümayun*”, “*meydan-ı siyaset ustaları*”, “*cemaat-ı celladan*” adlarıyla anılan cellatlar Topkapı Sarayı’nda ayrı bir bölük teşkil ederlerdi. Bunların sayısı XVII. yüzyılda beş iken XVIII. yüzyılda yetmişe çıkmıştır.

Cellatlar idamın şekline göre farklı aletler kullanırlardı. Bunların başında kılıç, çeşitli kementler, kiriş, yay, balta vb. gelmekteydi. Osmanlı sarayında cellat bulundurulması âdeti Tanzimat dönemine kadar devam etmiş, Sultan Abdülmecid bu uygulamaya son vermiştir. Bundan sonra infazlar ücretle tutulan kimselere yaptırılmıştır.⁹¹

Cellatlara nasıl idam emri verildiği ve bunun devamında cellat ve mahkûm arasında nasıl bir diyalog geçtiğini Sabri Kılıç şu şekilde ifade ediyor:

“Bostancıbaşı! Götürün şu mendeburu Balıkhane Kasrı’na.”

Padişahın söylediği bu cümle, Arz Odası’nın duvarlarında yankılanınca, karşısındaki kişi buz kesilir, ölümün soğuk nefesini ensesinde hissedirdi. Bostancı başı cellatların başıydı. Balıkhane Kasrı ise idamlık siyasi mahkûmların idam edilmeden önce üç gün bekletildikleri zindandı. Bu mekân Gülhane Parkı’nın sahile yakın kısmında bulunan kızıl renkli, büyükçe bir kasırdı. İdamlık mahkûmlar önce bostancıların kollarında bu kasra gönderilirler, haklarında verilen karar Divan-ı Hümayun’da tekrar görüşülüp suçu sabit olduğu ve ölümü hak ettiği anlaşılırsa, mahkûm üçüncü gün idam edilirdi. Böylelikle Osmanlı sultanları anlık bir öfke ve yanlış bir kararla bir masumun kanına girmemiş oluyorlardı. Üç gün boyunca bu zindanın soğuk odalarında akıbetini bekleyen mahkûmun, affedilmesi için dua etmekten başka elinden bir şey gelmezdi. Üçüncü gün sonunda zindanın demir kapısı açılır ve elinde tepsiyle, insan azmanı Bostancı başı görünürdü. Tepsideki bir kadeh şerbeti mahkûma sunmak için gelen bostancı, saygıda kusur etmezdi. Sessizce içeri girer, saygıyla şerbeti

⁹¹ Önder Kaya, a.g.m, s.332.

sunardı. Bu şerbete “ecel şerbeti” denirdi. Genellikle pek konuşma olmazdı aralarında. Çünkü mahkûm Bostancı başının getirdiği kadehin renginden akıbetini anlardı. Eğer şerbet beyaz kadehle gelmişse affedildiğine, kırmızı kadehle gelmişse idam edileceğine işaretli. Kadeh beyazsa mahkûmun yüzüne kan gelir, rahat bir nefes alarak şerbetini içer ve yine bostancıların nezaretinde kendisi için sahilde, yalı köşkünün önündeki bostancı kayıkhanesinde hazırlanmış çektiriye binerek, sürgün edildiği mekâna doğru yol alırdı. Çünkü idamdan affedilmenin karşılığı sürgündü. Beyaz kadehin anlamı buydu. Kızıl kadehe gelince... Ölüm demek olan kızıl renkli kadehi görür görmez mahkûmun yüzündeki kan çekilir, beti benzi atar, suratı bembeyaz kesilirdi korkudan. Zira az sonra içeceği buz gibi kızılıcık şerbeti onun ecel şerbeti olurdu.”⁹²

Konumuzla çok fazla ilgisi olmasa da cellatlarla genel bir bilgi sahibi olmak için cellatların nerelerde görev yaptıkları ve mesleklerini nasıl icra ettikleri kısaca aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz.

1.2.1.2.1. Cellatların Mesleklerini İcra Ettikleri Yerler

Yedikule Zindanları

İstanbul’u güneybatıdan çevreleyen kara suları ve kuleler topluluğuna Yedikule Hisarı ya da Yedikule Zindanları denirdi.

I. Theodosius tarafından bir zafer takı yaptırılmış, 412 yılında bu tak şehrin giriş kapısı olmuştur. II. Theodosius tarafından kapının sağ ve sol taraflarına birer kule ekletilerek kara surlarına bağlanmıştır. Şehrin en büyük caddesine açılan bu kapıdan genelde zaferden dönen imparatorlar geçirdi. Kapının kemer ve cephesi altın yıldızlarla ve bu nedenle “Yıldızlı Kapı” denilmektedir. IV. Kantakuzenos tarafından kulelerin yanlarına birer kule daha eklettirilmiştir. II. Mehmed, İstanbul’un fethinden sonra 1470’de farklı yüksekliklerde üç kule yaptırmış, öteki kulelere ve surlara bağlatmıştır. Kulelerin sayısı yediye çıkmış ve hisar görünümünü almıştır.⁹³ Kulelerden biri, Bizanslılar döneminde tutuklular ve idam mahkûmları için kullanılırdı. Burada işkence aletleri, hücreler ve kuyular bulunmaktaydı.

Osmanlı döneminde önemli tutuklular, Tatar hanları, savaş yapılan devletlerin elçileri için kuleler hapisane olarak kullanılmıştır. Kitabeler Kulesi denilen yerde ise

⁹² Sabri Kılıç, **Tarihimizdeki Garip Olaylar**, Maya Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 22.

⁹³ Muhammet Pamuk, **a.g.e.**, s.99.

önceden mahkûmlar hapsedilir, mahkûmların su ihtiyacı kulenin ortasında bulunan su kuyusundan temin edilirdi. Altınkapının solundaki mermer kulenin içindeki merdivenlerden önce sağa sonra sola dönüldüğünde karşımıza Siyaset Odası çıkmaktaydı. Ahşap zeminin üstündeki iskelelerde idam edilecek mahkûmlar izlenirdi. Salonun ortasındaki Kanlı Kuyu'ya ise bu kuyunun yanında idam edilen mahkûmların başları atılırdı. Bu kuyunun dibindeki tünel denize kadar uzanırdı ve tünelin içine giren deniz suyu kafaları denize kadar sürüklerdi.⁹⁴

Zindanda bulunan İşkence odasında değişik işkence aletleri bulunmaktaydı. Bunların arasında kullanılan iğneli fiçinin içine mahkûmlar sokulur ve yerde yuvarlanmak suretiyle feci işkenceye uğrattırlardı.⁹⁵

İstanbul'da saray dışında idam hükümleri daha çok Yedikule Zindanı'nda uygulanırdı. Suçlu görülen devlet adamları önce burada hapsedilir, daha sonra çavuşbaşı veya bostancının nezaretinde birkaç cellat tarafından idam hükmü yerine getirilirdi. Fatih Sultan Mehmed devrinin (1451-1481) ünlü veziriazamı Mahmud Paşa 1474 yılında burada idam edilmiştir. Aynı şekilde 1595'te Sadrazam Ferhad Paşa Yedikule'de hapsedildiği odada boğularak öldürülmüştür. II. Mehmed tarafından hisara çevrilen bu kule de II. Osman idam edilmiştir.⁹⁶

Cellat Çeşmesi

Topkapı Sarayı'nda, Bâb-ı Hümayun ile Babüselam arasındaki Birinci Avlu denilen meydanda, Babüselam'a yaklaşırken sağ tarafta duvar önündeki çeşme Cellat Çeşmesi'dir.⁹⁷ Bir diğer adı da Siyaset Çeşmesi'dir.⁹⁸ Siyaseten idama mahkûm olanların başları burada kesildiği için bu isimle anılmıştır.⁹⁹

Cellat tarafından kesilen insan kafaları, bu ibret taşının üstünde teşhir edilirdi. Cellatlar satır, bıçak ve usturalarındaki insan kanlarını bu çeşmede yıkayıp temizlerdi.¹⁰⁰ Divan Meydanı'nda yapılan infazları padişah Kasr-ı Adl'den seyredebilirdi. Nitekim 1600'de isyan eden Hüseyin Paşa'nın idamını III. Mehmed Kasr-ı Adl'den seyretmiş,

⁹⁴ Muhammet Pamuk, **a.g.e**, s.100.

⁹⁵ Muhammet Pamuk, **a.g.e**, s.101.

⁹⁶ Muhammet Pamuk, **a.g.e**, s.100.

⁹⁷ Reşad Ekrem Koçu, "Osmanlı Tarihinde Cellatlar", **Hayat Tarih Mecmuası**, S.6 C.2, İstanbul Temmuz 1971, s.22.

⁹⁸ Haldun Ürel, **İstanbul'u Geziyorum Gözlerim Açık**, Dharma Yayınları 2005, s.167.

⁹⁹ Ali Yıldırım, **Darağacında Kan Sesleri**, Doruk Yayınları, Ankara Ekim 1997, s.72.

¹⁰⁰ Muhammet Pamuk, **a.g.e**, s.102.

bunu fark eden mahkûm padişahıtan affetmesini istemiş, ancak bu isteği cevapsız kalmış, hüküm infaz edilmiştir.

Kanlı Çınar

İstanbul'un en ünlü ağaçlarından biri, Sultan Ahmet Meydanı'nda bulunan çınar ağacıdır. Çınar ağacının ünü oldukça kanlı geçmişinden kaynaklanır.

1648 yılında Sultan İbrahim'i tahtan indirmek için ayaklanan yeniçeriler önce Sadrazam Ahmed Paşa'yı yakalamışlar ve onu Vezir Mehmed Paşa'nın Şehzadebaşı'ndaki konağına getirmişlerdi. Sofu Vezir, sadrazama saygı göstererek, konağın Harem bölümünde dinlenmesi için bir yer ayırttırmıştır.¹⁰¹ Öte taraftan da müftüye haber uçurup, sadrazamın idamı için fetva aldırtmıştır. Sofu Mehmed Paşa hayatını kurtarma bedeli olarak Ahmed Paşa'nın bütün servetini istemiştir. Ahmed Paşa, canını kurtarmak için varını yoğunu Sofu Vezire bağışladıktan sonra odasından alınmış, merdivenlerden aşağı indiği zaman bir koluna Osmanlı'nın ünlü celladı Kara Ali'nin diğer koluna da cellat yardımcısının girdiğini görünce durumu anlamıştır. İki cellat, Ahmed Paşa'yı bahçedeki ahıra sürükleyip, bir yumrukla yere yıkıp hemen kemendi boynuna takıp iki tarafından asmıştır. Ahmet Paşa'nın cesedi bir beygire bağlanıp At Meydanı'na getirilmiş ve oradaki çınarın altına bırakılmıştır. Ertesi gün yeniçeri kıyafetinde bir şaki, insan yağı mafsalsız ağrılarına iyi gelir diye büyük çınar altında, ölü Sadrazam'ın cesedini parça parça edip, zorla beşer onar akçeye satmış, daha sonra cesedin kalan kısımları gömülmüştür.¹⁰²

Tomruk

Osmanlı döneminde cezaevlerinin birincisine tomruk adı veriliyordu. Büyük resmi dairelerin hepsinde tomruk vardı. Sadrazamın makamı olan Paşakapısı'nda bir tomrukhane yani tutukevi bulunuyordu. Topkapı Sarayı'nda Babüsselam'da iki kule içerisinde "Kapıarası" denen yerler de aslında birer tutukeviydi. Bab-ı Seraskeri'nde de bir tomruk vardı. Buraya Bekir Ağa Bölüğü de deniliyordu. Vilayet merkezlerinde her valinin paşa konağında "Tomruk Damı" denilen koşulları berbat hapishaneler bulunuyordu. Hatta buralar suçlulara işkence yapılan yerlerdi.¹⁰³

¹⁰¹ Muhammet Pamuk, **a.g.e.**, s.102.

¹⁰² Muhammet Pamuk, **a.g.e.**, s.103.

¹⁰³ Muhammet Pamuk, **a.g.e.**, s.103.

1.2.1.2.2. Mevkiye Göre İdam Cezasının İcrası

Hanedan Mensubları

Padişah, valide sultan ve şehzadeler hanedan mensubu olduklarından eski Türk geleneğine göre kanlarının yere akması uygun görülmez, yay veya kementle boğularak öldürülürlerdi.¹⁰⁴ İdam hükmünün tebliği ve infazında bazen bir veya birkaç devlet erkânı da hazır bulunurdu. 1622’de II. Osman’ın öldürülmesi esnasında cellatlık görevini yapan cebecibaşı ve yardımcılarının yanında bizzat Veziriazam Kara Davud Paşa, meşhur Cellat Kara Ali’nin kementle boğduğu Sultan İbrahim’in idamında ise Sadrazam Sofu Mehmed Paşa, Şeyhülislam Hoca Abdürrahim Efendi ve yeniçeri ağası hazır bulunmuşlardı.¹⁰⁵

Yüksek Askeri Sınıf Mensubları

Vezir-i azam, vezir vesair yüksek rütbeli memurların idamında genel kural boğulmak suretiyle infazdır. Türk Moğol geleneğinde¹⁰⁶ hanedan üyelerinin ve asil memurların idamında kan dökülmesi yasaktı. İşte bu kan dökme yasağı Osmanlı Devleti’nde yerleşmiş ve bir aristokrat sınıf olmamasına rağmen, yüksek devlet memurları da idamları sırasında rütbeleri ve görevleri dolayısıyla kan dökmeme yasağına alınmışlardır. Böylece bunlar çoğunlukla boğulmak sureti ile öldürülmüşlerdir.

Genel bu kural olmakla beraber, bazen bu yüksek askerîlerin de kafası kesilmek suretiyle idam edildiği, bazen infazın hançerle olduğu görülmektedir. Kan akıtılarak idam yasak olmasına rağmen bazı hükümdarca idam edilecek kimseye karşı en ağır hakaret olması için kullanılıyordu. Osmanlı Devleti’nde de büyük memurların kan dökülerek idamına çoğunlukla padişahın gazabı anında verdiği emir sebep olurdu. Bununla birlikte idamlarda kan akmama prensibi geniş uygulama alanı bulmuştur. Bununla dışındaki haller ancak zaruri hallerde uygulanmıştır.

XIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında idamlar arttığından bu prensip yavaş yavaş unutulmaya ve ufak bir kaçma yahut direnme ihtimali görülenlerin kurşun

¹⁰⁴ Mehmet İpşirli, “Cellat”, **TDVİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s.270.

¹⁰⁵ Önder Kaya, “Eyüp’te Cellat Mezarlığı ve Cellat Mezarlığının Celladı Olmak”, **Eyüp Sultan Sempozyumu VIII**, s.330,

¹⁰⁶ Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl**, Phoenix Yayınları, 3. Basım, Ankara 2007, s.103.

ve hançerle öldürülmesi yoluna gidilmeye başlanmıştır. Bazı istisnai hallerde cezanın uyguda icra edildiği de görülmüştür.¹⁰⁷

Devlet erkânı ve siyasi mahkûmların cezası kendi evlerinde, hapsedildikleri yerde veya sarayda infaz edilirdi. İdam emrini alan bostancı başı veya çavuş görevli cellatlarla birlikte giderek emri hürmetle bildirir, mahkûmun abdest alıp namaz kılmasına, son arzusunun yerine getirilmesine müsaade ederdi. Bu seviyedeki mahkûmlar çok defa kararı metanetle karşılar, hatta cellatla latife yaptıkları bile olurdu.

Ordu Mensubu Askeri Sınıf Üyeleri

Ordu mensubu olan askerîlerin öncelikle rütbeleri alınır. Rütbe alınırken askerin sarığı çıkartılır, yakası yırtılır, böylece askerlikten uzaklaştırılmış olurdu. Bu işlemi askerin subayı yapardı. Ancak bir askerin idama mahkûm edilmesini öngören subayın bu kararını İstanbul'da ağanın, taşrada paşanın onaylaması gerekirdi. Bu şekilde idama mahkûm olarak rütbesi alınan asker geceleyin boğulur ve sonrada cesedi denize atılırdı. Genel kural bu olmakla beraber kafa kesilmek suretiyle idama da rastlanmaktaydı.¹⁰⁸ Özellikle yeniçeriler kafası kesilmek suretiyle idam edilmekteydiler. Yine bu durumda da istisnai hallerle karşılaşılmaktadır.

Ordu mensubu olmayan askeri sınıf üyeleri ise, çoğunlukla asılmak, bazen de kafaları kesilmek suretiyle katl olunurlardı.

Ulema Sınıfı

Ulema siyaseten katledilmezdi ancak devletin selametine karşı ağır hareketlere girişmesi, Sünni İslam düşüncesinde ayrılık oluşturması gibi istisnai hallerde ender olarak katledilirdi. Ulemanın katledilme konusundaki bu istisnaî durumu icraî görevlerden uzaklaşması ile artık devlet idaresinde aracısız bir şekilde rol oynamak özelliği kalmadığından kaynaklanmaktadır. Genel olarak ulemaya siyaseten katl yerine azl ve sürgün cezası uygulanmaktaydı.¹⁰⁹ Osmanlı Devleti'nde eceliyle ölenler dışında hayatını kaybeden üç şeyhülislâm vardır. Bunlardan Ahîzâde Hüseyin Efendi (ö.1634) IV. Murad, Hocasâde Mes'ud Efendi (ö.1656) IV. Mehmed ve Seyyid Feyzullâh Efendi

¹⁰⁷ Ahmet Mumcu, **a.g.e.**, s.104.

¹⁰⁸ Ahmet Mumcu, **a.g.e.**, s.106.

¹⁰⁹ İsmail Katğı, "Osmanlı Devleti'nde Katledilmiş (Maktûl) İlk Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi: Hayatı, Kariyeri, Faaliyetleri Ve Katledilmesi", **Hikmet Yurdu**, S.11, Hikmet Yurdu Yayınları, Malatya 2013, s.400.

(ö.1703) ise III. Ahmed döneminde, padişahın emriyle yani siyaseten katledilmişlerdir.¹¹⁰ Şeyhülislâmların katledilmesinin arka planında yatan en temel sebep onların siyasi faaliyetleridir.¹¹¹ Devletin selametine karşı ağır hareketler içerisine girmeleri diğer bir deyişle kamu düzenini bozmaları, hükümdarla birlikte olma özelliğini kaybetmeleri siyaseten katllerine sebep olmuştur. Diğer taraftan ulemadan bir kimse idam edileceği zaman ona önce miri varlık ihsan olunarak, bunların ulema sınıfından çıkarttırılıp dünyevi bir makama getirilerek katlinin doğuracağı infialin önüne geçilmeye çalışılmıştır¹¹².

Reaya

Uygulama açısından öngörülen en önemli siyaseten katl sebebi eşkıyalıktı. Bu kişiler bile önce yargılanır. Daha sonra infazın gereği yapılırdı.¹¹³ Eğer katl hükmü Divan-ı Hümayun tarafından verilmiş ise, bunu infaza muhızırağa, subaşı ve bazen de asesbaşı memur edilirdi. Divan-ı Hümayun dışında verilen idam cezalarını da subaşı infaz ederdi. Bu memurların gözcülüğü ve sorumluluğu altında, idam cellatlarca infaz edilirdi. Reaya için kan dökme yasağı söz konusu olmadığı için boğma yoluna gidilmemiş, asma ile kafa kesme usulleri tercih edilmiştir. Kural bu olmakla beraber bazen başka infaz şekilleri de kullanılmıştır. Mesela Amasya, Tokat ve Canik taraflarında eşkıyalık eden Kızılkocaoğulları'nı tenkile II. Murad tarafından tam yetkili memur edilen Yörgüç Paşa dört yüz kadar eşkıyayı bir mağaraya hapsetmek ve duman salıp boğdurmak usulüyle idam etmiş ve cesetlerini de bozkıra attırmıştır. Böyle istisnai haller karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁴

Eşkıyaların isyancı olmaları halinde kafalarının kesilmesi caiz değildi. Ancak eşkıyalara siyaseten katl cezası uygulanırsa o zaman kafalarının teşhiri caiz olur. Nitekim Osmanlı Devleti'nin hemen her yerinde idam edilen eşkıyaların başlarını İstanbul'a yollayarak gerekli usullere göre teşhir edilmesi adet olmuştu.

¹¹⁰ İsmail Katgı, a.g.m, s.396.

¹¹¹ İsmail Katgı, a.g.m, s.398.

¹¹² İsmail Katgı, a.g.m, s.400-401.

¹¹³ Ahmet Mumcu, a.g.e, s.121.

¹¹⁴ Abdullah Saydam, "Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar-Göçerler", SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi , S.20, Isparta 2009, s.14.

Siyaseten katledilen diğer reayanın başları da, eğer suçları devletçe önemli görülümüşse İstanbul'a getirilir ve teşhir edilirdi.¹¹⁵ Bunun dışında kafa irsalini görmek ender durumlardandı.

Reayadan İstanbul'da siyaseten katl edilenlerin, aynı zamanda cesetleri de teşhir edilirdi. Celladın cesede verdiği durumdan onun İslam veya zımmi olup olmadığı anlaşılırdı. İslamlar sırt üstü yatırılır ve başları kollarının altına konur; zımmiler ise yüzün koyu yatırılır ve başları ayaklarının arasına konurdu.¹¹⁶

Bunun dışında Osmanlı Devleti'nde kadınlara da farklı şekillerde cezaları infaz edilmekteydi. Yakalanan fahişeler sağ olarak bir çuvala konularak denize atılırdı. Çünkü cürümleriyle kirlettikleri toprakta kalmak artık onlara¹¹⁷ layık görülmezdi.¹¹⁸ Gayri müslimlerle zina eden kadınlar ise kurşunla ağırlaştırılmış çuvalla denizde boğulurdu.

1754 yılında III. Osman'ın kadınlara karşı özel bir şiddet uyguladığı görülür. Padişah, kadınların sokağa çıkmalarıyla erkekleri azdıracağı düşüncesindeydi. Bu nedenle "kadınlara ince yaşmak tutunmayı, yakası mutadından fazla açık, erkeğin nazarını çekebilecek sıрма işlemeli, süslü ferace giymeyi, sokakta aşırı misafirlikleri, arabalara, kayıklara, mesirelere gitmeyi şiddetle yasak etmişti. Padişah yasağını dinlemeyen İstanbul'un hafif meşrep nigarlarından pek çoğunu toplattığı, geceleyin bostancı kayıklarına doldurtup Marmara açıklarında boğdurtarak denize attırdığı söylenir. Pek namlı iki fahişe de bu şekilde idam edilmiştir.¹¹⁹

Kadınlara işledikleri suçtan dolayı idam edilecekse, bir çuvalın içine konarak idam edilirdi. Bu durumun sebebini İngiliz Adolphus Slade anılarında şöyle anlatıyor: Kadınlar erkekler karşısında mahrem bir varlık olduğundan, cezalandırılan kadın; halkın edep ve haya hislerine hürmet edilerek, bir çuvalın içine konulup asılmıştı."¹²⁰

Zımmi Reaya

Müslüman veya Gayrimüslim reaya arasında hiçbir fark gözetilmezdi. Zımmilere zimmet bağitları bozuluncaya kadar Müslüman reaya için uygulanan

¹¹⁵ Hasan Arslan, Süleyman Demirci, "Osmanlı Türkiyesinde Eşkiyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler Ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)", **History Studies**, Enver Konukçu Armağanı, 2012, s.92.

¹¹⁶ Ahmet Mumcu, **a.g.e.**, s.123.

¹¹⁷ Ali Yıldırım, **Darağacında Kan Sesleri**, Doruk Yayınları, Ankara 1997, s.67.

¹¹⁸ Ali Yıldırım, **a.g.e.**, s.68.

¹¹⁹ Ali Yıldırım, **a.g.e.**, s.69.

¹²⁰ Ali Yıldırım, **a.g.e.**, s. 68.

siyaseten katl sebepleri uygulanırdı. Kişiler yaptıklarından sorumlu tutulurlardı. Ancak zımmiler hıyanet, isyan veya düşmana yardım ederlerse suç ortakları ile birlikte katledilirlerdi.¹²¹

Cellat Mezarlığı

Eyüp'te Karyağdı Bayırı'nın arkalarında münferiden ve zamanımızda metruk bir mezarlıktır. Dört köşe köfeki taşından ve hemen hepsi gayet iri, 1.70-1.90 metre boyunda kabir şahidelerinin hepsi yazısızdır. Bu mezarlık, toplum ahlâkının en asil örneklerinden biri olarak son derece dikkate şayandır; bir cana kıymış bir caniyi, idam ile ölümünden sonra, cesedini mezarlığa kabul eden cemiyetimiz resmi bir görev de olsa, bir ücret karşılığı adam boğan veya kesen celladın ölüsünü mezarlıklarına kabul etmemiş, onlara ayrı bir mezarlık yapmıştır.

1950'den sonra bu cellat mezarlığına gitmek imkânı bulunamamıştır. O tarihten bu yana, İstanbul'da şehir dışında alabildiğine geniş iskân faaliyeti olmuş yeni yeni isimlerle adeta köyler, kasabalar kurulmuştur. Eyüb'ün arkasında Karyağdı Bayırı ve dolaylarında da Taşlı Tarla kasabası kurulmuştur; bu arada cellat mezarlığı da kaldırılmıştır.¹²²

Cellat Mezadı

Bir mahkûm cellada verildi mi, esbabıyla beraber üzerinden çıkan her şey cellatların olurdu; bu eşyalar toplanır ve senede bir veya iki defa büyük bir mezad ile satılır, tutar bedelleri cellatlar arasında taksim edilirdi. 1592 sipahi ayaklanmasında öldürülen yüzden fazla asinin elbiseleri arabalarla bitpazarına götürülerek cellatlar tarafından satılmıştı. Buna cellat mezadı denilirdi. Cellat mezatlarında ekseriyetle çok kıymetli eşya bulunurdu ve sahipleri cellat elinde can verdiklerinden, bir uğursuzluk yorularak hakiki değerinden çok ucuza satılırdı, fakat cellat mezadından bir şey satın almak da her kişinin yapabileceği şey değildi.

Bazı devlet adamları, zenginler, celladın pençesi yakalarına yapışmadan, üzerlerinde bulunan kıymetli kürkleri, yüzükleri, saatleri, keseleri çıkarırlar, orada bulunanlara “Beni anar, bir Fatiha okursunuz!” diye hediye ederlerdi.¹²³

¹²¹ Ahmet Mumcu, a.g.e, s.120.

¹²² Reşad Ekrem Koçu, a.g.m., s.23.

¹²³ Reşad Ekrem Koçu, a.g.m, s.22.

1.2.3. Osmanlı Sarayında Görevli Kadın Dilsizler

Osmanlı Devleti'ne ve sarayına asker ve sivil bürokrat yetiştirmesi için kurulan “özel” bir saray eğitim kurumu olan Enderun'da erkekler bu amaçla bulunurken saraydaki Harem kısmı da kadınların eğitim gördüğü bir mekân idi. Osmanlı sarayında kuruluşundan itibaren mevcut olmakla birlikte II. Mehmed zamanında teşkilatlandırılmaya başlanmış, devlet yapısına uygun bir şekilde devşirme sistemiyle geliştirilmiştir. Burada en alt kademe olan cariyelikten son mertebe olan ustalığa (hasekilik ve valide sultanlık hariç) yükselmek Enderun teşkilatındaki terfi sistemiyle aynı idi. Her iki bölümde de ilerleyebilmenin şartı, liyakat ve zekâ idi. Harem'e alınan cariyelerin saray görgülerini öğrenmeleri, terbiye ve nezaket konusunda bilgi sahibi olmaları amacıyla eğitimlerine dikkat edilirdi. Harem'de kadınlara okuma-yazma, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe öğrenmeleri yanında nakış işlemek, dikiş dikmek, dantel işlemek, örgü örmek gibi meziyetler de kazandırılıyordu. Alt kademelerde yer alan kadınların yaptıkları işler de eğitimleri kadar çeşitliydi. Seçkin kadınlara eşlik etmek, yemek pişirmek, servis yapmak, çamaşır yıkamak, temizlik, ocakları yakmak ve banyoları hazırlamak bu işlerden bir kısmıydı. Yalnız eğitimi, padişaha ve saray halkına hizmetçilik eğitimi olarak algılamamak gerekir. O dönemdeki eğitim anlayışını günümüz şartlarıyla değerlendirmek çok yanıltıcı olur. O dönemde kadınların bu tür meziyetlere sahip olmasının onların değerlerini arttırdığı düşünülürdü.¹²⁴

Osmanlı sarayına alınan bu cariyeler arasında dilsizler de vardı.¹²⁵ Harem'de dilsiz kadınların varlığını Leslie P. Peirce şu şekilde açıklamaktadır: “Her iki kurumda da zorla sağlanmış çalışkanlık ve katı disiplin karakterize ederdi. Yabancılar buraları manastırlarla karşılaştırırlardı. Üçüncü havlu gibi Harem'de de kural olarak sessizlik hâkimdi; Dilsiz kadınlar ciddi ve ağırbaşlı bir çalışma havası veriyordu.”¹²⁶

Sarayda dilsiz kadın görevlinin ne kadar olduğu bilinmemekle beraber dilsiz dili bilirlerdi. Sultan eşleri ve diğer kadınlar prestijli (padişahlar tarafından bilinen) bir dil olan işaret dilini öğrenmek için sağır-dilsiz kadınlar ve kızlarla çalışmak istedikleri

¹²⁴ Songül Keçeci Kurt, **Osmanlı Devleti'nde Kadın Eğitimi Harem'den Mektebe**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011, s.12.

¹²⁵ Ahmet Akgündüz, “Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı'da Harem”, **Türkler**, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2012, s.329.

¹²⁶ Leslie P. Peirce, **Harem-i Hümayun**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2002, s. 188.

bilinmektedir.¹²⁷ İsimleri bilinen dilsiz kadınlar III. Selim'in Dilsiz Rukiye isimli haremdeki hizmetçisi¹²⁸ ve Topkapı Sarayı kadın neferleri arasında ismi geçen Dilsiz Aişe'dir.¹²⁹ Bunların dışına III. Ahmed zamanında dilsiz iki cariyenin Harem'de görevli olduğu bilinmektedir. Osmanlı belgelerinde sarayda eşya teslim edilen kişiler arasında dilsiz iki cariyeye eşya teslim edildiğinden bahsedilmektedir fakat isimleri zikredilmemektedir.¹³⁰ Saraydaki bu kadınların kalfalığa yükseldiği zaman kendine bağlı maskara, cüce ve dilsiz bulundurmaları gerektiği de ifade edilmektedir.¹³¹

1.3. OSMANLI TOPLUMUNDA DİLSİZLER

Osmanlı Devleti'nde sakatların ve engellilerin sıkıntısını hafifletmek amaçlı vakıf gibi kurumsal yardımların ve kişilerin verdikleri sadaka ve bağışların yanı sıra bazı vergi avantajları da mevcuttu. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde vergiyle mükellef olan çocuk, kadın, fakir, yaşlı ve sakatlar Osmanlı Klasik Dönemi'nden itibaren cizye ve avarız vergilerinden muaf tutulmuştur.¹³²

Padişahlar, vergi vermeleri ve bağlılıklarının karşılığında teb'alarına adalet ve refah sağlardı. Padişah ve teb'ası arasındaki bu sembolik ilişkiyi ifade eden araçlardan biri de "padişah ihsanı" diyebileceğimiz "atiyye"lerdi. İhtiyaç sahiplerinin padişaha yazdığı arzuhal neticesinde padişah tarafından uygun görülürse bu kişilere mali yardım sağlanırdı. Elbette bu şahsî yardım alıp verme ilişkisi, kurumsal yardım veya sosyal güvenlik kriterleri karşısında ancak tesadüfi olarak işlem görebiliyordu. 1777'de fiziksel engelli çocuk dünyaya getiren bir İstanbullu'ya verilen aylık 10 akçe, devlet bahşişi için kayda değer bir örnektir.¹³³ Bu yardımların dışında devlet için orduda savaşçı başarı gösteren kişiler de ödüllendirilmiştir. Osmanlı arşiv belgelerinden buna bir örnek olarak; Palu ahalisinden Bizaban Ali, Bayezid-ı Ordu-yı Hümayun'da bulunmuş ve ordu da gösterdiği gayretten dolayı kendisine beşinci rütbeden bir kıt'a mecidiye nişanı verilmesi uygun görülmüştür.¹³⁴

¹²⁷ H. H. Selvi, a.g.t, <http://turkisaret dili.blogcu.com/isitme-engellilerin-egitim-tarihi/4641795>.

¹²⁸ M. Miles, a.g.m, s.10.

¹²⁹ Ahmet Akgündüz, a.g.m, s. 317.

¹³⁰ BOA, TSMA.D., 2352/383.

¹³¹ M.Çağatay Uluçay, **Harem II**, Ötüken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2011, s.242.

¹³² İzi Karakaş Özbayrak, **Abdülhamit Döneminde Uygulanan Sosyal Yardım Politikaları (1876-1909)**, Libra Yayıncılık, 1. Baskı, 2011 İstanbul, s. 26.

¹³³ İzi Karakaş Özbayrak, a.g.e, s. 27.

¹³⁴ BOA, IDH, 440/29070.

Batılılar, İstanbullu sağır ve dilsizlerin kanunları ve dinlerini biliyor olmaları konusunda duydukları şaşkınlığı, anılarına not etmişlerdir. En üst düzey hayat standartlarına Osmanlı topraklarında yaşayan sağır ve dilsizlerin sahip olduğunu ve işaret dili kullanan topluluklar oluşturduklarını da saptamıştır. Schalenge ise makalesinde Osmanlı Suriyesi'nde yaşayan sağır ve dilsizlerin Osmanlı Sarayı'ndaki gibi bir işaret dili kullanmadıklarını, ancak İslam hukukunun onlara, Avrupa ülkelerinde olmayan şekilde, pek çok hak tanıdığını ve işaretle yapılan ticari ve medeni akitlerin İslam hukukunca muteber olduğunu bildirmektedir. Avrupa'dakinin tersine İslam toplumunda konuşamamanın din dışı olma durumu getirmediğini özellikle vurgulamaktadır.¹³⁵ Osmanlı Devleti içindeki başka milletler de bu durumun farkındaydılar. Öyle ki Alenko isimli dilsiz bir Rum kızı Erdek Kaymakamı Şükrü Bey'e İslam diniyle şereflenmek istediğini söylese de kardeşi Kostandi gelerek kardeşinin kendisine teslim edilmesini istemiş, bunun üzerine kardeşi iade edilmişti.¹³⁶ Bu örnek Osmanlı Devleti'ndeki bu kişileri daha iyi anlamamızı sağlaması anlamında mühimdir.

Dilsizler bazen kendilerine uygun bir işle kayırlıma talebinde de bulunabilmekteydiler. Örneğin Lofçalı Dilsiz Hasan Ağa 1864'te devletten böyle bir talepte bulunmuştur.¹³⁷ Devlet bu taleplere dikkat eder ve uygun iş arardı. Eğer bulunamazsa kişi çaresiz memleketine dönerdi.¹³⁸

Toplumda suç işleyen dilsiz kişiler de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Dilsiz İsmail, Osmanpazarlı Mahmud'u öldürmüştür¹³⁹, Yörük Taifesinden Bizeban Mehmed'i katledip eşyalarını çalmıştır¹⁴⁰, Dilsiz Yakub Bolu Sancağı'nın Ümmükemal Divanı ahalisinden Ali Suhteoğlu Mehmed'i bıçaklayarak öldürmüştür¹⁴¹. Ceza olarak kürek cezası ya da hapis cezası almışlardır.

Belgelerde toplum tarafından mağdur dilsizlerden bazıları Silistre'de Tutrakanlı 35 yaşındaki Dilsiz Ayşe, İsmail isimli bir şahıs onun bokrini izale

¹³⁵ Sara Scalenghe, "The Deaf in Ottoman Syria, 16th - 18th Centuries", *Arab Studies Journal* 12 (2) - 13 (1), 2005, s. 10-25.

¹³⁶ BOA, MVL, 439/22.

¹³⁷ BOA, MVL, 465/48.

¹³⁸ BOA, A.}MKT.MHM., 476/40.

¹³⁹ BOA, MVL, 966/45.

¹⁴⁰ BOA, IDA, 17/735.

¹⁴¹ BOA, MVL, 644/14.

etmiştir¹⁴², yine Silistre’de Kıptî Dilsiz Hasan, Kıptî Emine tarafından zehirlenerek öldürülmüştür¹⁴³, Hanya’da Dilsiz Hasan ise Yani Galnaki tarafından öldürülmüştür.¹⁴⁴ Suçu işleyen kişilere devlet tarafından gerekli cezalar verilmiştir.

1.3.1. Dilsiz Tımar Sahipleri

Osmanlı Devleti toprağın gerçek sahibi olarak kendini görmüştür. Birtakım hizmetler karşılığında da has, zeamet ve tımar adları altında toprakları uygun gördüğü kimselere dağıtmıştır. Karşılık olarak çiftçiye ve toprak sahibine vergi tahsil etme, bol ürün sağlama, sefere hazırlıklı bulunmak gibi çeşitli sorumluluklar yüklemiştir.¹⁴⁵ Osmanlı arşiv belgelerinde bu sorumlulukların dilsiz kişilere de verilmiş olduğunu görüyoruz. Örneğin; Bizeban Hasan, Bonya karyesinde zeamet sahibi,¹⁴⁶ Bizeban Şakir Ağa zeamet sahibi¹⁴⁷ ve Bizeban Abdülhamit Ağa da zeamet sahibidir.¹⁴⁸ Zeâmet sahibi bizebanların zeametlerinden bahsedilirken “*Enderûn-ı Hümâyûn gedüklülerine mahsus zeamet*” ya da “*Enderûn-ı Hümâyûndan mahreç Bizeban kimse*” ifadeleri kullanılmaktadır. Bir arşiv belgesinde “*Çırağan Saray-ı Hümâyûn bekçiliğinden mahreç Feyzullah Ağa’nın vefatı cihetiyle Gelibolu Sancağı’nda Tekfur Dağı kazasına ... nam karye ve gayrıdan senevi dört bin guruş bedel ile bâ- berât-ı âli mutasarrıf olduğu zeâmeti mahlûl olduğundan hazine-i celileden zabt olunarak bedeli mezkûrun şehriyesine isâbet eden üç yüz otuz üç guruş kırk akçe maaş suretiyle Enderûn-ı Hümayundan mahreç Bizebân Hacı Hüseyin Ağaya tahsisıyla lazım gelen berât-ı aliyyesinin bi’t-tanzîm irsal buyrulmasına müte’allick şeref-sudûr buyrulan emr ve irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne iktizâ-ı celîlinden bulunmuş ve mûmâileyhin takdim eylediği bir kıt’a arzuhâl leffen savb-ı sâmi-i asafîlerine niyaz kılınmış olmağla ol bâbda emr hazret-i menlehü’l emrindir.*”¹⁴⁹ ve diğer bir arşiv belgesinde de “*Bizeban Şakir Ağa’nın vefatı vukû’una mebni Enderûn-ı Hümayun gedüklülerine mahsus zeâmetlerden Kütahya ve Aydın sancaklarında Denizli ve Çâl vesair nahiyelere vaki’ Dereköyü karye ve gayrıdan uhdesinde bulunub münhal olan zeâmetinin bedeli olan*

¹⁴² BOA, MVL,942/41.

¹⁴³ BOA, MVL, 939/13.

¹⁴⁴ BOA, MVL,790/92.

¹⁴⁵ İlhan Şahin, “Tımar Sistemi Hakkında Bir Risale”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S.32, 1979, s. 905.

¹⁴⁶ BOA, İE. ŞRKT, 397.

¹⁴⁷ BOA, İ..DH.,329/21485.

¹⁴⁸ BOA, A.}MKT. NZD,49/52.

¹⁴⁹ BOA, I. DH,230/13802.

onbeş bin ikiyüz ondört guruş maaş bi't-tahvîl şehriyesine isabet eden bin iki yüz atmış yedi buçuk guruşun şu kadar paranın devletlü atufetlü Hazinedâr Usta Hazretlerinin ikinci hademesi Hacı Hüseyin Ağaya tahsisiyle lazım gelen senedin tanzim edilerek irsâl buyrulması müte'allik ve şeref-sudûr buyrulan emr-i irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişâhî muktezâ-yı münîfîmden bulunmuş olduğu mu'allim-i âli-i sadâret-penâhi buyrulduk da ol babda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l- emrindir” şeklinde geçmektedir.¹⁵⁰ Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu durumda timar ve zeametlerin sarayda çalışan bizebanlardan emekli olanlara verildiğine dair bir kanaate varabiliriz.

1.3.2. Dilsiz Esnaf

İstanbul'daki sağır ve dilsizlerin saray dışında da aktif bir sosyal ve mesleki yaşamlarının olduğunu görmekteyiz. İstanbul'a gelen Batılı seyyah ve tacirler, değişik meslek alanlarında (kılıç ustaları, sarık ustaları, hamam tellakları, berber vb.) esnaf olarak çalıştıklarını, rahatça birbirleriyle ve hatta müşterileriyle anlaştıklarını, o günlerin İstanbul'unun sosyal ve ekonomik hayatının bir parçası olduklarını ifade etmektedirler. Örneğin bir belgede, örucü esnafından dilsiz bir şahsın müşterilerinin mallarını sattığı ve müşterilerinin mallarına zarar verdiği için sürgüne gönderildiği ifade edilmiştir.¹⁵¹

Bunların yanı sıra halk eğlencelerinde ve sünnet düğünlerinde insanları eğlendiren dilsiz hokkabazlarla da karşılaşmaktayız.¹⁵² Bunlar dışında Galata Çeşme Meydanı'nda kayıkbaşı tutarak geçimini sağlayan dilsiz bir kişinin¹⁵³ yanı sıra Bizeban Abdurrahman isimli bir şahıs da bir vakıfta duagu¹⁵⁴ olarak görevlendirilmiştir.¹⁵⁵

Saray çalışan dilsizlerin emekli olduktan sonra İstanbul'da esnafılık yapmaları, özellikle Yeni Cami etrafında kümeleşen bir sağır esnafın oluşmasında etkin rol oynamıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁰ BOA, I. DH.,329/1347.

¹⁵¹ BOA, C..EV., 17/28976.

¹⁵² BOA, TSMA. D.,223/15.

¹⁵³ BOA, A. MKT. NZD., 200/83.

¹⁵⁴ “Dua eden, duacı” anlamındaki bu terim Osmanlılar'da saray, merkez ve esnaf teşkilâtlarında dua ile ilgili görevleri yerine getirenler için kullanılan resmî bir unvandır. Mehmet İpşirli, “Duagu Maddesi” , TDVİA, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.541.

¹⁵⁵ BOA, AESAMD. III., 2250.

¹⁵⁶ Yusuf Kemal Kemaloğlu, a.g.m, **Bozok Dergisi**, s.50.

1.3.3. Dilsiz Sanatkârların Bazıları

213.3.1. Dilsiz Ali

I. Mahmud zamanında Enderun'da (1730-1754) yetişmiştir. Kemik, boynuz,¹⁵⁷ balıkdışı ve fildişinden yapmış olduğu kılıç ve pala kabzaları döneminde çok beğenilmekteydi. Hatta yaptığı işler “Dilsizkâri” olarak nam salmıştır.¹⁵⁸ Ayrıca Sakallı Dilsiz Ali olarak da anılmaktaydı.

1.3.3.2. İbrahim Bizeban

Girit'in Hanya şehrinde doğmuştur. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Dilsiz olduğu için “Bîzeban” lakabıyla tanınmıştır. Hat sanatına kabiliyetli görülerek III. Ahmed zamanında (1703-1730) Enderûn-ı Hümâyûn'a alınmış ve burada iyi bir eğitim görmüştür.¹⁵⁹ Genç yaşta, Topkapı Sarayı meşk hocası Seyyid Mehmed Nûrî-i Mısırî'den sülûs ve nesih yazılarını öğrenerek icâzet almıştır. Ağa unvanından, bir müddet saray hizmetinde bulunduktan sonra çerağ edildiği anlaşılmaktadır. Şeyh Hamdullah ekolünün önemli üstatları arasında sayılan İbrâhim Bîzeban oturduğu Çapa'da Dilsizçeşmesi mahallesinde vefat etmiştir. Ölümüne, “Olup püfkerde şem'-i rûhu oldu Bîzebânım lâl” (1154/1741) mısraıyla tarih düşürülmüştür.¹⁶⁰

İbrâhim Bîzeban'ın bilinen eserleri arasında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde mevcut (Hazine, nr. 2299/33) bir kıtası, Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye'de kayıtlı (Nevâdirü'l-mahtûtât, Mustafa Fâzıl, nr. 314) 24 × 31 cm. ebadında, altın cetvelli sülûs nesih levhası hat sanatında eriştiği seviyeyi gösteren güzel örneklerdir. Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonunda yer alan, Bîzeban'ın 1139'da (1726-27) nesih hatla yazdığı Kur'ân-ı Kerîm 273 varaktan ibarettir ve her sayfasında on beş satır vardır. Fâtiha ve Bakara sûrelerinin ilk âyetleri, duraklar ve sûre başları tezhip edilmiş, altın cetvelleri çekilmiş, ancak sûre isimleri yazılmamıştır. Hattatın bu mushafı, sanatının ilk dönemlerinde nesih yazıda henüz tavrının oluşmadığı sıralarda yazdığı anlaşılmaktadır. Aynı koleksiyonda mevcut dört kıtalık, murakka' şeklindeki klasik formundan farklı

¹⁵⁷ Hüsnü Züher, **Türk Süsleme Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1971, s.16.

¹⁵⁸ Şinasi Acar, “Osmanlı Kılıçları”, **Yapı Dergisi**, s.3.

¹⁵⁹ Uğur Derman, “İbrahim Bizeban Maddesi”, **Türk Ansiklopedisi**, C. 19, Milli Eğitim Basımevi Ankara 1971, s.505.

¹⁶⁰ Muhittin Serin, a.g.m, s.291.

hilye-i şerif olgunluk döneminin eseri olup bunda Şeyh Hamdullah ekolünün sülüs ve nesih yazılardaki bütün özellikleri ve estetiği başarılı bir şekilde ortaya konmuştur. 1143 (1730-31) tarihli eser, 23 × 16,7 cm. ebadında klasik vişne çürüğü renginde deri ciltlidir. Birinci kıtada sülüs besmele, nesih esmâ-i hüsnâ yer alır. İkinci kıtada sülüs kelime-i tevhid, altında Hz. Ali'den rivayet edilen şemâil-i şerif, onun da altında hilye ile ilgili bir hadisin Hâkânî tarafından yapılan manzum Türkçe tercümesi vardır. Üçüncü kıtada sülüs besmele, ortada hilye metninin devamı, altında Enbiyâ sûresinin 107. âyeti, hilye metninin etrafında aşere-i mübeşşerenin isimleri yazılıdır. Dördüncü kıtada ise hilye ile ilgili hadisin Hâkânî'nin yaptığı manzum tercümesinin devamı ve ketebe kaydı yer alır. Şeyh Hamdullah'ın aklâm-ı sittede açtığı yolda üstün başarı göstermiş olan İbrâhim Bîzeban'ın, üstatların yazılarını aslından ayırdedilemeyecek derecede taklit kabiliyetine sahip olduğu zikredilmektedir.¹⁶¹

1.3.4. Dilsiz Hizmetliler

Osmanlı Devleti'nde çok yaygın olarak karşımıza çıkmasa da istisnai olarak dilsiz cariyelerin olduğu da görülmektedir. Öyle ki bu durum Cervantes'i de etkilemiştir. Şöyle ki, Cervantes'in La Gran Sultana adlı eserinde, Lamberto adındaki kahraman diğer karakterlerin tersine kadın kılığına girmiştir ve bu kılık değişimi sayesinde Harem'e girmeyi başarmıştır. Gerçek dışı gibi görünen bu olayı Cervantes'in cariyeler arasında, erkekler de olduğu gibi, dilsizler, maskaralar, zenciler, cücelerin de olduğu gerçeğinden esinlenerek yarattığı düşünülmektedir.¹⁶²

Tavernier ise büyük rütbeli devlet erkanının evlerinde de keza sağır dilsiz uşaklar bulunduğunu anlatmaktadır.¹⁶³

1.3.5. Dilsiz Dilenci

Osmanlı başkentinde dilenciler, belli bir nizama bağlı olarak faaliyet göstermek zorundaydılar. Söz konusu nizam onların gelişigüzel dilenmelerine imkân vermediği gibi, her isteyenin dilenmesi de mümkün değildi. Bilindiği gibi dilenciler esnaf olarak kabul edilirler ve bir loncaya bağlı bulunurlardı. XIX. yüzyılda dilenciler, devletin tayin ettiği "*Dilenci Kahyası*" adı verilen kişiye bağlanarak bir esnaf zümresi olarak kabul

¹⁶¹ Muhittin Serin, "İbrahim Bizeban Maddesi", **TDVİA**, C. 21, İstanbul 1995, s. 291.

¹⁶² Mukadder Yayıoğlu, "Akdeniz Canavarı Cervantes, "La Gran Sultana" ve "Osmanlı İspanyol" "Olmak ya da Olmamak"', **Tiyatro Eleştirme ve Dramaturji Bölüm Dergisi**, S.16, 2011, s. 7.

¹⁶³ Jean Tavernier, **a.g.e**, s.83.

edildiler.¹⁶⁴ Loncaya bağılı olmadığı halde dilenenler, nizama aykırı hareket etmiş olurlardı.¹⁶⁵

14 Temmuz 1736'da İstanbul, Galata ve Boğaziçi'nin iki yakasında dilencilik yapanların kayıtlı olduğu toplam beş sayfadan meydana gelen bir defterde, söz konusu kişilerin durumları ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Bunların nerelerden geldikleri, milliyetleri, dilencilik yaptıkları süreler, fiziki yapıları, sağlık durumları ve yaşları defterde yer almaktadır. Bu kişilerin genellikle, başta Sakız, Limni, Rodos, Midilli ve Girit olmak üzere Akdeniz Adaları ile Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinden geldikleri defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu defter dilsiz olan kişilerin de dilendiğinden bahsetmektedir. Fakat sayıları hakkında bilgi verilmemektedir.¹⁶⁶

1.4. OSMANLI DEVLETİ'NDE DİLSİZLERİN İŞARET DİLİNE DAİR İZLENİMLER

Osmanlı Devleti'nde saraydaki dilsizlerin ve saray dışındaki dilsizlerin kullanmış oldukları farklı iki işaret dili vardır. Bu iki işaret dilinin, kullanım amacından dolayı birbirinden farklı olduğu düşünülmektedir. Saraydaki ve toplumdaki işaret dili birbirinden farklı olsa bile burada önemli olan kullanılan işaret dilinin kullanan kişilerin ihtiyaçlarını ne kadar karşıladığıdır. Osmanlı Devleti'nde bir işaret dilinin olduğunun düşünülmesine sebep yabancı seyyahların, Evliya Çelebi'nin ve Osmanlı tarihçilerinin bu konuyla ilgili anlattıklarıdır. Bunları sırasıyla inceleyecek olursak:

Osmanlı Tarihçisi Mustafa Selanikî(?-1600) eserinde: “*Sadrızam fitne fesad olma ihtimaline karşılık dilsizler işaretiyle ve bazı mafasıdün ifsad u tahvifi sebebi ile heman ol hinde Mehmed Ağa mazul olsun içerüde Silahdar Halil Ağa Yeniçeri ağası olarak senin odana çıksın*” demiştir.¹⁶⁷

Mustafa Safi'nin(?-1616) eserinde ise: “*Bu muhalefeti sen kimden öğrendin diyücek, padişah-ı alem (I. Ahmed) nazar-ı şeriflerin bana tevcih buyurub bizebanlar*

¹⁶⁴ Süleyman Uygun, “Denizaşırı Dilencilige bir Örnek:Maruni Dilenciler”, **OTAM**, Ankara 2012, S.30, s.192.

¹⁶⁵ Mehmet Demirtaş, “Osmanlı Başkenti'nde Dilenciler ve Dilencilerin Toplum Hayatına Etkileri”, **OTAM**, S. 20, 2006, s.84.

¹⁶⁶ Mehmet Demirtaş, a.g.m, s. 85.

¹⁶⁷ Selaniki Mustafa Efendi, **Tarih-i Selaniki**, C.I- C.II, Haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, İstanbul 1999, s. 264.

işareti ile Çatalca'da sen itdüğün muhalefeti görüp öğrenmişdür deyü işaret buyurdular."¹⁶⁸

Hasan Beyzade(?-1636/37) Tarihi'nde: "Bizeban "Hadım Süleyman Ağa" nam mukarreb huddam, (padişahı alem-penaha araba içinde iken, yol üzere) İstanbul'dan getirdüğü valide sultan mektuplarını teslim ve sipariş itdükleri umur-ı işaret ile tefhim eyledüğünde, heman menzili nüzul itdükleri gibi, Padişah-ı ehli ukul, çavuşbaşı olan Kettani Ömer Ağayı getürdüp, hatem-i vekalet nişanlarını Cigala-zadeden alup, İbrahim Paşa-yı mekarim- unvana teslim olunmasını ferman itdiler."¹⁶⁹

Ali Ufki Bey(1610-1675): "Padişahın maaş bağlatıp ihsanlarda bulunduğu, saraydan çıkmış diğer dilsizler onların ziyaretine gelir; sağır dilsiz dilinde daha uzman oldukları ve her şeyi işaretlerle ifade edebildikleri için gençlerle söyleşip çeşitli masallar ve öyküler anlatarak Kur'an okuyarak, peygamberlerin adlarını ve dilsiz dilinin her türlü ilginç sözcüklerini belleterek onları yetiştirirler."¹⁷⁰

"Padişah gezintiye çıkmak üzere ata veya kayığa bindiğinde iç oğlanlarının avluda top oynamalarına izin vermek de âdettendir; ama bir odanın iç oğlanları başka bir odanunkilerle bir araya gelmeye cesaret edemez ve başka bir odada dostları ya da tanışları varsa, tek yapabildikleri onlarla dilsiz işaretleriyle konuşmaktır; hepsi bu biçimde iletişim kurmayı az çok bilir; bu anlaşma biçimi sarayda son derece yaygındır. Has odalılar da isteklerini genellikle sadece el hareketleri ve işaretlerle buyuran padişahın huzurunda kendi aralarında konuşabilmek için [bu işaret dilini] eksiksiz olarak bilmek zorundadır."¹⁷¹

Evliya Çelebi(1611-1682), Seyahatnamesi'nde: "Hatta lisanları olmayan bizebanlarda yani dilsizler lisanı üzere şeytanın işareti sağ elinin şahadet parmağını sağ gözü yanına koyup parmağın eğri etse şeytan demektir."¹⁷²

"Yedinci günde Defterdar Ahmet Paşa'yı ve imamın aşağı Mısır'a endirüp gulü'yi âm ile mazul eyledir. Meğer Şeyh Lebbâni'nin işareti bu imiş.

Yani ol asitane-i Ömer(İbn)ül Farız da nice mazınne-i kerame kimesneler vardır, tarif'ü tavsiflerinin midhatlerinde zeban bizebandır. Zira ol makam ehl-i hal

¹⁶⁸Mustafa Safi, **Zübdetü't-tevarih**, haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, C.I, TTK Yay., Ankara 2003, s. 69.

¹⁶⁹ Hasan Bey-zade Ahmet Paşa, **Hasan Bey-zade Tarihi**, haz. Şevki Nezihi Aykut, C.3, TTK Yay., Ankara 2004, s. 544-545.

¹⁷⁰ Ali Ufki Bey, **Topkapı Sarayı'nda Yaşam**, Kitap Yayınevi, 8. Basım, İstanbul 2012, s. 29.

¹⁷¹ Ali Ufki Bey, **a.g.e**, s. 109.

¹⁷² Evliya Çelebi, **a.g.e**, C.4,YKY, s. 339.

*kösesi olmak ile nişe meşaiyyün ve işrakıyyun kavmi gibi bizeban kelimat eder, ademler vardır. Riyazat-ı mücahade ile ol mertebeye varmışlardır, kim haftada bir iftar ederler mücerred pak ademler vardır.”*¹⁷³

Yine bir diğer seyyah Adolphus Slade(1804- 1877): “*İki dilsiz ile birkaç dakika görüşmek, sohbet etmek için geç kaldık. Onlar eğlendiler, güldüler ve bizim hakkımızda büyük bir hızla gözleriyle ve parmaklarıyla konuştular. Onların hızlı anlayışı/zekası Türkiye’de herkesçe bilinmektedir”*.¹⁷⁴

Ekrem Buğra Ekinci’ye(2008) göre, dilsizler, son derece hassas ve zeki kimselerdi. Hafızaları çok güçlüydü. Şahit oldukları hadiseleri en ince teferruatına kadar anlatırlardı. Tarihî şahsiyetleri kendilerine mahsus hareketleriyle karikatürize edebilirlerdi. Söz gelişi, sağ ellerini parmakları açık tuğ gibi başlarına götürdüklerinde padişahı, ellerini yumup başparmağı “*birinci*” der gibi dimdik yukarı kaldıklarında sadrazamı kastettikleri anlaşılırdı.¹⁷⁵

Bu yazılardan da anlaşılacağı üzere bu işaret dili dilsizler tarafından kullanıldığı gibi padişah, valide sultan, yüksek devlet erkânı ve padişaha yakın kişilerce dahi bilinmektedir. Ayrıca saraydaki genç dilsizlerin Kur’an’ı bilmedikleri emekli olan dilsizlerden Kur’an’ı öğrenebildiklerini Ali Ufki Bey’in anılarından öğreniyoruz. İşaret dilinde uzmanlaşmış dilsizlerin Kur’an’ı işaret diliyle nakletmeleri onların Arap kaynaklı yazıyı bildiğini göstermektedir. Yazı dışında özel adların, peygamberlerin adlarının öğretilmesi ise ancak parmak alfabesiyle mümkündür. Bu da o dönemde parmak alfabesinin kullanıldığı sonucunu çıkarmamıza yardımcı olmaktadır.¹⁷⁶

Dilsiz dilinde kavramların hangi işaretlerle anlatıldığından kaynaklarda bahsedilmemektedir. Sadece Evliya Çelebi dilsiz dilinde şeytanın işaretlerle nasıl anlatıldığını ifade etmektedir.

1.5. EVLİYA ÇELEBİ’NİN SEYAHATNAMESİ’NDE DİLSİZLER

1.5.1. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Bizebanlar

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde bizebanların zekâlarını şu şekilde tasvir ediyor: “... *Saray sağırlarının hızlı anlayışı/zekâsı herkesçe bilinmektedir; darb-ı*

¹⁷³ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C.10,YKY, s. 251.

¹⁷⁴ Sema Aslan Demir, “Sessizliğin Dili: Türk İşaret Diline Dair Gözlemler”, **Bilgi**, S.54, Yaz 2010, s. 4.

¹⁷⁵ Ekrem Buğra Ekinci, “Saray Dili, Dilsiz Dili”, **Türkiye**, 12 Kasım 2008, s.14.

¹⁷⁶ Şükrü Haluk Akalın, “Türk İşaret Dili”, **Yeni Türkiye**, S. 55, Stratejik Araştırma Merkezi, Aralık 2013, s. 149.

mesel olmuştur ve sadece hizmetli olarak kalmalarına izin verilen Harem dairesindeki gizli görüşmelerde hiçbir şey onların zekâ ve anlayışından kaçmaz...” demektedir.¹⁷⁷

Seyahatname’de yine Silahdar Melek Ağa ile konuşmaya giderken dilsizler tarafından götürülmesini şu şekilde anlatmaktadır: “Üzerimde süslü elbiseler olduğu halde o gün genç dilsiz ile Tavşan Dilsiz gelip çeşitli şakalar yaparak beni alıp Has Oda’da Silahdar Melek Ağa ve Musahip Eski Silahdar Mustafa Ağa’nın odasına götürdüler.”¹⁷⁸

1.5.2. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Cellatlar

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde cellatlarla ilgili kısa kısa bilgiler vermiştir. Bunlardan ilki İstanbul’un fethinden sonra İstanbul’u mamur bir hale getirmek için düzenlenirken burada görevlendirilen Vezir-i azam Mehmet Paşa, Sekbanbaşı, Hakim-i şer’i mübîn İslambol mollası, Eyyub Mollası, Galata Mollası, Üsküdar Mollası, ayak naibi, muhtesib ağası, asesbaşı, subaşı, İslambol ağası, bostancıbaşı, çorbacıyan, erbain gibi kişiler burada hakim olarak görevlendirilmişlerdir. Vezir-i azam Mehmet Paşa beş cellat, bir oda yeniçeri ve muhzır ağa, sipah kethuda yerlerine bakmak için cebeci, topçu, azebistan çavuşları, bir bostancı odabaşısı ve yeniçeriden de bir tüfengci ve mataracı vererek şehri gezerek güvenliğinin sağlanması için görevlendirilmiştir. Subaşına da cellatlar verilmiştir. Bu kişiler mahkemelerde izn-i şer’ ile siyaset etme yetkisine sahiplerdi. Sekbanbaşına cellat verilmediği özellikle belirtilmiştir.¹⁷⁹

Evliya Çelebi eserinde, “Hüküm-ü Sultan olmasa hata gelmez celladdan” sözünü de yine onlarla ilgili olarak paylaşırsa da halktan birisi olarak cellatlara iyi gözle bakmamaktadır. Bunu İbrahim Han’ı katleden Cellat Kara Ali’den bahsederken, Murad Han’ın ölümünden sonra on dokuz şehzadeyi kundaktakilere varıncaya kadar katledilmesi hadisesini anlatmasından anlamaktayız.¹⁸⁰

Ayrıca son olarak “esnaf-ı celladân-ı bî-iman” başlığıyla cellatlarla ilgili kısa bir bölüm de seyahatnamede yer almaktadır. Bu kısımda cellatları şu şekilde anlatmaktadır: “Pirleri Eyyub-ı Basri’dir. Hazreti huzurunda Selman-ı Pak belin bağladı. Şer’i Resul-i Mübin üzre ve nass-ı katı’ ferman-ı Rabbül İzzet üzre huzur-ı Resul’de ibtida bir katili seyfi Ali ile katl etdüyçün celladların piridir. Ve daima şer’ ile

¹⁷⁷ Yusuf Kemal Kemaloğlu, a.g.m, **Kulak Burun Boğaz İhtisas Dergisi**, s.69.

¹⁷⁸ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, C.1, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s.166.

¹⁷⁹ Evliya Çelebi, a.g.e,C.1, YKY, s.53.

¹⁸⁰ Evliya Çelebi, a.g.e,C.1, YKY, s.170.

katle müstehak olanı pak gasl edüp meydan-ı siyate getirüp gûna-gûn teselliler ile tecdid-i iman getirdüp ve şehadet kelimesin getirdüp yüzünü kableye müteveccih edip bir kere sağ eliyle katl olunacak kimesnenin başın sığayup herif mebhût oldukda besmele ile kılıcı iki eline alup mücrimin kellesin teninden cüda ederdi. Ve ruhıyı-çün Fatıha-yı şerif tilâvet edüp cümle huzzar-ı meclise maktûlun yanında nasihat edüp bu ademden ibret alun deyü vaz' u nasihat ederdi.

Ve bu esnaf-ı cellâdân emr-i sultana memur ademlerdir.

Bu kavmin üstad-ı kamili Murad Han'ın celladı Kara Ali, bazuların sığayup tığ-ı Dahhak'dan nişan verir tığ-ı ateş-tâbın kemerine bend kılıp sair işkence ve kemendbend ve karabend ve nakşbend ve zünnarbend edecek ucu aşıklı yağlı kemendleri kemerine asup vesair âlât-ı işkencelerden kelpedan ve burgu ve mismar ve buhur-ı fitil ve semin sünger ve tilsiman ve yakakart ve deri yüzecek sınıtraş ve pûlâd tâs ve niçe elvân zehirli göz milleri ve malafa ve çimşîr işkence ve neûzü billâh el ayak kırmaya balta ve malafaların cümle kemerine bend kılıp sair halifeleri dahi yetmiş yedişer pare âlât-ı cellâdları kemerlerine zeyn kılıp sair huddamların omuzlarında altunlu münakkaş serâmed servi haşebinden râyiha-yı Tayyibeli kazıklar ile bellerinde seyahat urganları ve ellerinde yalın seyfi-i müczemleriyle merdane cünbüş ederek ubûr ederler. Amma ne'üzü billâh her birinin çehresinde nur kalmayup zehir damlar.”¹⁸¹

1.5.3. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Dilsizler (Reaya)

Evliya Çelebi'ye göre “Sağır ve Dilsizler” Ahilik teşkilatı içindeki loncalarda, edindikleri mesleki bilgilere göre, çıraklıktan kalfalık, hatta ustalık basamağına kadar ulaşabilmekteydiler. Yine Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde dilsiz bir divaneden, dilsiz bir melami ermişinden ve Kalani Deli Safer'den bahsetmektedir ve onlar hakkında şunları anlatmaktadır:

“Elekçi Divanesi Bizeban bir divane idi. Bi- emrillah elekten gayrı bir şey tenavül etmezdi. Elbette elekçi avretleri bu divanenin yanı sıra gezip murad edindiği ademe işaret edüp ol adem bir elek aliverüp fi'l-hâl eleği pâreleyüp çemberün atup bürüncüğün helva gibi ağzın köpürderek yiyüp çeşm-i mestin süzüp safa ederdi. Garâbet bunda kim bir hırsıza zindanda cellatlar işkence etseler ibtidâ ol haramiye bürüncük yutturup yine ipiyle ağzından çıkarırken ademin zehresi ve ma'idesi ağzına

¹⁸¹ Evliya Çelebi, a.g.e, C.1, YKY, s. 256.

gelir, harîr bürüncük böyle bir bed şey iken bu divane bürüncüğü nebât-ı hamavî gibi ekl eder, garip temâşâdır. Yine böyle iken bu divanenin bir merd tebevül(ü) tagayyuz ettiğün görmemişlerdir. *Ve's-selâm.*

Ve cemî' zamanda rahm-ı mâderden müştak olduğu gibi uryân gezüp dünya kelâmı etmemişken hâlet-i nez'den bir gün mukaddem (...) nam kimesne varup ba'de's-selam "Biri inşâ'allâh gasl edüp techîz ü tekfînimiz helâl (ü) zülâl malınızdan alup ziyaret edüp türâbımdan sehel su ile ezüp içeler, bi-emrillâh şifâ bulalar" deyü vasiyyet edüp câ-yı ma'hûda varup rûh teslim eder. Ba'dehû ol adem gelüp vasiyetü üzre defn eder. Hala (...) haricinde cısr üzre ziyaretgâh-ı hâs (u) âmdır kim hafakân derdine mübtelâlar ziyaret edüp bi- emrillâh şifâ bulurlar.¹⁸²"

Melâmeti ermişlerinden Söylemez Ali Dede: "Kal'a fethine mukaddem Bizeban Ali Dede ile müşerref oldukda hakîr sual edüp,

"Sultanım, inşallah kal'a ne zaman feth olur?" dediğimde,

"Otuz iki dişim çıkardığım otuz iki aya delîldir. Ba'de'l-feth benim cenazemde bulunup benü gasl edüp Yeşil Kol Sultan yanında defn eyle" deyü nutuk buyurdıkları günün otuz ikinci ayında feth olup ba'de'l-feth ruh teslim edip cemî'i guzzât-ı müslimin cenazesinde hazır oldukta hakîr mağarası içinde cesed-i şerfin gasl ederken úd (u) amber ve zaferân ve benevşe ve gülab-kudret râyihalarından demâğım mu'attar olup cemî'i fukara-yı mücadida(n) tevhîd (ü) tezkire meşgûller iken hemân merhûm Ali Dede'nin cesed-i şerifin gasl ederken sadr-ı şerifi üzre bir kırmızı hatt ile "Mağsûl ü merhûm u mağfûr" lafızları zâhir oladüşüp cümle âşıkân-ı gâziyân bu hattı görüp "sübhânallâh" deyüp alem-i hayrette kaldılar.

Hakîr dahi ale'l-acele techîz (ü) tekfînin görüp yetmiş yerden âb-ı zemzemli kefenler gelüp cümlesine Ali Dede'nin vücûdun sarıp sarmalayıp bir tabut içre koyup yüzbin kuzzât-ı müslimin namâzına hazır olup edâ-yı salât oldukda hemân bir cân Ali Dede'nin mağarası içinde gasl olunan çirkâb suyundan kana kana içüp ol dahi Ali Dede gibi bizeban olup mağaraya girüp kaldı.

Bu dahi garip temâşâdır deyüp Ali Dede'nin tabut-ı şerifin bu kadar bin guzzât parmal üzere götürüp Kara Şehitlik mahalde mukaddema defn ettiğimiz Yeşil Kol Sultan ile bizim şehid olan Hindî Baba Mansur'un yanında defn edüp kabri şerifi üzre niçe bin fukaralar Yasin-i Şerif tilavet ederlerdi.

¹⁸² Evliya Çelebi, a.g.e, C.1, YKY, s. 189.

*Hala Yeşil Kol Sultan ve bu Söylemez Ali Dede hakîrin refiki Hindi Baba Mansur Dede hala ziyaretgâh-ı hâss (u) âmmidir”.*¹⁸³

Kapani Deli Sefer Dede: 1600'lü yıllarda yaşamıştır. Sefer bir gün kendini Ekmekçi Ali'nin harıl harıl yanan fırınına atar ve uykuya dalar. Bir süre ateşler içinde yattıktan sonra çok sıcakladığından olacak fırından çıkar, Unkapanı sahilinden kendini denize atar. Aradan 7 yıl geçene kadar kimse Sefer'den haber alamaz. Sonra Sefer bir gün Cezayir'den gelen bir kalyondan inip eski mahallesine döner. Herkes şaşkındır. Sefer'in dili tutulmuştur. Verilen ikramları kabul etmez ve çöplükten bulduğu eski ayakkabılarla karnını doyurmaya başlar.¹⁸⁴

Dilsiz olduğundan Deli Sefer'in anlatamadığı hikâyeyi onu İstanbul'a getiren kalyoncular anlatır. Gemiyle Cezayir açıklarında seyrederken bir balığın sırtında Sefer'e denk gelince onu gemiye alırlar. Sefer'in yoldaşı olan balık da peşlerine takılır ve hep beraber Cezayir'de bir limana yavaşlar. Balık Sefer'in onu terk ettiğini anlamış olacak ki kıyıya vurarak ölür. Kalyoncular balığı gömer ve İstanbul'a doğru yola çıkarlar. Ne oldu da kendini önce fırına attı sonra denize attı bilinmez. Ama benzerleri arasında candan bir aşık, seçkin bir divani olan Kapani Sefer Dede İstanbul'a döndüğü sene bir mahzende ölür. Ve Unkapanı yakınlarında bir yere gömülür.¹⁸⁵

Genel olarak Osmanlı toplumundaki dilsizlere bakıldığında sarayda faaliyet gösterdikleri gibi toplumda da faaliyet göstermişlerdir. Toplumun bir kenarında kalmak yerine toplumun içinde aktif olarak rol almışlardır. Esnaf olarak karşımıza çıktıkları gibi tımar sistemi içinde zeamet sahibi, cariye,¹⁸⁶ dilenci,¹⁸⁷ divane olarak da karşımıza çıkmaktadırlar. Toplum içinde faaliyet gösteren bu kişiler başkalarına faydalı olabilmek için vakıflar, camiler ve çeşmeler de kurmuşlardır. Bizeban Fatma Hatun Vakfı¹⁸⁸, Bizeban Ayşe Hatun Vakfı¹⁸⁹, Bizeban Çerkes Ağa Vakfiyesi¹⁹⁰, Bizeban Süleyman Ağa Vakfı¹⁹¹ ve Bizeban Mahbülend Hatun Vakfı¹⁹² gibi vakıflar görüleceği üzere

¹⁸³ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C.9, YKY, s. 208.

¹⁸⁴ Oktay Rıfat, **Bay Lear**, Adam Yayınevi, 1982, s. 198.

¹⁸⁵ Oktay Rıfat, **a.g.e.**, s.199.

¹⁸⁶ M. Çağatay Uluçay, “18. Asırda Harem”, **Tarih Dergisi**, C.13, S.17, s. 271.

¹⁸⁷ Mehmet Demirtaş, a.g.m, s. 86.

¹⁸⁸ BOA, C..EV,836/19563.

¹⁸⁹ BOA, C..MR, 137/6834.

¹⁹⁰ BOA, TS. MA.D, 7008.

¹⁹¹ BOA, R..MVL, 468/20691.

¹⁹² BOA, C..EV, 574/28976.

bizebanlar tarafından kurulmuştur. Bu durum dilsizlerin Osmanlı toplumundaki yerini bizim daha iyi görmemizi sağlamaktadır.

1.6. OSMANLI TOPLUMUNUNDAKİ DİLSİZLERİN HAYRATI

Hayrat kelimesi Arapça kökenlidir ve hayr kelimesinin çoğuludur. İyilik, i'nam, ihsan, menfaat, uğur, saadet manasına gelmektedir.¹⁹³ Osmanlı şehirlerinin tamamında bu hayrat ruhuyla vakıflar kurulmuş ve geliştirilmiştir.¹⁹⁴ Vakıf kurucularına göre her türlü “sadakanın en yücesi ve en mükemmeli, hayır eserlerinin en soylusu vakıflardır.” Vakfın menfaati sınırsız ve faydası sonsuzdur. Mutfağı bütün insanlığa tahsis edilmiştir. Bu iş hayırlı bir fiil, vâkıfın düşüncesini yeşerten, niyetini gerçekleştiren bir fiildir, öyle ki onu hayatta giriştiği her işte tam başarıya ulaştırır. Sahibinin ölümünden sonra da istifade edeceği bir fiildir. Sürekli ve ebedidir. Hizmeti kesiksiz ve sınırsızdır. Bu dünyada, Yaraticı ve bütün kâinatın hakiki Mâliki Allah'ın adını hatırlatma vasıtası, öbür-dünyada ilahî mükâfatların elde edilmesinde tayin edici nihai sebeptir. Öyle bir iyilik ki ölümle nihayete ermez. İslamiyet'te şöyle bir şey vardır, “Bir insan öldüğünde sevabı kesilir. Defteri a'mâli kapanır. Yalnız sadaka-i cariyesi, ilmi bir eseri ya da kendisine dua eden hayırlı bir evladı olan kimsenin defter-i ameli kapanmaz.” Bu söz ve Osmanlı'nın hazırlamış olduğu refah ve huzurlu ortam, vakıfların kurulmasını teşvik etmiştir. Bu vakıf kurucularının içinde padişah ve hanedan üyeleri de olmasına rağmen Osmanlı Devleti bu alanda faaliyet göstermemiştir. Çünkü Osmanlı'ya göre bunları yaptırmak devletin görevi değildir. Devletin görevi, vatandaşın can ve mal güvenliğini sağlamak, asayişini temin etmek, sınırları korumak ve devlet düzenini her şeyin üstünde tutmaktır.¹⁹⁵

Saraydaki, en küçük köy ve kasabalardaki insanlar içlerindeki Allah ve insan sevgisiyle dayanışma içine girerek birçok yere vakıf kurmuşlardır.¹⁹⁶ Kurulan vakıflar toplumda sosyal dengeyi sağlamış ve toplumu daha bayındır hale getirmiştir. Ayrıca vakıf yaptıranların toplum içinde ihtiram ve itibar sahibi olması bu durumu teşvik etmiştir.

¹⁹³ Bahaddin Yediyıldız, “Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrat Sistemi”, **Osmanlı**, C.5, Yeni Türkiye Yayınevi, Ankara 1999, s. 24.

¹⁹⁴ Bahaddin Yediyıldız, a.g.m, s. 26.

¹⁹⁵ Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Fakülte Yayınevi, Mart 2007, s. 229.

¹⁹⁶ Bahaeddin Yediyıldız, “Müessese-Toplum Münâsebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi”, **Vakıflar Dergisi**, C.15, Ankara 1982, s.27.

Dilsiz Mahbülend Hatun İstanbul, Uzun Yusuf Mahallesi¹⁹⁷, Bizeban Fatma Hatun¹⁹⁸ İstanbul'da, Dilsiz Süleyman Ağa Kosova'da kendi adlarına vakıf kurmuşlardır. Bizeban Çerkes Ağa¹⁹⁹ ve Bizeban Ali Ağa²⁰⁰ da kendi adlarına vakıf kurmuşlardır. Fakat bu vakıfların yeri bilinmemektedir.

Bunlar dışında Bizeban Hacı Ali Maraş muzafatından Elbistan kasabasında Bizeban Hacı Ali Cami²⁰¹, Hadım Süleyman Ağa Bizeban Kosova'nın Yakova şehir merkezinde²⁰² Hadım Cami²⁰³, Dilsiz Tavşan Ağa,²⁰⁴ İstanbul'da Tavşanlı Sebili'ni²⁰⁵ ve Dilsiz Tavşan Mescidi²⁰⁶, Dilsiz Süleyman Ağa İstanbul'da kendi adına iki²⁰⁷, Dilsiz Ali Ağa İstanbul'da kendi adına bir çeşme, Musahib Bizeban Musa Ağa kendi adına Bizeban Musa Ağa Camii'ni yaptırmıştır.²⁰⁸

1211 (1796) yılında Halil Efendi'nin vefatı ile boşalan meydan şeyhliği görevine, meşihat nöbeti kendisine gelen Bizeban Ali Ağa getirilmek istenmiş, o da “cemaati idareye muktedir olmadığından vekâlet ile idare etmek” şartıyla şeyhliği kabul etmişti. Fakat vekil nasb etmediği ve kendisi de meşgul olmadığı için, Tekye ve Vakıf bakımsız kalmıştı. Bunun üzerine kemânkeşler Padişaha arzuhal sunup, Bizeban hayatta kaldığı sürece, vakıftan hissesini almak şartıyla, şeyhliğe eski Anadolu Kazaskeri Hafid Efendi'nin tayinini istemişlerdi. Arzuhâl, “Kuyud-u lazimesi derkenar olunmak” üzere

¹⁹⁷ BOA, CEV,574/28976.

¹⁹⁸ BOA, CMF,137/6834.

¹⁹⁹ BOA, TSMAd, 7008.

²⁰⁰ BOA, C..BLD,74/3676.

²⁰¹ BOA, HAT, 1448/31.

²⁰² Mehmet Zeki İbrahimgil, “Kosova'daki Türk Eserlerinde Duvar Resimlerinden Örnekler”, **Eyüp Sultan Sempozyumu VII**, s.329.

²⁰³ Hadım Camii, Cakova şehir merkezinde, eski çarşı içinde III. Sultan Murad'ın saray görevlilerinden Hadım Süleyman Ağa Bizeban tarafından Hicri 1003/ Milâdi 1594-1595 tarihinde inşa ettirilmiştir. Camiinin inşa kitabesi, savaştan hasar gördüğü için okunamamıştır. Ancak, caminin son cemaat yerindeki pencere alınlıklarından birinde “Tarih-i ta'mir camii Süleyman aleyhi'l-cenneh”, Hicri 1260/Miladi 1844-1845 tarihli hüsnü hat ile yazılmış bir kitabe bulunmaktadır. Kitabeden caminin bu tarihte geniş çaplı bir onarımdan geçtiği anlaşılmaktadır. Cami Hadım Süleyman Ağa Külliyesi'ne aittir. Külliyyede camii ile birlikte medrese, mektep, kütüphane, muvakithane, han ve hamam yer almaktaydı. Günümüzde sadece mektep ve camii ayakta. Hadım Camii, Cakova'da tek kubbeli camilerin en büyüğüdür. Camiinin tamamı kesme taşla inşa edilmiştir. Mehmet Zeki İbrahimgil, a.g.m, s.329.

²⁰⁴ Dilsiz Tavşan Ağa tarafından 1669 M. de inşa ettirilmiştir. Sebil, çokgen planlı olup klasik özellikler göstermektedir. Baklava başlıklı sütunlarla ortada geniş, yanlarda dar üç pencereli olan sebil, son dönemde tamamen yenilenmiştir. Şerife Tali, “İstanbul Su Mimarisinde Eminönü Sebillerinin Yeri ve Önemi”, **Sanat Dergisi**, s. 49.

²⁰⁵ Şerife Tali, a.g.e, s. 49.

²⁰⁶ BOA, AESAMD.III,197/19006.

²⁰⁷ Bir tanesi 1586 yılında diğeri 1592 yılında yapılmıştır. Müge Yılmaz Aktan, “Reşat Ekrem Koçu'nun “İstanbul Ansiklopedisi” Adlı Eserine Yansıyan Üsküdar Manzaranı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Bahar 2011, C.4, S.17, s. 232.

²⁰⁸ Müge Yılmaz Aktan, a.g.m. s.232.

muhasebe kalemine havale olunmuş, tetkik sonucu, Halil Efendi'nin vefatı üzerine bu göreve daha önce arzuhal sunan Nazifi Mustafa Ağa'nın tayin edildiği anlaşılmıştır.

Böylece görevden alınan Bizeban Ali Ağa, Nazifi Mustafa Ağa'nın memuriyetle Bosna'ya gönderilmesi üzerine, zaten vakıf hissesini almakta olduğu şeyhlik makamına vekâleten tekrar oturmuştur. Fakat idaresizlik yüzünden aynı aksaklıklar yeniden başlamış, bu defa önceki arzuhal dikkate alınarak şeyhliğe Hafid Efendi tayin olunmuştur.²⁰⁹”

Dilsiz Ali Ağa ve vakfıyla ilgili şu bilgiler ulaşılmıştır: “Hünkar dilsizlerinden Kııımlı Enderuni Ali Ağa, Sultan I. Abdülhamid zamanında (1774-1789) Başdilsizliğe atanmış, daha sonra zeamet ihsan olunmuştur. Ali Ağa, 1178 (1764-65) yılında, Günbatısı- Lodosu ile atılan Memiş Efendi Menzili'nde 988,5 geze²¹⁰ ok atıp taş diktirmiştir.²¹¹

²⁰⁹ Ünsal Yücel, **a.g.e.**, s. 95.

²¹⁰ Geze, arşın demektir. Münir Aktepe, “Ahmed(III) Maddesi”, **TDVİA**, C.2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s.38.

²¹¹ Ünsal Yücel, **Türk Okçuluğu**, Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 94.

2. BÖLÜM

2.1. OSMANLI HUKUKUNDA DİLSİZLERİN YERİ

Osmanlı hukukunda saray içindeki ve dışındaki dilsizlerin birbirinden farklı olarak uymaları gereken kanunlar vardır. Bazen saray dışında dilsizler tarafından yapılmasına izin verilen bir işi saraydaki dilsizler yapamazdı. Saraydaki bizebanlarla ilgili olarak onların yapması gerekenler ve onlara yapılması gerekenlerle ilgili detaylı bilgiler bize Koçi Bey Risalesi'nde verilmiştir. Osmanlı hukuk sisteminde yer alan Osmanlı kanunları genellikle sarayın dışındaki halkı kapsamaktaydı.

2.1.1. Saraydaki Dilsizlerin Osmanlı Hukukundaki Yeri

Osmanlı hukukunda dilsizlerin yeri en iyi Koçi Bey risalelerinde açıklanmaktadır. Bu başlığı bu sebeple Koçi Bey'in IV. Murad'a ve Sultan İbrahim'e yazdığı risaleler üzerinden inceleyeceğiz. Bunları incelersek, Koçi Bey'in IV. Murad'a sunmuş olduğu risalede dilsizlerden şu şekilde bahsedilmektedir:

“Dilsizler, cüceler ve diğer padişah nedimleri kim olursa olsunlar ulufeli olurlardı; zeamet ve tımar onlara yasaktı.”²¹²

Sultan İbrahim'e sunduğu risalede ise; Benim devletli hünkarım, elbise akçesinden başka oda ağalarına ve diğerlerine “mevlidiye” derler (bir bahşiş daha vardır). Saadette mevlid-i şerif okunduğunda rikab-ı hümayuna odabaşı kulunuz arz eder. Mevlid bahşişi (olarak) odabaşıya dörtyüz altın, silahdar ağa kulunuza yüz yetmiş altın, çuhadar ağa kulunuza yüz yetmiş altın, rikabdar ağa kulunuza yüz elli altın, doğancı başıya yüz yirmi altın, tülbent oğlanına yüz yirmi altın, anahtar oğlanına yüz on altın, beş oğlana da yüzer altın, Has Odalı kullarınıza seksener altın, Hazine kethüdasına, Büyük Oda kethüdasına kırk altın, taşra musahip baş dilsize içeride musahip baş ağa dilsize, hazinede baş dilsize, hazinede baş cüceye otuzar altın verilir.

Böylece bir kerede büyük bayramda alınır ve sazende hilatı diye itibar ederler. Has Odada ağa kullarınızın her birine üçer serasker, üç kumaş, altı ağaya bu şekilde

²¹² Seda Çakmakçıoğlu, **Koçi Bey Risaleleri**, Kabalcı Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 2008, s. 31.

verilir. Büyük Oda da ve Küçük Oda da olan dilsizlere birer hilat verilir. Hazine ve Seferlide olan dilsizler üçer kumaş alır.”²¹³

“Benim devletli hünkârım saadetle Has Odaya çıktığımızda, dilsizlerin ve cücelerin ellerine birer tura verip, birer altıncık ihsan edesiniz. Evvelden beri kanundur. Esasen bir defa fukaradırlar, sevindiresiniz. Musahip (padişahın deneyimlerinden bilgisinden yararlandığı sohbet arkadaşı) olanlara beşer altıncık, diğerlerine birercik in’am oluna gelmiştir, icra buyurasınız.”²¹⁴

Buradan dilsizlerin belli bir maaşı olduğunu ve belirli günlerde de ihsanlara mazhar olduklarını anlıyoruz. IV. Murad döneminde ise dilsizlere tımar ve zeamet verilmeye başlanmıştır. Bu durum tımarlı sipahilerin huzursuzlanmasına sebep olmuştur. Bununla ilgili olarak hükümdarın önlem alması gerektiğinden Koçi Bey Risalesi’nde şu şekilde bahsetmektedir: “Beylerbeylerinde, sancakbeylerinde, vezirlerin ağalarında, müteferrika, çavuş ve katipler zümresinde, dilsiz ve cüce taifesinde, padişah nedimlerinde ve bölük halkının ileri gelenlerinde nice tımar ve zeametler olup, kimi hizmetkarları üzerine, kimi azatsız kulları üzerine berat çıkarmışlardır.”²¹⁵

“...özellikle zeamet tımar ki devlet-i aliyyenin en büyük direği iken; tımar erbabı da gaziler ve mücahitlerin öncüsü iken dirliklerin ehliyetsiz kişilere verilip, beytülmalın ziyana uğratılması şeriatça caiz değilken; (zeamet ve tımarların) dilsizlere, cücelere, devlet büyüklerin adamlarına ve diğer sefere gitmeyi bilmez, gitse de elinden iş gelmez, noksan, beterin beteri, aciz ve bitkin kişilere verilmesi, arpalık ve paşmaklık olması, Allah’tan reva mıdır?”

Bu risalelerde olması gerekenlerin neler olduğu yazıldığı gibi bu konuyla ilgili olarak yapılan yanlışlar da belirtilmiştir. Koçi Bey’in risalesinde en çok yakındığı konu tımar ve zeametlerin dilsizlere ve cücelere verilmesiydi. Bu konuda da haklıdır. Çünkü savaş meydanında bu kişiler yeterince kendilerini gösteremezler ve kendi emirleri altındaki insanlarla iletişimlerinde ve emir komuta zincirinde sorunlar meydana gelebilirdi. Bu durumu Koçi Bey de yukarı da görüldüğü üzere anlatmaktadır. Asker olmak ve savaşa gitmek için bu konuda eğitim almak gereklidir. Bu, kişinin ve devletin selâmeti açısından da önemlidir.

²¹³ Seda Çakmakçioğlu, **a.g.e.**, s. 106.

²¹⁴ Seda Çakmakçioğlu, **a.g.e.**, s. 107.

²¹⁵ Seda Çakmakçioğlu, **a.g.e.**, s. 52.

2.1.2. Toplumdaki Dilsizlerin Osmanlı Hukukundaki Yeri

Osmanlı vergi sistemi içerisinde dilsizlerin vergi muafiyetleri vardır.²¹⁶ Vasiyette bulunurken dilsizler yazıyla ya da bilinen bir işaretleri varsa o işaretleriyle bu isteklerini anlatabilirlerdi. Bu Mecelle'nin 70. maddesinde de "Dilsizin işâret-i ma'hûdesi lisân ile beyan gibidir", yani dilsizin bilinen işareti varsa, bu konuşmak yerine geçer, şeklinde ifade edilmiştir.²¹⁷

Evlenmede²¹⁸, boşanmada ve talâkta²¹⁹ iradesini sözlü olarak ifade edemeyen sağır ve dilsizlerin, boşanma isteklerini ma'rûf işaretle yapabilecekleri belirtilmiştir.²²⁰ Aynı zamanda nikâhta dilsizler de şahit olabilmekteydi ve bu durum nikâh akdini bozmamaktaydı.²²¹ Dilsiz bir kişi nikâh kıyarken dilsiz kişinin dilsiz olduğu kayıtlara düşürülmekteydi.²²²

Hukuki işlemler açısından söz, akidle ilgili iradeyi yansıtan vasıtaların başında gelmektedir. Ancak belli ihtiyaç ve zaruret hallerinde bu irade başka usullerle de dışa yansıtılabilir. Dilsizin işareti bunlardan biridir. İslam hukukunda yerleşik, "Dilsizin anlaşılın işareti dil ile beyan gibidir" ilkesi de bunu ifade eder. Bununla birlikte nazariyede dilsizin okuma yazma bilmesi halinde yazısının en geçerli irade beyanı aracı olduğu ve bu takdirde onun işaretini kabul edilmemesi, hukuki işlemlerinin ancak yazılı beyanı ile sahîh olacağı görüşü ağırlık taşımaktadır. İslam hukukçuları alış veriş, kiralama, hibe, rehin, nikâh, talak ve ibra gibi hukuki işlemlerde, yazı bilmeyen dilsizi başkalarının bilinen ve anlaşılın işaretlerinin sözlü irade beyanı yerine geçeceğinde görüş birliği içindedir. Sonradan konuşamaz hale gelen kimsenin dil tutukluluğu kalıcı ise onun da işareti irade beyanı olarak kabul edilmekle birlikte, bu usulle meydana gelen hukuki işlemlerin ölümüne veya dilinin açılmasına kadar askıda (mevkuf) olacağı ifade edilir. Ancak dilin bir yıl süre ile tutulmasının aslı dilsizlik hükmünde kabul edileceği şeklindeki ikinci görüş daha isabetli görülmektedir. Öte yandan dilsizi işareti kural

²¹⁶ Nuri Adıyeke, "Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri", **OTAM**, S. 11, Ankara 2000, s. 782.

²¹⁷ Ekrem Buğra Ekinci, "İslâm-Osmanlı Hukukunda Vasiyetin Şekli", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, Haziran 1997, s. 231.

²¹⁸ Ahmet Akgündüz, **İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı (Özel Hukuk 1)**, C.2, İmak Ofset Basın Yayın, İstanbul 2012, s.370.

²¹⁹ Ahmet Akgündüz, **a.g.e.**, s.783.

²²⁰ Ahmet Akgündüz, **a.g.e.**, s.264.

²²¹ Ahmet Akgündüz, **a.g.e.**, s.308.

²²² Hüseyin Yıldız, "19. Yüzyıla Ait Bir Nikah Defterinin Söz Varlığı Üzerine", **Türk Dili Kurultayı Bildirileri 20-25 Ekim 2008**, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.4694.

olarak sözlü irade beyanı yerine geçiyorsa da belli konularda farklı hükümlere tabi tutulmuştur. Bu hükümler şöylece özetlenebilir:²²³

Hanefî ve Maliki fakihleri dilsizin işareti ile boşanmanın meydana geleceğini hükmetmişler, Şafîî ve Hanbeliler ise bu konuda bir ayırım yaparak işaretin herkes tarafından anlaşılması halinde sarîh, aksi durumda ise kinaye sayılacağını ve buna göre hukuki hükümler doğuracağını belirtmişlerdir. Fakihlerin çoğunluğuna göre dilsizin anlaşılır işaret veya yazı ile yapmış olduğu ikrarı geçerlidir. Bu ikrar bir hukuki işlemin veya bu işlemde doğan bir borcun kabul edilmesi şeklinde olabileceği gibi kısas veya haddi gerektiren bir suçun itiraf edilmesi şeklinde de olabilir. Çünkü bu hukukçulara göre geçerli bir ikrarın konusuna göre farklı değerlendirilmesi ve bazı suçlarda geçerli kabul edilip diğerlerinde edilmemesi tutarlı değildir. Hanefî fakihleri ise dilsizin işaretle veya yazı ile yapmış olduğu ikrar ve itirafı her türlü hukuki işlemde ve ta'zîr suçlarında geçerli saymışlarsa da işaretin yanlış anlaşılabilmesi ve bu sebeple suçun sabit olması bakımından bir şüphe doğurabileceği endişesiyle ayrıca, “Şüphe durumunda hadleri uygulamayın” (İbn Mâce, Hudûd “,5; Tirmizî, “Hudûd “,2) hadisinin de desteğiyle had ve kısası gerektiren suçlarda bu tür itirafın geçerli olmamasını ihtiyata daha uygun bulmuşlardır.

Hanefîlere ve Şafîî mezhebinde hakim görüşe göre dilsizin şahitliği kabul edilmez. Çünkü şahitliğin şüphe ve tereddüde yer vermeyecek şekilde açık ve kesin ifadelerle yapılması gerekir. Bu ise dilsizin işaretinde yoktur. Hanbelîler dilsizin yazılı şahadetini kabul ederler. Malikiiler ise yazılı şahitliğin yanı sıra anlaşılabilir bir işaretle yapılan şahadetin de geçerli olduğu görüşündedirler. Hanefî ve Maliki fakihleri, dilsizin anlaşılabilir mahiyette bir işaretle yapacağı yeminin geçerli olduğuna hükmettikleri halde Şafîî ve Hanbelî fakihleri bu konuda olumlu ve olumsuz iki görüş belirtmişlerdir.

Dilsizin diline yönelik haksız fiillerde “hükümet-i adl” denilen ve miktarını meydana gelen zarara göre hâkimin belirlediği bir tazminata hükmedilir. Dilsizin bu organından gerektiği gibi faydalanamadığı, dolayısıyla bu tür haksız fiille herhangi bir menfaatin tam olarak zâil olmadığı göz önüne alınarak kısas uygulaması veya sabit bir ceza- tazminat mahiyetinde olan diyetin (erş) ödenmesi gerekli görülmemiştir. Şafîî fakihleri hükümet-i adl ile yetinilmesi için haksız fiille dilin tat alma duyusunun izâle

²²³ Salim Ögüt, a.g.m, s.303.

edilmemesi kaydını getirmişler, söz konusu duyunun yok olması halinde diyet gerekeceğini söylemişlerdir. Hanbeli mezhebindeki bir görüşe göre ise diyetin üçte biri takdir edilir. Hz. Peygamber, görmeyen göz ve tutmayan ele yönelik haksız fiilde diyetin üçte birini takdir etmiştir.²²⁴

²²⁴ Salim Ögüt, a.g.m, s.304.

3. BÖLÜM

3.1. DİNİ UYGULAMALAR AÇISINDAN DİLSİZLER

3.1.1. İSLAMİYETTE DİLSİZLER

3.1.1.1. Kuran-ı Kerim’de Dilsizler

Kur’an-ı Kerim’de engellilere önem verilmektedir. Bu duruma bir çok örnek bulabiliriz. Örneğin Abese suresinde şöyle bir olay nakledilir: “Hz. Peygamber bir gün, Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinden Utbe b. Rebîa, Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef ve Abbas b. Abdülmuttalib ile konuşuyordu; onların müslüman olmalarını istiyor ve bu konuda gayret gösteriyordu. Bu sırada âmâ sahâbîlerden İbn Ümmü Mektûm yanlarına gelerek Hz. Peygamber’den kendisine bir âyet okumasını istedi. “Ey Allah’ın elçisi, Allah’ın sana öğrettiklerinden bana da öğret!” dedi ve onun başkalarıyla meşgul olduğunu farketmediğinden bu sözünü birkaç defa tekrarladı. Konuşmasının kesilmesinden dolayı canı sıkılan ve bu hoşnutsuzluğunu yüz ifadeleriyle açığa vuran Hz. Peygamber, onunla ilgilenmeyerek yanındakilere döndü ve konuşmasını sürdürdü. Konuşmasını bitirip kalkacağı sırada Abese sûresi nâzil oldu.” İlk on altı surenin peygamberin bu tavrına bir uyarı şeklinde bir muhteva taşımaktadır. Hz. Peygamber, bu olaydan sonra İbn Ümmü Mektûm ne zaman yanına gelse, “Ey rabbimin beni kendisi hakkında uyardığı kişi, merhaba, hoş geldin!” diyerek onunla yakından ilgilenir, iltifatta bulunur ve ihtiyacını sorardı. Hz. Hatice’nin dayısının oğlu olan İbn Ümmü Mektûm, Bilâl’le birlikte Resûlullah’a müezzinlik yapmıştır. Peygamber hemen her gazâyâ çıktığında Medine’de kalanlara namaz kıldırarak onu görevlendirmiştir.²²⁵

Kur’an-ı Kerim Allah’ın insana verdiği önemli bir nimet olarak işitme duyusundan söz etmektedir. (Mü’minun Suresi, 23/78; Nahl Suresi, 16/78; En’am Suresi, 6/46; İnsan Suresi, 76/2) Söz konusu ayetlerde Allah’ın insana verdiği bazı duyulardan hep belli bir sıraya göre söz edilmekte ve bu sıralamada işitme duyusu ilk sırada yer almaktadır. Bu işitme duyusunun önemine bir vurgu olarak düşünülebilirse de aynı zamanda bilimsel bir gerçeğe de işaret etmektedir. Zira günümüz embriyoloji

²²⁵ Abdullah Aydemir, “Abese Suresi Maddesi”, TDVİA, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.305.

bilimi de embriyonun gelişim sürecinde iç kulakların ilk halinin belirmesinden sonra gözün oluşmaya başladığını ifade etmektedir.²²⁶

Konuyla ilgili olarak peygamberin işitme engelliler dâhil bütün ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmanın önemini anlatan bir sözünü aktarmak müstakil olarak kendilerinden Kur'an'da çok az söz edilen bir kitle olan işitme engellilere nasıl yaklaşılması gerektiğini anlamak açısından faydalı olacaktır. Peygamberin arkadaşlarından biri "herhangi bir mal varlığımız yoksa sadakayı nerden verelim?" diye sormuş. Peygamber "sadakanın kapılarını, âmâlara yardım etmek, sağır ve dilsizleri anlayana kadar dinlemek, bir insana ihtiyaç duyduğu nesnenin yerini göstermek, yardım isteyen birine gücümüz yettiği kadar yardım etmek ve güçsüzlere kol kanat germekle açabiliriz" şeklinde cevap vermiştir.²²⁷ Peygamberin bu cevabı işitme engelli birine karşı onun derdini ve sorununu anlayıp çözüme kavuşturuncaya kadar çaba sarf edilmesi gerekliliğine bir vurgu olarak değerlendirilebilir. Onun bu cevabında günümüzün ifadesi ile "toplum temelli rehabilitasyon"a da bir işaret vardır. Sonuç olarak bu ifadesi ile peygamber herkese, sağır ve dilsizlere olabildiğince sabırlı ve nazik davranma sorumluluğunu yüklemektedir.

Hz. Zekeriya'nın işaret dili ile konuşarak hutbe vermesi (Meryem 19/11) işitme engelli bireylerin beden dili ile iletişimine bir işaret olarak düşünülebilir. İnsanlar arası iletişimle ilgili ortaya konan beş temel varsayımdan söz edilmektedir. Bunlardan biri de mesajların sözlü ve sözsüz iki şekilde olduğu varsayımdır. Hatta sözsüz iletişimin duyguların aktarılmasında daha etkili olduğu ileri sürülmektedir.²²⁸ Bu nedenle işitme engelli insanlara ulaşmada onlara duygularımızı aktarmada fazladan bir çabaya gerek kalmadan beden dilimiz yeterli olacaktır. Ayrıca günümüzde işaret dilinin de beynin temel dillerinden birisi olduğu kabul edilmektedir.²²⁹ Dolayısıyla işitme engelli olmayan bireyler de işaret dilini öğrenebilmektedir. İşitme engellilerin durumlarını kabul etme ve mevcut durumlarından kaynaklanabilecek sorunlarını aşmada, dinin olumlu katkılarını sağlamak üzere onlara dini tebliğ ve irşad hizmeti sunulurken onların kullandığı dili kullanmak sağlıklı bir iletişim için şarttır. Zira mesajın muhataba ulaşabilmesi ve etkili

²²⁶ U. Kazi Mazhar, **130 Evident Miracles in the Qur'an**, Crescent Publishing House, New York 1998, s. 78-79.

²²⁷ Münür Tezcan, **Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı ve İslam'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006, s. 85.

²²⁸ Doğan Cüceloğlu, **Yeniden İnsan İnsana**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, s. 22

²²⁹ O. Sacks, **Sesleri Görmek**, (Çev. Yener Osman), YKY, İstanbul 2001, s. 47.

olabilmesi için sağlıklı iletişim kurmak en az mesajın içeriği kadar önemlidir. Bu nedenle bireyin yaşadığı bu olumsuz durumu anlamlandırmasında son derece fayda sağlayacak olan dini, işaret diliyle anlatabilen bireylerin yetiştirilmesi, din eğitimi yapan kuruluşlar için bir zorunluluktur. Diğer taraftan işitme engelli bireyin gerek dini gerek sosyal tasarruflarını yerine getirmesinde onun “kendi dilini” esas almak zorunluluğu da vardır. Bu anlamda fıkıh kitaplarında bu tür tasarruflara yer verildiğini görmek mümkündür. İşitme engelli birinin baş hareketiyle evlenme ve boşanma hakkını kullanabilmesi ve yine başkalarının evliliğine şahitlik yapabilmesi bu tasarruflara bir örnek olarak verilebilir. Sonuç olarak bireyi değişik yönlerden olumsuz yönde etkileyen işitme engellilik dünya hayatında fiziksel anlamda benzetme açısından bir ayete konu olmuştur.²³⁰

Kur'an'da dünya veya ahiret hayatında, hakikî, çoğunlukla mecazî anlamda görme, işitme, konuşma, ortopedik ve zihinsel engellilik ile genel anlamda hastalıklardan söz edilmiştir. Hakikî anlamdaki engellilik, ya benzetme veya dinî görevlerde ruhsat bildirme veya tedavi etme veya değer verme bağlamında zikredilmiştir. Mecazî anlamda engellilik; iman etmeyen insanların ilâhî gerçekleri, anlamamaları, görmemeleri, duymamaları ve konuşamamaları bağlamında geçmektedir. Ahiret hayatında görme, duyma ve konuşma engelli olmak; hakikî ve mecazî anlamda, kâfirler için gerçekten kör, sağır ve dilsiz olmaları veya kendilerini sevindirecek şeyleri görememeleri, duyamamaları ve delil ile konuşamamalarıdır.²³¹ Ahsen-i takvîm üzere en güzel biçimde yaratılan insanın fizikî ve ruhî varlığını sağlıklı olarak, sürdürmesi temel görevidir. Bu görevin ihmalî, insanda birtakım özürlerin meydana gelmesine sebep olabilmektedir. Öte yandan insan, ölümü ve hayatı ile imtihan hâlinindedir. Bazen nimetlerle bazen de musibetlerle imtihan olur. Dolayısıyla başına gelen her sıkıntının müsebbibi bizzat kendisi olmayabilir. İlâhî imtihanın yanı sıra, anne-baba ve toplumun da ihmal ve kusurları olabilir. İster ilâhî bir imtihan sonucu, isterse kendisi ve diğer insanların kusuru sebebiyle olsun bir musibetle karşılaşsa, insanın her şeyden önce metanet ve sabır gösterebilmesi gerekir. Bu, sıkıntılarında kurtulmak için maddî ve manevî çarelere başvurmasına engel değildir. Çarelere başvurur ancak “musibet ancak Allah'ın izni ve takdiri ile olmuştur, O, izin vermeseydi olmazdı, bunda da bir hayır

²³⁰ Münür Tezcan, **a.g.t.**, s. 94.

²³¹ İsmail Karagöz, “Kur'an'ın Engelli ve Özürlülere Bakışı”, **Diyanet Aylık Dergi**, Mayıs 2004, s. 2.

vardır diyerek” rahat olma bilincini kazanabilmesi, insanın Allah’a olan imanının sonucudur.²³²

3.1.1.2. İslami Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesi Açısından Dilsizler

Sözlü beyanın önem taşıdığı dini ve hukuki meselelerde dilsizin konumu, hak ve görevleri İslam hukuk kaynaklarında ayrıca ele alınmış ve dilsizle ilgili bazı özel hükümlere yer verilmiştir. Anadan doğma dilsizlerin konuşamamasının yanı sıra bilgi edinme ve anlama imkânlarının kısıtlı olduğunu göz önünde bulunduran fıkıh âlimleri, bu durumun dini mükellefiyete ve eda ehliyetine kısmen veya tamamen engel teşkil eden bir arıza olduğu kanaatine varmışlardır. Buna karşılık günümüzde dilsizlerin özel eğitimle okuma yazma ve iletişim imkânına kavuşturulduğu da bilinmektedir. Konuyla ilgili olarak geçmiş asırlardaki tıbbi bilgilerin ve imkânların yetersizliği sebebiyle olmalıdır ki klasik literatürde dilsizlikle ilgili dini ve hukuki hükümlere yer verildiği halde dilsizliğin kaynağı, derecesi, okuma yazma ve iletişim imkânı gibi açılardan birtakım ayrımlara ve farklı hükümlere pek rastlanmaz. Öyle anlaşılıyor ki İslam hukukçuları dilsiz tabiriyle genelde söyleneni işiten ve anlayan, fakat diliyle ifade edemeyen kimseyi kastetmişlerdir. Hâlbuki anadan doğma dilsizlerle konuşma yeteneğini sonradan kaybedenin veya söyleneni anlayan, okuma yazma bilen dilsizlerin farklı hükümlere tabi olacağı açıktır.²³³

Bir kimsenin dini emir ve yasaklarla sorumlu olması; akıllı olması ve ergen yaşa ulaşmasına bağlı olduğundan bu niteliklere sahip duyma ve konuşma özüllüleri, ibadetlerle mükellef olma açısından diğer Müslümanlar gibidirler. Dolayısıyla namaz kılmak, oruç tutmak ve diğer ibadetleri yapmakla yükümlüdürler. İslam’ı din olarak benimsediğini belirtmek kelime-i tevhidi söylemekle mümkündür, fakat dilsizlerin işaret yoluyla bunu ifade etmelerini caiz görülmüştür. Bazı Şafii fakihleri, böyle kimselerin İslam’ı kabul ettikten sonra namaz kılmalarını şart koşmuşlar ve ancak bu durumda Müslüman olduklarına hükmedilebileceğini söylemişlerse de mezhep içindeki hakim görüş, namaz da kılmanın şart olmadığı ve diğer mezheplerdeki gibi harici emarelerin yeterli bulunduğu şeklindedir. Namazda özellikle iftidah tekbiri ve kıraat esnasında telaffuz gerekli olmakla birlikte özel durumları göz önüne alınarak dilsizlerin

²³² Münür Tezcan, a.g.t, s. 94.

²³³ Salim Ögüt, a.g.m, s. 303.

bundan muaf oldukları konusunda görüş birliği vardır. Sağır ve dilsizlerin, tekbir ve kıraati kalplerinden geçirmeleri yeterlidir, dillerini hareket ettirmeleri gerekmez. Çünkü kişi, ancak gücünün yettiğini yapmakla mükelleftir.²³⁴

Cemaatle kılınan namazlarda imamın herkesin duyacağı şekilde tekbir getirmesi ve çehren kılınan namazlarda açıktan okuması gerekli olduğundan dilsizin imam olması kabul edilmemiştir. Ancak Şafii ve Hanbeli fakihleri bu konuda cemaatin dilsiz ve konuşabilen kimseler olması arasında bir ayırım yapmaz ve her halükarda dilsizin imametini geçersiz sayarken Hanefi ve Maliki fakihleri dilsizin bir başka dilsiz imama olmasını mahzurlu saymamışlardır. Dilsizin kestiği hayvanın şer'an temiz sayıldığı ve yenilebileceği de kabul edilmiştir.²³⁵

3.2. HRİSTİYANLIKTAKİ DİLSİZLERE BAKIŞ

Hristiyanlıkta dilsizliklere ayrı bir tutum gösterilmemiştir. Genel olarak engelli insanlara karşı oluşturulan genel tavırla muamele görmekteydiler. Bir bakış açısı oluşturması açısından Hristiyanlığın kitaplarındaki bakış açısını şu şekilde inceleyebiliriz.

Leviticus²³⁶,un büyük kısmının, engele sahip olanların her türlü dinî ayine katılmasını engelleyen ifadeleri şu şekildedir: “Sizin neslinizden sakatlığı olan hiç kimse, Tanrısının ekmeğini sunmaya yanaşamaz. Kör, topal, yüzünde kusuru olan, bacakları veya kolları gereğinden fazla uzun olan, cüce, çıbanlı veya ezilmiş testisleri olan (Leviticus, 21.16-20) hiç kimseye yaklaşılmayacaktır.”

İncil’de, özürsüzlük kişinin daha önceki yanlış davranışları sonucunda oluştuğunu ifade eden metinlere sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, Eski Ahid²³⁷,de (The Old Testament) ahlaksız insanlar Tanrı tarafından kör edilecektir denmektedir (Deuteronomy, 27-27). Bu geleneklere Yeni Ahid²³⁸,de de (The New Testament) devam

²³⁴ İbn Abidin, **Reddü’l-Muhtar**, C. II, Kahire, s. 181.

²³⁵ Salim Öğüt, a.g.m, s. 304.

²³⁶ Leviticus(Levililer), Eski Ahit’in üçüncü kitabı. Salih İnci, **Eski Ahit’te Peygamberlere Atfedilen Ahlaki Zaaflar Ve Günahlar**, Sakarya Üniversitesi Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2001, s.14.

²³⁷Eski olan ve Allah ile İsrailoğulları arasında yapılan ahde “Eski Ahid” demektirler. Yahudilerin Kitab-ı Mukaddesi Hristiyanlarca Eski Ahit olarak ifade edilmektedir. Salih İnci, **a.g.e**, s.13.

²³⁸ Kitab-ı Mukaddes’te Eski Ahit’in ardından gelen ve Hristiyanlarca kutsal kabul edilen yazılı metinlerdir. Salih İnci, a.g.e, s.13.

edilmektedir. Mattew'un kitabında İsa'nın elleri ayakları titreyen bir adamı, günahlarının affedildiğini söyledikten sonra iyileştirdiği anlatılmaktadır (9-2).²³⁹

Sakatlar, şeytanın varlığının ve onun insanlar üzerindeki gücünün yaşayan kanıtları olarak görülüyordu. Protestanlığın kurulmasının öncüsü ve dini lideri olan Martin Luther (1485-1546), sakat bir çocukta şeytanı gördüğünü iddia ediyor ve onların öldürülmesini öneriyordu.²⁴⁰

Genel olarak Avrupa'da bakış açısı bu yönde olsa da bu konuda yapılan bireysel çalışmalar daha sonraki dönemde insanların bu kişilere bakış açısını değiştirmiştir. Günümüzde kiliseler bu kişilerle ortak çalışmalar yaparak kaynaşma sağlanmaya çalışılmaktadır.²⁴¹

3.3. YAHUDİLİKTE DİLSİZLER

“Duymayan birine lanet etme. Görmeyen birinin önüne engel koyma. Tanrı'ndan çekin. Ben Aşem²⁴²,im.”Yahudi kanunu dilsiz birey, görmeyen birey vb. şekilde insanları ayırmak yerine genel olarak onları engelli kişiler olarak bir bütün olarak görmüş ve Tanrı'nın emirlerini uygulama konusunda eşit derecede sorumlu ve yükümlü görmüştür. Bu durum genel anlamda din hukuku, özel anlamda ise Yahudi kanununun nüanslarına aşına olmayanlara pek ‘merhametli’ değilmiş gibi görünse de işaret ettikleri, engelli kişilerin Tanrı katında diğer herkesle eşit oldukları, Yahudi toplumunun ve genel toplumun üyeleri olarak katılımlarının tam olması gerektiğiyle alakalıdır.

Yahudiliğin gereklerine tam manasıyla uymak demek, engellilere karşı sadece acıma hissi duymak ve onlarla empati kurmak değildir. Bu duygular çok içten ve gerçek olabilir; önemlidirler de. Ancak eşitlik ilkesi gözardı edildiği takdirde, insanın bu duyguları engelli kişileri, inancın getirdiği sorumluluklardan muaf tutmaya yol açar.

Yahudi kanununun vurgulamaya çalıştığı, toplumun bir ferdi olmanın aynı zamanda toplumun (tartıştığımız durumda Yahudi kanununun), yasa ve kurallarının

²³⁹ Çağrı Doğan, “Engelliler: “Post Modern Kapitalizmin Sakatları””, **Birikim Sosyalist Kültür Dergisi**, S. 229, s.40.

²⁴⁰ Çağrı Doğan, a.g.m, s. 41.

²⁴¹ Linda L. Treloar, Engellilik, “Dini İnançlar ve Kilise: Engelli Yetişkinlerin ve Aile Bireylerinin Deneyimleri”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.27, İstanbul 2012, s. 1.

²⁴² Aşem, Tanrı anlamına gelmektedir. Süleyman Doğu, “Kabala Üzerine Dersler”, **Diyalog**, İzmir Türk Musevileri e-Haber Bülteni, İzmir 2014,s.183.

getirdiği bütün zorunluluklarda aktif bir rol oynamak demektir. Engelli kişiler, toplumun ‘eksik’ üyeleri değildir. Dolayısıyla toplumun diğer üyeleri gibi kanuna tam manasıyla uymak zorundadırlar.²⁴³

Kanun, engelli kişilerin bazı şartları yerine getirmede zorlanabileceğini dikkate alır. Bu yüzden Yahudi kanunu alanında hüküm verme yetkisi olan kişiler, engelli kişilerin Yahudi toplum yapısına katılımını sağlarken, bir yandan da kanunlara uymada karşılaşılabilecekleri zorlukları hesaplar ve dengeyi sağlamak için mücadele eder. Gerekli ‘uyarlamalar’ kanun kapsamı içinde yapılmalıdır ki, dini vecibeler tam anlamıyla yerine gelebilsin.²⁴⁴

3.3.1. Yahudilikte Evlilik

Yahudilikte aile kavramı, sosyal yapının temel unsuru kabul edilmekte ve dinî bir hüküm olarak görülmektedir.²⁴⁵ Evlenme kuralları ise Talmud’da²⁴⁶ belirtilmiştir. Buna göre Yahudiler, aileyi dinî prensiplere dayalı bir evlilikle kurmakla yükümlü, onu neslin devamını ve çoğalmasını sağlamak için gerekli görmektedir.

Evlenme merasimleri yapılırken uyulması gereken kurallar vardır. Bunlar: Geleneksel olarak gelin evlilik merasiminden evvelki gece mikveye (ritüel havuza)²⁴⁷ girmelidir. Bazı Sefaradi ve Doğu cemaatlerinde mikvede kutlamalar düzenlenir. Evlenme kararını veren damat adayı, evlenme töreninden evvelki cumartesi gününde

²⁴³ Joseph Gaer, “Yahudilik”, **Mütefekkir Dergisi**, S.1, Konya 2014, s. 261.

²⁴⁴ Rav Mendy Chitrik, “Bir İlahiyat Problemi olarak Yahudilerin Engellilere Bakışı 2”, Aşkenaz Cemaati Hahamı, <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/25027-Bir-ilahiyat-problemi-olarak-Yahudiligin-engellilere-bakisi--2.aspx>.

²⁴⁵ Ali Aslan Topçuoğlu, “Yahudilik- Hristiyanlık ve İslam Hukuku’na Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C.10, S.2, 2010, s. 84.

²⁴⁶ “Talmud”: Yahudi sivil ve dini hukukunun temel metnidir. İncil’i tamamlamakta olup, 700 yıldan fazla süren bir zaman boyunca, uzun çalışmalar neticesinde hazırlanmıştır. Mişna ve Gemara’yı içermektedir. Klasik İbranice yazılmış olan Mişna, M. 166’da Simon tarafından kodifie edilmiş olup, 63 madde ve 524 bölüm kapsamaktadır. “Ziraat, bayramlar, kadınlar (yani, nikâh, ev hayatına dair talimat), zararlar (hukuk), mukaddes şeyler, taharet” olmak üzere, 6 kısımdan meydana gelir. Talmud’un içerdigi Gemara ise, zaman ve mekânın değişimleri sebebiyle, Mişna’nın geniş bir yorumu olarak görünür. Her ikisi de Aramice olan iki versiyon halindedir: Babiloniyalı Talmud (Babli) ve Filistinli Talmud (Yerushalmi)...”. Kısaca, “en geniş bir şekilde bütün şartları ihtiva eden, Yahudilerin hayatını tanzim eden eser”. Jean Servier, “Talmud’dan Reform’a”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Erzurum 2004, S.22, s.264.

²⁴⁷ Yahudi bir kadının hem beden hem de manevi bakımdan arınması için dinen mikve denilen havuzda yıkanır. Şükrü Yarcın, “Balat ve Galata’da Yahudi Kültürü Üzerine Bir Gezi”, İstanbul Üniversitesi 2009, s.7.

sinagogda Tora²⁴⁸ okumaya çağrılır. Evlilik töreninden sonraki cumartesi günü de damadın sinagoga gitmesi ve dua okuması başka bir dinî gerekliliktir. Hupaya²⁴⁹ giren çiftin üzerine konfeti, şeker ve buğday atılması ise kurulan yuvanın bereketli olması için eski zamanlardan kalma bir adettir.

Evlenmek üzere olan işitme engelli bir kişi, evlilik sözleşmesini (ketuba)²⁵⁰ yüksek sesle okuyamayacağından, işaret diliyle okuyabilir. Yukarıda bahsedilen evlilik öncesi yapılması gereken ritüeller de yine bu işaret diliyle yapılabilmektedir.²⁵¹

3.3.2. Şabat Günü²⁵² Ve Bayramlar

Şabat ve Yahudi bayramlarında engelliler de herkesle aynı kurallara uymak zorundadır. Dolayısıyla engelli bir kişi Şabat gününün kutsallığını bozamaz. İşitme engeli olan kişi, Şabat günü duymasına yardımcı olacak bir kulaklık takabilir çünkü bu, kişinin giysisinin bir parçasıymış gibi kabul edilir. Ancak sesin yüksekliğini ayarlayamaz. Eğer kulaklık ya da pili, gözlüğüne monte edilmişse, bunları Şabat süresince toplum içinde takabilir. Buna karşın bir işitme destek cihazı cepte taşınmaz zira o durumda, kişinin bedeninin veya giysisinin bir parçası olarak kabul edilmez. Piller, Şabat günü kullanılmak üzere bir kemere sabitlenebilir. Uygulanan kanun ilkesi, bir cihazın taşınmıyor değil, giyiliyor olması ve ihtiyaç duyanın fiziksel ihtiyacına karşılık vermesidir. İşitme engelli kişinin, hafta arası günlerde, hazanı ve Tora'nın okunmasını duyabilmesi için sinagogda mikrofon kullanılabilir; ancak Şabat veya bayram günleri, hatta Roş Aşana'da koçboynuzunun (şofar) üflenmesini duyması için mikrofon kullanılamaz. Purim'de Megila'nın okunuşunu duyabilmesi için mikrofon kullanılabilir.

²⁴⁸ İngilizce bir kelime olan Tora Türkçede Tevrat demektir. Şükrü Yarcan, a.g.m, s.2.

²⁴⁹ Hupa, bir sinagogda dikilmiş ve bir Yahudi nikahı sırasında çiftlerin altında durduğu gölgeliktir. Zeynel Abidin Ataşalan, **Tevrat, İnciller ve Kuran-ı Kerim'e Göre Aile Kavramı**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2008, s.24.

²⁵⁰ Neve Salom'un giriş koridorunda eski ve yeni Ketuba (evlilik sözleşmesi) örnekleri asılıdır. Yahudilik'te evlilik dini törenle yerine getirilen bir antlaşmadır. Ketuba, kadın lehine hazırlanan bir evlilik sözleşmesidir. Şükrü Yarcan, a.g.m, s.7.

²⁵¹ Rav Mendy Chitrik, "Bir İlahiyat Problemi olarak Yahudilerin Engellilere Bakışı 2", Aşkenaz Cemaati Hahamı, <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/25027-Bir-ilahiyat-problemi-olarak-Yahudiligin-engellilere-bakisi--2.aspx>.

²⁵² Şabat günü, on emirde şu şekilde tanımlanmaktadır: Sabat [Cumartesi] Günü'nü kutsal sayarak anımsa! Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın! Ama yedinci gün bana, Tanrın Rabbe Şabat Günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancılar dâhil, hiçbir iş yapmayacaksınız! Çünkü ben Rab, yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Şabat Günü'nü kutsadım ve kutsal bir gün olarak belirledim. Celil Kiraz, "Mukâtil B. Süleyman'ın Muhkem Ve Müteşâbih Anlayışı", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Isparta 2011, S.26,s.96.

İşitme engeli olan kişi, Tora ve Megila'nın okunmasını duyma emrini, bu kitapları kendisi okuyarak da yerine getirebilir. Sağır ve dilsizse bunlardan muaf tutulabilir.²⁵³

3.3.3. Bireysel, Ailevi Ve Toplumsal Yükümlülükleri

Aile ve toplum bireyleri, mümkün olan her durumda engelli kişinin hayatını olabildiğince eksiksiz ve üretken bir şekilde geçirebilmesi için, destek vermek zorundadır.

Bireyin sinoga gitmesi, buradaki dualara katılması ve diğer dini vecibelerini yerine getirmesi gerekir. Bunu yaparken işitme engeli varsa engelinin izin verdiği ölçüde elinden geleni yapmalıdır. İşaret diliyle görevlerini yerine getirmesi gerekir.

3.3.4. Dualar Ve Diğer Yasal Zorunluluklar

Engelli erkekler, engellerinin elverdiği ölçüde günde üç kez dua etmeli ve mümkünse on erkekten oluşan grupta (minyan) dua etmek üzere sinagoga gitmelidir. Engelli erkek, dua şalını (talit) giymek ve tefilin²⁵⁴ sarmak zorundadır.

Yahudi'nin çocuk ya da yetişkin olması fark etmez yapması gereken sorumluluklar vardır ve bunların gerçekleştirilmesi gerekir. Eylem olarak yapılması gerekenler dilsizler tarafından yapılsa da sözle söylenilmesi gerekenler şeyler işaret diliyle ifade edilmektedir. Sağır ve dilsizler ise bu sorumluluktan muaftır.²⁵⁵

Eskiden işitme engelli kişiler, iletişim kurmayı öğrenemezdi. Bu yüzden de anlayamayan kişiler olarak muamele görürlerdi. Geçtiğimiz iki yüz yıl zarfında işitme engelli çocukların nasıl eğitileceğinin öğrenilmesiyle bu çocuklar, toplumdaki yerlerini

²⁵³ Rav Mendy Chitrik, Bir İlahiyat Problemi olarak Yahudilerin Engellilere Bakışı 2, Aşkenaz Cemaati Hahamı, <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/25027-Bir-ilahiyat-problemi-olarak-Yahudiligin-engellilere-bakisi--2.aspx>.

²⁵⁴ İbadet eden Musevi erkeklerin, Şabat ve bayram ibadetleri dışında sol kollarına ve alınlarına deriden yapılmış Tefillin olarak adlandırılan küçük kutucuklar takılıdır. Tefillin içinde dini metin bulunur. Şükrü Yarcın, a.g.m, s.6.

²⁵⁵ Rav Mendy Chitrik, "Bir İlahiyat Problemi Olarak Yahudilerin Engellilere Bakışı", Aşkenaz Cemaati Hahamı, <http://www.salom.com.tr/news/detail/24949-Bir-ilahiyat-problemi-olarak-Yahudiligin-engellilere-bakisi.aspx>.

almaya başlamışlardır. Hahamlar da bu duruma uyum göstererek, işitme engelli kişilerin Yahudi yaşamında daha büyük bir rol oynamasını mümkün kılmışlardır.²⁵⁶

²⁵⁶ Rav Mendy Chitrik, Bir İlahiyat Problemi olarak Yahudilerin Engellilere Bakışı 2, Aşkenaz Cemaati Hahamı, <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/25027-Bir-ilahiyat-problemi-olarak-Yahudiligin-engellilere-bakisi--2.aspx>

4. BÖLÜM

4.1. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE BİZEBANLARIN DURUMU

II. Abdülhamit dönemine kadar dilsizlerin hayatında resmi belgelere sistemli olarak yansıyan bir gelişme olamamıştır. Bu döneme kadar birbirinden bağımsız belgeleri birleştirerek dilsizlerin toplumun neresinde olduğunu görmeye çalışırken, bu dönemde dilsizler için okul açılmış. Bir nevi bireysel olan kendini yetiştirme çabaları devlet tarafından üstlenilmiştir. Bu döneme kadar anlattığımız saraydaki dilsizlerin görevlendirilmesinde önemli değişiklikler yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde bu döneme kadar dilsizler Enderun kısmında görevlendirilmişlerdir. Esas görevleri padişah kapısında nöbet tutmak ve padişahların Divân-ı hümayûn erkânı ile yabancı ülke elçilerini kabul ettiği arz odasının iç hizmetini görmektir. Belli bir süreden sonra, kendilerinin istemesi halinde, maaş almak kaydıyla emekli olabilirlerdi. Saraydan çıkmak istemeyenler ise hayatlarının sonuna kadar sarayda kalabilirlerdi.

Padişahın şehir içi gezilerine katılıp, halka para dağıtıp, cellatlık yapıp ve padişahın bazı gizli emirlerini diğer devlet görevlilerine tebliğ eden sağır ve dilsizler, önceleri sadece sarayda istihdam edilirken daha sonra Babıâli'de, özellikle XIX. yüzyılda Meclis-i Hâs'ta gizli meselelerin görüşülmesi sırasında kullanılmaya başlanmıştır. II. Abdülhamid, devleti idare ettiği Yıldız Sarayı'nda gizli meselelerin dışarıya ulaştırılması ve bazı şeylerin saraya getirilmesinde dilsizlerden faydalanmıştır. Bu zümre varlığını devletin yıkılışına kadar korumuştur.²⁵⁷ Cellatlık ise bu dönemde kaldırılmıştır.²⁵⁸

4.2. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE SAĞIR-DİLSİZ VE ÂMÂ MEKTEBİ

Sonraki asırlarda tıbbi bilgi-imbânların artması ve eğitim yöntemlerinde meydana gelişmeler neticesinde sağır ve dilsizler, özel bir eğitimle okuma-yazma ve iletişim kurma imkânına kavuşmuşlardır. Yine bu dönemde Avrupa'ya giden sefirlerin

²⁵⁷ Ramazan Günay-Halil İbrahim Görür, "Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 32, S.53, s. 56-57.

²⁵⁸ Önder Kaya, a.g.m, s. 332.

(Mustafa Sami Efendi²⁵⁹, vb.) buradaki dilsizlere verilen eğitime dikkat çekmesi de bu kurumun açılmasında etkili olmuştur.²⁶⁰ Osmanlı Devleti'nde de Ma'arif Nezâreti bünyesinde böyle bir imkânın sağlanması için arayış içine girilmiştir. Böyle bir imkânın varlığından haberdar olan ve daha önce Hamidiye Ticâret Mektebi'ni te'sis eden Ferdi/Ferdinand Grati²⁶¹ de sağır ve dilsizlerin eğitimi ile alakalı Ma'arif Nezâreti'ne bir rapor takdim etmiştir. Bu raporda, Sağır ve Dilsiz Mektebi'nin açılmasının gerekçelerini izah etmiştir. Buna göre; Osmanlı Devleti'nin her tarafında ilim ve fen alanlarında eğitim veren okulların bulunduğu, ancak bunca eğitim müessesesi arasında sağır ve dilsizlere ait bir eğitim müessesinin olmamasının kabul edilebilir bir durum değildir. Bu minvalde sağır veya dilsiz olan otuz öğrenciye eğitim verecek bir okulun açılması gerektiğini ve daha önce Avrupa'da kurulmuş bulunan benzeri okulların programından istifade edilmek suretiyle bu okulun programının belirlenmesi faydalı olacaktır. Ayrıca raporda, böyle bir okulun açılması neticesinde kendilerini ifade edemeyen ve sosyal hayata uyum göstermede zorluk yaşayan kişilerin, kendi ihtiyaçlarını bu suretle giderebilecekleri, bu okulda Türkçe, Fransızca, Coğrafya, Muhasebe, Matematik, Resim, Hüsn-i Hat ve Kelime Telaffuzu derslerinin okutulması gerektiği ifade edilmiştir. Buradaki dersler, dilsiz alfabesi olan braille alfabesi Türkçe'ye uyarlanarak verilmiştir.²⁶² Bu alfabe dilsiz daktilo yöntemiyle öğretilmiştir. Alfabe Türkçe'ye uyarlandıktan sonra öğretmenler tarafından kullanılırken öğretmen, yazılmasını istediği kelimedeki harflerin işaretlerini eliyle gösterir, öğrenciler de yazardı. Fakat o dönemde kullanılan Arap alfabesindeki harflerin çoğu birbiriyle bitiştiğinden öğretmen yerine göre "ayır" ve "bitiştir" gibi özel işaretler vererek kelimelerin bilinen ve kullanılan şeklini yazdırırdı. Öğrencilere sade ve açık bir Türkçe öğretilir, Türkçe'de kullanılmayan Arapça ve Farsça sözcüklerden mümkün mertebede kaçınılırdı.²⁶³

Nitekim sağır ve dilsiz olan kişilerin ihtiyacını giderecek böyle bir okulun açılması II. Abdülhamid döneminde uygun görülmüştür. Böylece ilk Sağır ve Dilsiz Mektebi 30 Eylül 1889 senesi Pazartesi günü açılmıştır. Ma'arif Nezâreti'nde memur

²⁵⁹ Belkıs Altuniş-Gürsoy, "Türk Modernleşmesinde Sefir ve Sefaretnamelerin Rolü", **Bilig Dergisi**, S.36, Kış 2006, s. 148.

²⁶⁰ Mustafa Sami Efendi, **Avrupa Risalesi**, Gündoğan Yayınları, 1.Baskı, Ankara 1996, s. 43.

²⁶¹ Ramazan Günay-Halil İbrahim Görür, a.g.m, s. 57.

²⁶² Mehmet Emin Demirci, **a.g.e.**, s. 395.

²⁶³ Ali Haydar, "Sağır ve Dilsizler", **Muallimler Mecmuası**, C.3, S.29, İstanbul 1925, s. 1249.

olan Aziz Bey'in de Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nin kurulması ve varlığını devam ettirmesinde büyük hizmet ve gayreti görülmüştür.²⁶⁴

İlk pedagog Selim Sabit Efendi'nin oğlu Besim Bey, Türkçe öğretmek amacıyla bu okula tayin olunmuştur. Grati, Ticaret Mektebi'nde başöğretmen olarak görev yapmış olan Hüseyin Sabri Bey'in²⁶⁵ de başöğretmen vazifesi ile bu okula alınmasında muvaffak olmuştur. Münif Paşa'nın Ma'arif Nazırı olduğu dönemde açılan bu okul, Ticaret Mektebi bünyesinde açılmıştır. Okul, din farkı gözetmeksizin öğrenci kabul etmiş²⁶⁶ ve ilk senesinde 25-30 öğrenci ile eğitime başlamıştır. Okulun öğrenci sayısı daha sonraki yıllarda artmış ve bir sonraki sene 45 kişiye ulaşmıştır.²⁶⁷ Mektebde okuyan öğrencilerin velilerinden bir kısmının devletin yüksek makamlarında olmaları nedeniyle mektebin devletin değişik kademeleri tarafından himaye görmesine sebep olmuştur. Mesela Ma'arif Nezareti tedrisat-ı aliye müdürü olan Aziz Bey'in oğlu Galip Bey dilsizdi. Bu durum mektebin Ma'arif Nezareti tarafından yakından ilgi görmesine neden olmuştur. Mabeyn katiblerinden Hakkı Bey'in oğlu Enver ve İzmit mutasarrıfı Kazım Beyin torunu Burhan da bu okulda okumuştur. Bunun gibi yüksek mevkilerde bulunan bazı şahısların dilsiz çocukları olduğundan dolayı mekteb, bu gibi kişilerin yardım ve himayelerini görmüştür.²⁶⁸ 1893 senesinde öğrenci sayısında tekrar bir düşüş olduğu ve okulda 26 öğrenci ile 5 öğretmenin bulunduğu görülüyor. 1910 senesinde okulda bir hoca, bir mubassır ve bir hademe bulunuyordu. Okulda birisi kız olmak üzere kayıtlı 20 öğrenci bulunuyordu. Bu öğrencilerin 16'sı okula devam ediyordu. Maddi durumlarının iyi olmaması ve ikamet ettikleri yerlerin okula uzak bulunması nedeniyle 4 öğrenci okula devam edemiyordu. Okula devam eden 16 öğrenciden yalnız bir tanesinin kulakları biraz işitebiliyordu, diğerleri ise tamamen sağırdı. Kabiliyet ve eğitim durumlarına göre üç sınıfa ayrılmış olan talebelerden, birinci sınıfta 4, ikinci sınıfta 5 ve üçüncü sınıfta 7 kişi bulunuyordu. Ancak duruma göre bazen sınıflar,

²⁶⁴ Ramazan Günay-Halil İbrahim Görür, a.g.m, s. 58.

²⁶⁵ Aslen Çerkes olan Hüseyin Sabri Bey, r. 1859 senesinde doğmuştur. İbtidâi mektebinde başlamış olduğu tahsilini Davûd Paşa Rüşdiyesi'nde devam ettirmiştir. Dilsizlerin eğitim usulünü doğrudan doğruya Ferdi Grati'den öğrenmiştir. 22 Mayıs 1880 tarihinde polis memurluğuyla devlet hizmetine dâhil olmuş, 27 Aralık 1883/15 Kanûn-ı evvel 1883 tarihinde 400 kuruş maaşla Ticaret Mektebi'ne mubassır olarak tayin olunmuştur. 13 Eylül 1891/1 Eylül 1307 tarihinde 480 kuruşla Dilsiz Mektebi'ne mubassır olarak geçmiştir. Dilsiz öğretmenliği alanında kendini ispatlayan Hüseyin Sabri Bey, Lûi Grati'nin istifası üzerine 13 Ocak 1896 senesinde okula müdür vazifesiyle tayin olunmuştur. Ramazan Günay-Halil İbrahim Görür, a.g.m, s. 58.

²⁶⁶ BOA, MF. MKT, 330/19.

²⁶⁷ Ali Haydar, a.g.m., s. 1249.

²⁶⁸ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 1171.

birleştirilmek suretiyle, daha kalabalık olabiliyordu. Lüzum görüldüğü takdirde bire bir eğitim de veriliyordu. Mektebin yatılı olması için defaatle müracaat yapılmasına rağmen bütçenin müsait olmaması ve uygun bir bina bulunamaması nedeniyle muvaffak olunamamıştır. Bundan dolayı çocuklarını yatılı olarak okutamayan varlıklı birçok aile mektebin müdür ve öğretmenlerinden özel ders aldirmek suretiyle onlardan istifade etmeye çalışmışlardır. Sağır ve Dilsiz Mektebi'nde kısmi bir başarı elde eden Grati, A'mâ Mektebi'nin açılması için de teşebbüste bulunmuş²⁶⁹ ve 1890 senesinde bu okulun açılması için Ma'arif Nezareti'nden izin talep etmiştir. Nihayet Sağır ve Dilsiz Mektebi'nin te'sis edilmesinden bir yıl sonra A'mâ Mektebi'nin²⁷⁰ açılması için izin almış ve bu okula öğrenci alınmasında muvaffak olmuştur. Daha önce sağır ve dilsizlere eğitim veren okul, bu sayede a'mâlara da hizmet vermeye başlamıştır. Dönemin Ma'arif Nazırı Münif Paşa'nın desteği sayesinde okul oldukça fazla itibar görmüştür.²⁷¹

Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi öğrencilerinden sağır ve/veya a'mâ olan kişiler, duyamadıklarından ve/veya göremediklerinden dolayı yoldan geçen at ve arabaları fark etmeleri mümkün olmayabilirdi. Bu amaçla at ve araba sürücülerinin sağır ve a'mâ öğrencileri fark edilebilmeleri için çözüm yolu aranmış ve bu öğrencilerin diğer öğrencilerden farklı olduklarını gösterir bir kıyafet giymeleri gerektiği şeklinde bir çare bulunmuştur. Bu kıyafetin de, daha rahat bir şekilde fark edilebilen kırmızı renkte bir elbisenin olması gerektiği kararlaştırılmıştır. Ancak sonraki zamanlarda, gerek öğrencilerin gerekse okul idaresinin bu hususa riayet etmedikleri ve kazaların meydana geldiği görülüyor. Bunun neticesinde, öğrencilere kırmızı renk kıyafet giydirilmesi meselesine riayet edilmesi hususunda okul idaresi uyarılmıştır.²⁷² Aslında kırmızı çuhadan ceket ve üzerinde kırmızı şerit bulunan siyah pantolon şeklindeki bir üniforma giyen sağır ve/veya dilsiz çocuklar halkın şefkat ve merhamet duygularını üzerlerine celb ediyorlardı. Halk sokakta bu kıyafetteki çocuklara rastladığında bunların sağır, dilsiz veya a'mâ olduğunu anlamakta ve bir tehlikeye maruz kaldıklarını gördüklerinde veya kalacaklarını hissettiğinde hemen yardımlarına koşarlardı.²⁷³ Bu arada Maarif

²⁶⁹ Süleyman Gök, **Dünyada ve Türkiye'de Sağır, Dilsiz Okulları Tarihçesi ve Eğitim Sistemi**, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1958, s. 11.

²⁷⁰ 1874 yılında, Mısır Hidivi I. İsmail Paşa döneminde Kahire'de bir A'mâ Mektebi'nin açılmış olduğu aktarılmasına rağmen Anadolu coğrafyası bağlamında, ilk A'mâ Mektebi okulunun açılması girişimi İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Sezai Balcı, **a.g.e**, s.182.

²⁷¹ Ali Haydar, **a.g.m**, s. 1249.

²⁷² BOA, MF. MKT, 154/25.

²⁷³ Osman Ergin, **a.g.e**, s. 1171.

Nezâreti'nin, Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nden mezun olan öğrencilerden maddi durumu iyi olmayanları, kabiliyetleri göz önünde bulundurulmak kaydıyla, devlet kurumlarında istihdam edilmeleri hususunda bir çalışması da olmuştur.²⁷⁴ Buna göre bir öğrenci bu okulda beş sene okuduktan sonra diploma almaktaydı. Talep etmeleri halinde diploma alan öğrenciler, sanat öğrenmek amacıyla devlete ait fabrikalardan birisinde istihdam edilebiliyorlardı.²⁷⁵

Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nin açılmasından kısa bir süre sonra idadi mektepleri müfettişleri tarafından yapılmış olan bir teftiş neticesinde okulun idaresinde ve düzeninde usulsüzlük olduğu tespit edilmiş ve bu usulsüzlüğü giderilmesi hususunda okul idaresinden gereğinin yapılması istenmiştir.²⁷⁶ Gerek Münif Paşa'nın görevden ayrılması ve gerekse hesaplarında görülen bazı yolsuzluklar nedeniyle Grati'ye okul müdürlüğü görevinden el çektirilmesi ve kısa bir süre sonra da ölümü neticesinde okul eski itibarını kaybetmiş²⁷⁷, okulun öğrenci sayısında daha da azalma olmuştur. Ferdi Grati'nin ölümünden sonra oğlu Luî Grati, okula müdür olarak tayin olunmuştur. Fakat aynı zamanda Hariciye Nezâreti'nde de görevli olduğundan ve buradaki görevine daha fazla ehemmiyet verdiği için dolayı bu meşguliyeti, okuldaki görevi yerine getirmesine engel teşkil etmiştir. Bundan dolayı Luî Grati okul müdürlüğü vazifesini yürütememiş ve istifa etmek zorunda kalmıştır. Onun yerine bu okulda başöğretmen olarak görev yapmakta olan Hüseyin Sabri Bey, 13 Ocak 1896 senesinde 700 kuruş maaşla Dilsiz ve Â'mâ Mektebi'ne müdür olarak tayin olunmuştur.²⁷⁸

Dilsiz, sağır ve a'mâ talebelerin mektebe gidiş-gelişleri, üzerinde durulması gereken başka bir husustur. Bu çocuklar genellikle ikişer ikişer ve kol kola gider-gelirlerdi. İki kişiden oluşan bu gruptakilerden birisi a'mâ diğeri ise sağır olmaktadır. İlk önce sağır olan çocuk a'mâyı buluyordu. A'mâ çocuğun kulağı ile sağır çocuğun gözü bu iki kişiyi tek adam haline getirmiş oluyordu. Yolda giderken a'mâ olan çocuk kulağıyla bir ses işittiğinde sağır olan çocuğu dürtmek suretiyle onu ikaz eder ve sağır olan çocuk da gördüğünden bu suretle a'mâyı ikaz ederdi.²⁷⁹

²⁷⁴ BOA, MF. MKT, 323/76.

²⁷⁵ BOA, MF. MKT, 323/76.

²⁷⁶ BOA, MF. MKT, 133/56.

²⁷⁷ Ali Haydar, a.g.m, s. 1248-49.

²⁷⁸ Ali Haydar, a.g.m, s. 1250.

²⁷⁹ Ramazan Günay-Halil İbrahim Görür, a.g.m, s. 62.

4.3. SULTAN MEHMED REŞAD DÖNEMİNDE SAĞIR- DİLSİZ VE Â'MÂ MEKTEBİ

V. Mehmed döneminde doğuştan engellilerin eğitimi hakkında bir nizamname yayınlanmıştır (29 Eylül 1915).²⁸⁰ Fakat Osmanlı arşivlerinde Anadolu'da bu nizamname uyarınca açılan herhangi bir okulun kaydına ulaşılamamıştır. Arşivlerde ulaşabildiğimiz tek kayıt, Selanik'te açılan Selanik Dilsiz ve Sağırlar Mektebi'ne ait bir belgedir. Maalesef bu belge de okul hakkında çok az bilgi içermektedir. Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 1911 (Hicri 1330) tarihli, Selanik Dilsiz ve Sağırlar Mektebi'ne para gönderilmesinin mümkün olmadığı belirtilen resmi belge, Selanik'te bir sağır-dilsiz okulu olduğunun kesin kanıtıdır.²⁸¹ Ne yazık ki bu okulun devlet ya da şahıs girişimiyle oluşturulup oluşturulmadığı, nasıl bir işleyişi olduğu gibi konulara cevap bulabileceğimiz bir belgeye ulaşılamamıştır.

Sultan Mehmed Reşad (1909-1918) dönemi 1915 Nizamnamesi; okulların türü, sürekliliği ve amaçlarını içeren 25 maddeden oluşmaktadır. İlk bölüm, okula kabul edilme şartlarından bahseder.²⁸² Bu okula kayıt olabilmek için bir öğrencinin doğuştan sağır ve dilsiz olması ya da doğal öğrenme sürecine engel olan bir sakatlığının bulunması gerekmektedir. Okula 7-10 yaş arasındaki Müslüman ve Gayrimüslim tüm erkek ve kız çocukları kabul edilebilmektedir. Belgede, eğitim süresinin sekiz yıl olduğu belirtilmektedir.

Bununla birlikte okul, öğrencilerin ailelerinin maddi durumuna göre paralı ya da parasız eğitim sağlayabilmektedir. Yatılı öğrencilerin ödemesi gereken okul ücreti 15-25 Lira arası, gündüzlü öğrencilerinki ise 5 Lira'dır. Maddi yeterliliği olmayan öğrenciler ise Maarif Nezareti'nin sağladığı burs veya izinle okula kabul edilebiliyorlardı. Nizamnameye göre yatılı öğrenciler; iki ince döşek, iki döşek kılıfı, iki yorgan ve nevresim, altı takım iç çamaşırı, altı çift çorap, altı mendil, iki takım elbise ve ayakkabı gibi eşyaları, okula başlarken yanlarında getirmek zorundaydılar. Aynı zamanda okulunda gerektiğinde öğrencilerin ihtiyaçları için bütçesinden yardımda bulunabileceği belirtilmişti. Yine nizamnameye göre okul personeli; bir müdür, bir müdür yardımcısı, yeterli sayıda öğretmen ve yardımcı öğretmenlerden oluşmalıydı.

²⁸⁰ BOA, DUIT, Dilsiz- Sağır Mektepleri Nizamnamesi, 15/1-14/2.

²⁸¹ BOA, DH. ID, 26/1-72.

²⁸² İzi Karakaş Özbayrak, **a.g.e.**, s.40.

Eğitim kadrosunun yanı sıra temizlikçi, muhasebeci, depocu gibi çalışanların da bulunması gerekiydi.

Nizamnamede ayrıca, okul müdürü ve öğretmenlerinin, okul mezunları arasından seçilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Her öğretmenin en fazla yirmi öğrenciden sorumlu olması gerektiği de açık şekilde belirtilmiştir. Nizamnamede okul personelinin maaşları şu şekilde belirtilmiştir: birinci sınıf yöneticilere 1500 kuruş, yardımcı yöneticilere 1000 kuruş, yardımcı öğretmenlere 600 kuruş.²⁸³ 1915 Nizamnamesi'nin ardından Sağır-Dilsiz Mektebi'nde âmâlar için açılacak sınıfla ilgili olarak 18 Eylül 1916'da Maarif Nezareti'nin düzenlemelerinin arasına birkaç madde daha eklenmiştir.²⁸⁴

Yeni okul açma çabaları sürerken Sağır-Dilsiz Mektebi, eğitimine farklı binalarda devam etmekteydi. Mektep, ilk olarak Hamidiye Ticaret Mektebi içerisinde kurulmuştu.²⁸⁵ Ticaret Mektebi 1891 yılında kapanınca Sağır-Dilsiz Mektebi, Bozdoğan yakınlarındaki Kaptan Paşa Mektebi'nin binasına transfer edildi. Fakat bu okulda kapanınca Sağır-Dilsiz Mektebi öğrencileri, 1892'de Çiçek Pazarı'ndaki Haseki Mustafa Ağa Mektebi binasına yerleştirilmiştir. Ne yazık ki bu bina da okulun taşındığı son bina olmamış ve okul, önce Veziriazam Yahya Paşa Mektebi'ne ve ardından 1895 yılında âmâlar bölümünün kapatılmasını takiben azalan öğrenci sayısı nedeniyle Ayasofya Merkez Rüştüyesi'ne taşınmıştır. Öğrenciler, uzun süre devam eden bu transferlerden yorgun düşmelerine rağmen transfer süreci, okulun 1911 yılında Koska bölgesindeki Ragıp Paşa Mektebi'ne, ardından Simenkeşhane Emetullah Sultan Mektebi ve Posta Telgraf Mektebi binalarına taşınmasıyla devam etmiştir. Talihsiz okul, son olarak eğitimine 1925 ve 1926 yılları arasında Süleymaniye Medresesi'nin sınıflarından birinde devam etmiştir.²⁸⁶

Okulun haftalık ders programı da şöyledir: Cumartesi; Usul-ı İmla (Dilbilgisi), Pazar; Hesap (Matematik), Pazartesi; İlm-i Diniye (Din Bilgisi), Salı; Usul-ı İmla, Çarşamba; Eşya Dersleri, Perşembe; Hesap.²⁸⁷

²⁸³ BOA, a.g.b, DUIT, 15/1-14/2.

²⁸⁴ İzi Karakaş Özbayrak, a.g.e, s.41.

²⁸⁵ Sağır-Dilsiz ve Âmâlar Okulu'nun 1889'da ilk binası kurulmuştur. Sezai Balcı, a.g.e, s.92.

²⁸⁶ Osman Nuri Ergin, a.g.e, s.1169.

²⁸⁷ Ali Haydar, a.g.m, s. 1257.

Okul, faaliyetlerine Türkiye Cumhuriyeti döneminde de farklı okul binalarında devam etmiştir. 1926 yılında ise Sağır-Dilsiz Mektebi tamamen kapanarak 1944 yılında Aksaray yakınlarında Sağırlar Tesanüt Cemiyeti ismiyle tekrar kurulmuştur. Aynı yıl okul, Yıldız Sarayı'na (1953-1983) transfer edilerek Yıldız Sağırlar ve Dilsizler Yetiştirme Yurdu ismini almış ve 1983 yılında ise Fatih Sağırlar Okulu ismiyle bir başka binaya taşınmıştır. Kayıtlara göre ise 1953 ve 1996 yılları arasında okuldan toplam 1330 öğrenci mezun olmuştur.²⁸⁸

İstanbul'daki Dilsiz ve Amalar Mektebi'nin faaliyet gösterdiği binalar:

Hamidiye Ticaret Mektebi(Şimdiki İstanbul Lisesi): 1889

Bozdoğan, Kaptan İbrahim Paşa Mektebi:1891

Çiçekpazarı, Haseki Mustafa Ağa Vakıf Mektebi(daha sonra Çıracık Mektebi): 1892

Kadırga, Veziriazam Yahya Paşa Mektebi: 1893-1C. 1895

Yerebatan, Ayasofya Merkez Rüştiyesi: 1898-1911

Koska, Koca Ragıp Paşa Mektebi: 1911-

Simkeşhane Emetullah Sultan Mektebi

Şehzade İmaretine Bitişik Kubbeli Taş Bina

Süleymaniye Medresesi: 1925- 1926.

Aksaray: 1944

Mevlanakapı

Yıldız Sarayı:1953-1983²⁸⁹

Vatan Caddesindeki Vatan Mimarlık ve Mühendislik Akademisi: 20 Eylül 1983²⁹⁰

İstanbul'daki bu mektebe Selanik (Mehmed Reşad döneminde),²⁹¹Yemen,²⁹² Taiz,²⁹³ Isparta, Siroz, Bitlis, Musul, Halep,²⁹⁴ Sana²⁹⁵ ve Sakız²⁹⁶ sancaklarından yardım parası ayrılmış ve İstanbul'a gönderilmiştir.

²⁸⁸ "Fatih Sağırlar Okulu", **Büyük Larousse**, İstanbul 1986, s. 3993-3994.

²⁸⁹ Nuran Yıldırım, a.g.m, s. 324.

²⁹⁰ Nuran Yıldırım, a.g.m, s. 324.

²⁹¹ BOA, MF. MKT,1159/27.

²⁹² BOA, MF. MKT, 1044/73.

²⁹³ BOA, MF. MKT, 1069/30.

²⁹⁴ BOA, MF. MKT, 821/16.

²⁹⁵ BOA, MF. MKT, 1069/ 3558.

²⁹⁶ BOA, MF. MKT, 1004/ 15.

SONUÇ

Dilsizlik, çeşitli sebeplerden dolayı kişinin söz söyleyememe halidir. Günümüzde terim olarak artık kullanılmayan dilsizlik kelimesinin yerine ‘konuşma engelli’ kavramı tercih edilmektedir. Eğer kişi hem sağır hem dilsiz ise ‘konuşma engelli ve işitme engelli’ şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır. Avrupa’da dumb, mute kavramlarıyla tanımlanan bu kişiler, Osmanlı Devleti’nde, arşiv belgelerinde ve yazılı diğer kaynaklarda dilsiz, bizebân veya başka kelimelerle tanımlanmıştır. Günümüzde birçok sivil toplum örgütü bu konuyla ilgi çalışmalar yapmaktadır. Bu şekilde bu kişiler hayatın her alanında kendilerini ifade edebilme olanağı bulmaktadır. Fakat bu çalışmalar yeterli değildir. Toplumun her ferdinin bu konu da bilinçlenmesi gerekir.

Geçmişte Yahudilik ve Hıristiyanlık, İslamiyet kadar engellilere kolaylık tanımadığı için Avrupa toplumunda dilsizler birçok zorlukla karşılaşmışlardır. Milano Konferansı sonrası yaşanan gelişmeler ve dini ibadethanelerdeki görevli kişilerin bu konularda yaptığı faaliyetler Avrupa’yı olumlu yönde etkilemiştir.

Kur’an-ı Kerim gerek açıklamalarıyla olsun, gerekse dini uygulamalarda getirdiği kolaylıklarla olsun, dilsizlere birçok olanak sunmuştur. Bu durum toplum tarafından dilsizlerin dışlanmamasına zemin hazırlamıştır. Türk kültürüne dilsiz motifleri yerleştirmiştir.

Osmanlı Devleti’nde erkek dilsizler Enderun’da ve Harem’de, kadın dilsizler Harem’de görevlendirilmişlerdir. Padişahın yanında görevlendirilen dilsizler sarayda gizliliği sağlamışlardır. Bunun dışında zeki olup da musahibliğe yükselen dilsizlerin bazıları padişahların kararlarını bile etkilemişlerdir.

Haremde çalışan dilsizler ise cüceler, musahibler ve harem ağalarının yaptıkları gibi bazı haberlerin Harem’e ve Harem’den de dışarıya ulaştırılması, Harem’e alınacak eşyanın getirilmesi gibi hizmetlerde kullanılmıştır.

Saraydaki kadın dilsizler hakkında pek fazla bilgi sahibi olamasak da Harem’de gizliliği ve sessizliği sağladıkları bilinmektedir. Valide sultan, sultan eşleri ve diğer kadınlar dilsiz dilini öğrenmek isterlerse onlara bu dili öğretirlerdi.

Osmanlı sarayı dışında da dilsizler kendilerini ifade edebilmişlerdir. Dilsiz sanatkar, esnaf, toprak sahibi ve hizmetlilerle karşılaşmaktayız. Dilsiz esnaflar yabancı seyyahları şaşırtacak kadar müşterileriyle iletişim kurabilmekteydiler. Bunda Osmanlı sarayından ayrılan emekli dilsizler de önemli rol oynamaktadır.

Osmanlı toplumunda kullanılan dilsiz dili ve sarayda kullanılan dilsiz dili birbirinden farklıydı. Osmanlı sarayındaki dilsiz dili ise saraya hastı. Buradaki dilsizler bu dili emekli dilsizlerden ayrıntılı bir şekilde öğrenmekteydiler. Sarayda bazı yerlerde konuşmak yasak olduğu için insanlar tarafından bu dil hem Enderun'da hem de Harem'de iletişim aracı olarak da tercih edilmiştir. Toplum tarafından kullanılan dilsiz dili ise kullanılan coğrafyaya göre farklılık göstermekteydi. Bu durumu olağan karşılamak gerekir çünkü o dönemde belli bir yayın organı olmadığı için insanlar kendi çevrelerinde ulaşabildikleri ve ihtiyaç duydukları yerlerde kendi imkânlarıyla bir çözüm ortaya koymaya çalışmışlardır.

Dilsizler Osmanlı hukukunda bazen vergiden muaf tutulmuş, bazen de iş verilerek kayırılmışlardır. Saraydaki bizebanların hakları ise ulufeli olmak, bahşiş almakken, tımar ve zeamet sahibi olmak onlara yasaktı. Fakat son dönemde bu kural ihlal edilmiş, tımar ve zeamet sahibi olmaya da başlamışlardır.

Osmanlı toplum yapısının idari, ekonomik, hukuki alanlarında kendilerine yer bulabilmiş ve kendilerini ifade edebilmişlerdir. Toplum tarafından soyutlanmamışlar ve kendilerini de toplumdaki soyutlamamışlardır. Kosova'da Bizeban Süleyman Ağa Vakfını ve camiini, İstanbul'da Bizeban Mahbülend Hatun Vakfını ve Bizeban Fatma Hatun Vakfını kurmuşlar. Sarayda ve saray dışında da mesleklerini icra etmişler. İçlerinde suç işlemiş olanlar cezalandırılmış, madur durumda olanların maduriyeti giderilmiştir.

II. Abdülhamit döneminde açılan Sağır, Dilsiz ve Ama Mektebi dilsizlerin hayatını olumlu yönde etkilemiş ve bu tarihsel sürece farklı bir boyut kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

BOA, A.}MKT.MHM., 476/40.

BOA, AESAMD.III.,197/19006.

BOA, A.}MKT.DV.,73/25.

BOA, C.ADL.21/1268.

BOA, C.BLD.,17/834, 74/3676.

BOA, C.EV.,17/28976, 574/28976, 836/19563.

BOA, C.MR.,137/6834.

BOA, DH.ID, 26/1-72, 14.

BOA, DH.SAİD.d,44/471.

BOA, DUIT, Dilsiz-Sağır Mektepleri Nizamnamesi, Dosya. 15/1, Sıra No: 14/2.

BOA, HAT, 163/8455.

BOA, İ.D.A.,17/735.

BOA, İ.DH.,230/13802, 329/21485, 440/29070.

BOA, MF. MKT, 133/56, 154/25, 323/76, 330/19, 821/16, 1004/15, 1044/73, 1069/30, 1069/355, 1159/27.

BOA, MVL., 13 ,46/29070, 465/48, 510/130, 512/55, 18/33, 601/39, 644/14, 790/92, 809/69, 824/33, 839/22, 939/13, 942/41, 958/44, 966/45.

BOA, R.MVL.,468/20691.

BOA, ŞD.,2416/18.

BOA, TSMA.D, 223/15, 2352/67, 2352/383, 2352/902, 3801, 6683, 7008.

BOA, TŞRBNM.,16/110.

BOA, Y..PRK.AZJ., 1/24.

2.Araştırma Eser ve Makaleler

ACAR, Şinasi; “Osmanlı Kılıçları”, **Yapı Dergisi**, S. 366, Mayıs 2012, s. 130-136.

ADIYEKE, Nuri; “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, **OTAM**, S.11, Ankara 2000, s.769-807.

AKALIN, Şükrü Haluk; “Türk İşaret Dili”, **Yeni Türkiye**, S. 55, Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara 2013, s.1496-1502.

AKGÜNDÜZ, Ahmet; **İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı (Özel Hukuk 1)**, C.2, İmak Ofset Basın Yayın, İstanbul 2012.

- _____ “Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı’da Harem”, **Türkler**, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları 2012, s.315-347.
- AKKUTAY, Ülker; **Enderun Mektebi**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1984.
- AKTEPE, Münir; “Ahmed(III) Maddesi”, **TDVİA**, C.2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s.34-38.
- AKYAVAŞ, A. Ragıp; **Tarih Meşheri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.
- ALİ HAYDAR, “Sağır ve Dilsizler”, **Muallimler Mecmuası**, C.3, S.29, İstanbul 1925, s.1237-1260.
- ALTUNIŞ-GÜRSOY, Belkıs; “Türk Modernleşmesinde Sefir ve Sefaretnamelerin Rolü”, **Bilig Dergisi**, S.36, 2006, s. 139-165.
- ARSLAN, Hasan-DEMİRCİ, Süleyman, “Osmanlı Türkiyesinde Eşkiyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler Ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)”, **History Studies, Enver Konukçu Armağanı**, 2012, s. 73-104.
- ATAŞALAN, Zeynel Abidin; **Tevrat, İnciller ve Kuran-ı Kerim’e Göre Aile Kavramı**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2008.
- AYDEMİR, Abdullah; “Abese Suresi”, **TDVİA**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.305-306.
- BALCI, Sezai, **Osmanlı Devleti’nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi**, Libra Yayıncılık, İstanbul 2013.
- BAŞAL, Handan Asûde, “Geçmiş Yıllarda Türkiye’de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları”, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.20, S.2, Bursa 2007, s. 243-266.
- BEZER, Gülay Öğün; “İldenizliler”, **TDVİA**, C.22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 2000, s.82- 84.
- BİLGİLİ, A. Sinan-BEKTAŞ ÖZTAŞKIN, “Osmanlılarda Zulmün Men’i”, **KKEFD/ JOKKEF**, S.16, 2007, s.425-442.
- BOBOVIUS, Albertus, **Topkapı Sarayında Yaşam**, Kitap yayınevi, 8. Basım, İstanbul 2012.
- BOSTAN, İdris “Piyale Paşa Maddesi”, **TDVİA**, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s.296-301.

CHİTRİK, Rav Mendy, “Bir İlahiyat Problemi Olarak Yahudilerin Engellilere Bakışı”,
Aşkenaz Cemaati Hahamı.

<http://www.salom.com.tr/news/detail/24949-Bir-ilahiyat-problemi-olarak-Yahudiligin-engellilere-bakisi.aspx>.

“Bir İlahiyat Problemi olarak Yahudilerin Engellilere Bakışı 2”, Aşkenaz
Cemaati Hahamı.

<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/25027-Bir-ilahiyat-problemi-olarak-Yahudiligin-engellilere-bakisi--2.aspx>.

CÜCELOĞLU, Doğan; **Yeniden İnsan İnsana**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002.

ÇAKIR, Vedat; “Konya’nın Geleneksel Eğlence Kültürü”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 5, s.355-382.

ÇAKMAKÇIOĞLU, Seda; **Koçi Bey Risaleleri**, Kabalcı Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 2008.

DEMİR ASLAN, Sema; “Sessizliğin Dili: Türk İşaret Diline Dair Gözlemler”, **Bilig**, S.54, 2010, s. 1-20.

DEMİRCİ, Mehmet Emin; **Homeros’tan Aşık Veysel’e Tarihte ve Toplum Yaşamında Körler**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 2005.

DEMİRTAŞ, Mehmet; “Osmanlı Başkentinde Dilenciler ve Dilencilerin Toplum Hayatına Etkileri”, **OTAM**, S. 20, 2006, s.81-104.

DERMAN, Uğur; “İbrahim Bizeban”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.19, Milli Eğitim Yayınları, Ankara 1971, s.505.

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitapevi, 22. Baskı, Ankara 2005.

DİKİCİ, Ayşe Ezgi, **Imperfect Bodies, Perfect Companions? Dwarfs And Mutes At The Ottoman Court In The Sixteenth Andseventeenth Centuries**, Sabancı Üniversitesi Tarih Master Tezi, İstanbul 2006.

_____ “Saltanat Sembolü Olarak “Farklı” Bedenler Osmanlı Sarayında Cüceler ve Dilsizler”, **Toplumsal Tarih**, S. 240, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2014.

- DOĞAN, Çağrı; “Engelliler: “Post Modern Kapitalizmin Sakatları””, **Birikim Sosyalist Kültür Dergisi**, S.229, Birikim Yayınları, s.36-34.
- DOĞU, Süleyman “Kabala Üzerine Dersler 1”, **Diyalog**, İzmir Türk Musevileri e-Haber Bülteni, İzmir 2014,s.180-185.
- DURMAZ, Uğur; **Balıkesir Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir İnceleme**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2012.
- EFE, Adem; “Engelli Çocuk ve Ailelerinin Sorunlarının Belirlenmesi ve Bunların Çözümünde Dinin Rolü (Isparta Spastik Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Örneği)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.16, Isparta 2006, s.169-198.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra; “İslâm-Osmanlı Hukukunda Vasiyetin Şekli”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, Haziran 1997, s. 229-240.
- _____ “Saray Dili, Dilsiz Dili”, **Türkiye**, 12 Kasım 2008, s.14.
- ERDOĞAN, Emine; “Tahrir Defterlerine göre Ankara Şehri Yerleşmeleri”, Gazi Üniversitesi **Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.6, S.1, 2005, 249-262.
- ERGİN, Osman Nuri; **Türk Maarif Tarihi**, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- “Fatih Sağırlar Okulu”, **Büyük Larousse**, İstanbul 1986, s.3993.
- EVLİYA ÇELEBİ; **Evlıya Çelebi Seyahatnamesi**, C. 1,9, YKY, İstanbul, 1996.
- EVLİYA ÇELEBİ; **Evlıya Çelebi Seyahatnamesi**, C.1,8,Üçdal Neşriyat, İstanbul,1982.
- GERLACH, Stephan; **Türkiye Günlüğü (1577-1578) 2**, Kitap yayınevi, 1.Basım, İstanbul 2007.
- GAER, Joseph; “Yahudilik”, **Mütefekkir Dergisi**, S.1, Konya 2014, s.247-267.
- GÖK, Süleyman; **Dünyada ve Türkiye’de Sağır, Dilsiz Okulları Tarihçesi ve Eğitim Sistemi**, Hüsnü Tabiat Matbaası, İstanbul 1958.
- GÜNAL, Nadi; “Roma Hukukuna Genel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.4 S.1, Ankara 1995, s.425-442.
- GÜMÜŞ, Şeyma-ÖZGÜVEN, Bengisu; “19. Yüzyılda İşitme Engellilerin Eğitimindeki Eğilimler”, www1.atwiki.com/isitmeengelliler/pages/33.html
- HACIGÖKMEN, M. Ali; “Ankaralı Ahi Mamak Hakkında Bir Araştırma”, **Tarihin Peşinde**, S.5, 2011, s.103-108.

- HASAN BEYZADE AHMET PAŞA; **Hasan Bey-zade Tarihi**, (Haz. Şevki Nezihi Aykut), C.3, TTK Yay., Ankara 2004.
- HİÇYILMAZ, Ergün; **Cellâtları da Asarlar**, Altın Kitaplar Basımevi, 1. Basım Şubat 1994.
- İBRAHİMGİL, Mehmet Zeki; “Kosova’daki Türk Eserlerinde Duvar Resimlerinden Örnekler”, **Eyüp Sultan Sempozyumu VII**, s.322- 333.
- İBN ABİDİN, **Reddü’l-Muhtar**, C. II, Kahire.
- İPŞİRLİ, Mehmet; “Cellat”, **TDVİA, C.7**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.270-271.
- _____ “Duagu Maddesi”, **TDVİA, C.9**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.541-542.
- _____ “Musahib Maddesi”, **TDVİA, C.31**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s.230-231.
- İNCİ, Salih; **Eski Ahit’te Peygamberlere Atfedilen Ahlaki Zaaflar Ve Günahlar**, Sakarya Üniversitesi Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2001.
- GÜNAY, Ramazan-GÖRÜR, Halil İbrahim; “Osmanlı Devleti’nde Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.32, S. 53, s.55-76.
- GÜNAY, Ünver; “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, **ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.155, 2003, s.5-36.
- KATGI, İsmail; “Osmanlı Devleti’nde Katledilmiş (Maktûl) İlk Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi: Hayatı, Kariyeri, Faaliyetleri Ve Katledilmesi”, **Hikmet Yurdu**, S.11, Hikmet Yurdu Yayınları, Malatya 2013, s. 395-414.
- KEMALOĞLU, Yusuf Kemal-KEMALOĞLU, Pınar Yaprak; “The History of Sign Language and Deaf education in Turkey”, **Kulak Burun Boğaz İhtisas Dergisi**, 2012, 22(2), s. 65-76.
- _____ “Konuşamayan İşitme Engellilerin (Sağırın) Tarihi”, **KBB ve BBC Dergisi**, C. 22, S.1, Ankara 2014, s.14-28.
- _____ “KBB Hekimliği ve İşaret Dili”, **Bozok Dergisi**, C.1, S.1, Ankara 2014, s. 38-53.
- KILIÇ, Sabri; **Tarihimizdeki Garip Olaylar**, Maya Kitap, 2. Baskı İstanbul 2012.

- KIRAN, Batuhan İsmail; “Enderûn-ı Hümâyun’da Dilsiz İç Oğlanları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.7 S.35, Aralık 2014, s. 277- 285.
- KIRMAN, Aslı-SARI YILDIRIM, Hatice; “İşitme Engelli Çocuk ve Adölesanların Sağlık Durumları”, **Güncel Pediatri**, S. 9, Ganelos Yayınevi 2011, s. 85-92.
- KİRAZ, Celil; “Mukâtil B. Süleyman'ın Muhkem Ve Müteşâbih Anlayışı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Isparta 2011, S.26, s.95-110.
- KOCABIYIK, Dilek; “İşitme Engelli Öğrencilere Türkçe Eğitimindeki Bazı Sorunlar”, **Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi**, C.3, S.4, 2013, s. 8-14.
- KOÇU, Reşad Ekrem; “Osmanlı Tarihinde Cellatlar”, **Hayat Tarih Mecmuası**, S.6 C.2, İstanbul Temmuz 1971, s. 20-24.
- KURT KEÇECİ, Songül; **Osmanlı Devleti’nde Kadın Eğitimi Harem’den Mektebe**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011.
- LLOYD, Karen; **Deaf Australia Inc**, C.19,S.6, Haziran 2010, s.1- 15.
- _____ “Masar Maddesi”, **TDVİA**, C.28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s.73.
- MATHEWS, Elizabeth S.; **Mainstreaming of Deaf Education in the Republic of Ireland: Language, Power, Resistance**, Thesis submitted in fulfilment of the requirements of the Ph.D degree, National University of Ireland, Maynooth. Geography Department May 2011.
- MAZHAR U, Kazi; **130 Evident Miracles in the Qur'an**, Crescent Publishing House, New York 1998.
- MİLES, M.; "Deaf People, Sign Language and Communication, in Ottoman and Modern Turkey: Observations and Excerpts from 1300 to 2009. From sources in English, French, German, Greek, Italian, Latin and Turkish, with introduction and some annotation." 2009\06. URL: www.independentliving.org/miles200907.html.
- MUMCU, Ahmet; **Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl**, Phoenix Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2007.

- MUSTAFA SAFİ; **Zübdetü't-Tevarih**, Haz. İbrahim Hakkı ÇUHADAR, C.1, TTK Yay., Ankara 2003.
- MUSTAFA SAMİ EFENDİ, **Avrupa Risalesi**, Gündoğan Yayınları, 1.Baskı, Ankara 1996.
- NORBAYAH, Hajah-SHAHMİNAN, Haji; **A Critical Exploration of Deaf Young People's Underachievement in Brunei Darussalam**, School of Sport and Education Brunel University London, September 2012.
- NOVER, Stephen Michael; **History of Language Planing in Deaf Educatin: The 19. Century**, Degree of Doctor of Philosophy, In the Graduate College The University of Arizona, 2000.
- OLIVIER, VOLNEY; **Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul)**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977.
- ÖĞÜT, Salim; "Dilsiz", **TDVİA**, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.303-304.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim; "Ahmedililer", **TDVİA**, C.2 Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.168-169.
- ÖZBAYRAK, İzi Karakaş; **Abdülhamit Döneminde Uygulanan Sosyal Yardım Politikaları(1876-1909)**, Libra Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2011.
- ÖZCAN, Abdülkadir; "Dilsiz", **TDVİA**, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 304-305.
- ÖZÇELİK, İsmail; "İşitme Eğitimi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1, s. 71-85.
- ÖZTUNA, Yılmaz; **Devletler ve Hanedanlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Büyük Türkiye Tarihi**, C.1, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1983.
- PAMUK, Muhammet; **Cellat**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2003.
- PEEL, Emma Louise; **Inclusive Praticce in South Africa: A Deaf Education Perspective**, The University of the Witwatersrand, in the fulfilment of the degree of Master of Education, Johannesburg 2004.
- PEİRCE, Leslie P.; **Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümrancılık ve Kadınlar**, Tarih Vakfı Yayınları Yurt Yayınları, Haziran 1996.

- RADO, Türkan; “Roma Hukukunda Maldaki Ayıplardan Dolayı Satıcının Mesuliyeti” ,
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi, İstanbul 1944, s. 604- 619.
- RIFAT, Oktay; **Bay Lear**, Adam Yayınevi 1982.
- SACKS, O. ; **Sesleri Görmek**, (Çev. Yener Osman), YKY, İstanbul 2001.
- SAYDAM, Abdullah; “Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar-Göçerler”, **SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, S.20, Isparta 2009, s. 9-31.
- SCALENGHE, Sara; “The Deaf in Ottoman Syria”, 16th - 18th centuries, **Arab Studies Journal**, 2005 12 (2) - 13 (1), s. 10-25.
- SCGOAMİLLO, Givonni; **İstanbul’un Gizemleri**, Altın Kitap Yayınevi, 1. Basım,
Mart 1993.
- SELANİKİ MUSTAFA EFENDİ; **Tarih-i Selaniki**, C.1-2, Haz. Mehmet İpşirli, TTK
Yay., 2. Baskı, İstanbul 1999.
- SELVİ, H. H.; **İşitme Engelliler Okullarının İşlevsel Süreçlerinin Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.
- SERİN, Muhittin; “İbrahim Bizeban”, **TDVİA**, C. 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
İstanbul 1994, s. 291-292.
- SERVİER, Jean; “Talmud’dan Reform’a”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Erzurum 2004, S.22, s.262-289.
- SEVİM, Ali; “Halep Selçuklu Melikliği Alp-Arslan ve Sultan-Şah Devirleri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.14,Ankara 1963, s.123-138.
- SİNCLAİR, Wayne; “We Did it. The Rejection of Milan Resolutions”, **Deaf History International**, Summer /Fall 2010, s. 1- 9.
- ŞAHİN, İlhan; “Tımar Sistemi Hakkında Bir Risale”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S.32, 1979, s. 905- 1047.
- ŞEKER, Mehmet; **Gelibolulu Mustafa Ali ve Mevaidü’n- Nefais Fi- Kava’idi’l-Mecalis**, TTK Yay., Ankara 1997.
- ŞEMŞEDDİN SAMİ, **Kamus-ı Türki**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.
- TALİ, Şerife; “İstanbul Su Mimarisinde Eminönü Sebillerinin Yeri ve Önemi”, **Sanat ve Tasarım Dergisi**, S.15, Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 47- 65.

- TAŞKIN, Ünal **Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri**, Fırat Üniversitesi Tarih Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005.
- TAVERNİER, Jean; **Topkapı Sarayında Yaşam**, Çağdaş Yayınları, 1. Basım, İstanbul 1984.
- TAYYARZADE ATA; **Tarih-i Enderun**, Bayrak Matbaası, İstanbul 2010.
- TOPÇUOĞLU, Ali Aslan; “Yahudilik-Hristiyanlık ve İslam Hukuku’na göre Nikah Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı”, **Din Bilimleri Akademi Araştırma Dergisi**, C. 10, S.2, s.79- 120.
- TOURNEFORT, Joseph de; **Tournefort Seyahatnamesi**, Kitap Yayınevi, 2. Basım, İstanbul 2008.
- TRELOAR, Linda L.; “Dini İnançlar ve Kilise: Engelli Yetişkinlerin ve Aile Bireylerinin Deneyimleri”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 27, İstanbul 2012, s. 211- 230.
- ULUÇAY, M. Çağatay; “18. Asırda Harem”, **Tarih Dergisi**, C.13 S.17, s. 269-274.
- ULUÇAY, M.Çağatay; **Harem II**, Ötüken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2011.
- UYGUN, Süleyman “Denizaşırı Dilencilğe bir Örnek:Maruni Dilenciler”, **OTAM**, Ankara 2012, S.30, s.189-212.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**, TTK Yay., Ankara 1988.
- ÜREL, Haldun; **İstanbul’u Geziyorum Gözlerim Açık**, Dharma Yayınları 2005.
- YARCAN, Şükrü; “Balat ve Galata’da Yahudi Kültürü Üzerine Bir Gezi”, İstanbul Üniversitesi 2009, s.1-11.
- YAYCIOĞLU, Mukadder; “Akdeniz Canavarı Cervantes, “La Gran Sultana” ve “Osmanlı İspanyol” “Olmak ya da Olmamak””, **Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi**, S.16, 2011, s.1-22.
- YILDIRIM, Ali; **Darağacında Kan Sesleri**, Doruk Yayınları, Ankara 1997.
- YILDIRIM, Nuran; “İstanbul’da Sağır Dilsiz ve Âmâların Eğitimi”, **İstanbul Armağanı 3**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997, s.305-331.
- YILDIZ, Hüseyin; “19. Yüzyıla Ait Bir Nikâh Defterinin Söz Varlığı Üzerine”, **Türk Dili Kurultayı Bildirileri 20-25 Ekim 2008**, Türk Dil Kurumu Yay., s.4683-4701.

YILMAZ, Aktan Müge; “Reşat Ekrem Koçu’nun “İstanbul Ansiklopedisi” Adlı Eserine Yansıyan Üsküdar Manzaraları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.4, S.17, 2011, s. 225- 253.

ZÜBER, Hüsni; **Türk Süsleme Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1971.

EKLER

EK 1: Osmanlı Sarayındaki Bir Bizeban(Ekinci, a.g.m, s. 14)

EK 2: Osmanlı Sarayındaki Cellat(Bilal Gökçe Yurt, Hasan Yıldız, **Osmanlı Milli Kıyafetleri**, Raman Ofset 2008.)

EK 3: Abdülhamit Dönemi Sağır-Dilsiz ve Ama Mektebi Öğrencileri “Padişahım çok yaşa!” Yapararak Padişahı İhsan Aldıkları Fotoğraf(Karataş, **a.g.e.**(Ekler),s. 4)

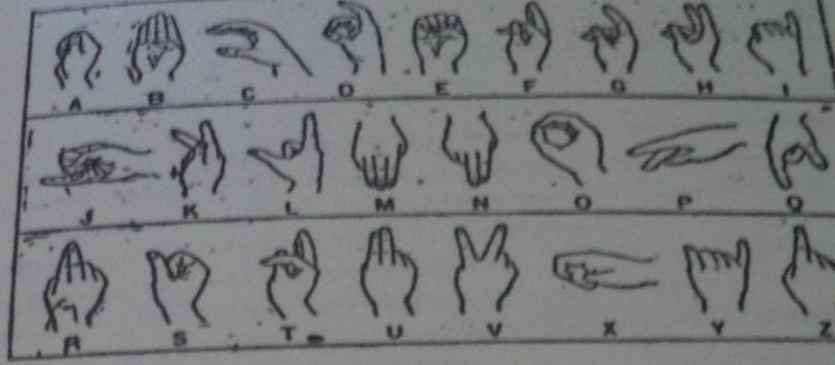
EK 4: Mektebin Dilsiz ve Sağır öğrencileri(Karataş, **a.g.e.**(Ekler),s. 2)

EK 5: Mektebin Ama Öğrencileri(Karataş, **a.g.e.**(Ekler),s. 3)

أ- ابيك اتميك مجادله سي .

فرانسز آبه دوله پتك اسوليه ، آلان هايك كتك اسولاري بربرينه طسا بان طابانه
شعور . دوله په ، ثابت وقابل رؤيت اشارتكله يسي لك زوايه بازي واسطه سيه

ديلسزك القباسي - فرانسزجه .

Ek 5- Resimli Fransız Sağır-Dilsiz Alfabeti

EK 6: Fransızcadan Uyarlanan İşaret Dili Alfabeti(Karataş, a.g.e,(Ekler),s. 5)

EK 7: Sağır-Dilsiz ve Ama Mektebi Nizamnamesi²⁹⁷

LAYİHA

DİLSİZ VE SAĞIR MEKTEBLERİ NİZAMNAMESİ

BİRİNCİ FASIL

Ahkâm-ı Umumiye

1.Madde Dilsiz-Sağır mektepleri hem dilsiz hem sağır yahut yalnız sağır olan veya mekteb-i ibtidaiye de alelade tahsil edemeyecek derecede kuvvet-i seniyyesi noksan bulunan kız ve erkek çocukların talim ve terbiyesine mahsus mekteplerdir.

2.Madde Vilayetler ve gayrı mülhak livalar münferiden veya bi'l-iştirak leyli ve nehari Dilsiz-Sağır mektebi tesis ve küşad edebilirler.

3.Madde Dilsiz-Sağır mekteplerine ücretli ve ücretsiz talebe kabul olunur.

4.Madde Dilsiz- Sağır mektebinin müddet-i tahsiliyesi sekiz senedir. Bu müddet tarafından çocuğun tekellül ve yazı ve bir sanat talim olunur ve mekatib-i ibtidaiye-i umumiyede tesis edilen ulum ve kanuna dair ma'lûmât-ı esasiye verilir.

5.Madde Dilsiz- Sağır Mekteplerine muallim yetiştirmek ve tatbikat sınıfını havi olmak üzere İstanbul'da leyli bir mekteb küşad olunacaktır.

İKİNCİ FASIL

Şerait-i Kabulü

6.Madde Dilsiz- Sağır mekteplerine kabul şartı şunlardır: Evvela talibin sini yedi ile on arasında olmak, Saniyen birinci maddede muharrer şurud-ı haiz olmak salisen verem veya frengi gibi emraz-ı sariye ve sara ve emraz-ı akliye ve talim ve terbiyeyi takib edemeyecek derecede zayıf bünye veya sakatlıktan salim bulunmaktır.

7.Madde On yaşını ikmal edeceği halde vücutca neş'ü neması noksan olduğu bi'l-muayene tespit edilenlerin istisnaen on üç yaşını ikmal edinceye kadar kabulleri haizdir.

8.Madde Dilsiz –Sağır mekteplerine kabul için müracaat eden çocuk nüfus tezkiresi ve aşı şahadetnamesiyle mekteb-i idaresinden verilecek varaka üzerinde muharrer tabip raporu görülerek şerait-i kabulü olduğu tebeyyün ettiği halde kabul ve kayd olunacaktır.

9.Madde Mekteb talebesinden bir müddet mektebte bulunup da terbiye ve talime mani olacak derecede belahet ve nakais-i akliyesi tebeyyün edenler talim ve ücret-i tedrisiye vermiş ise mektebte kaldığı müddete ait miktar bi't-tevkif üst tarafı iade olunacaktır.

²⁹⁷Karataş, a.g.e.(Ekler),s. 8-7.

10.Madde Teba-i ecnebiyeden Dilsiz- Sağır olanlar mektebe kabulü maarif nezaretinin müsaade-i mahsusasına mevküfdir.

11.Madde Talebeden onbir yaşını ikmal edenler istidalarına göre mevcut zanaatlerden birine tefrik edilirler.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Heyet-i İdare ve Mu'allimât

12.Madde Dilsiz ve Sağır Mektebi bir müdür icabında bir müdür mu'avini ve lüzumu kadar mu'allim ve mu'allim mu'avini ve sınıf üstadları ve müstahdem-i saire ile idare olunur. Dilsiz- sağır mekteplerinde bundan maada bir hesap katibi ve bir depo ve ambar memuru istihdam edilir.

13.Madde Müdür ve müdür mu'avini ve mu'allim ve mu'allim mu'avinleri 5.maddede muharrer mektebden neşet edenler ile tedrisat-ı ibtidaiye-i kanuna tefrikan mu'allimlik evsafına haiz olanlar meyanından bu mektepleri idare ve talebeyi tedris ve ta'limde sahib-i ihtisas oldukları tebeyün edenlerden intihab edilir.

14.Madde Dilsiz-Sağır Mektepleri için mahallerinde evsaf-ı lazımiyeye haiz müdür ve müdür mu'avini ve mu'allim mu'avinleri bulunacağı halde ma'arif nezaretince namzetler ihrac edilir.

15.Madde Her mu'allim on ikiden ziyade talebeyle meşgul olmaz ve her mu'allime bir mu'avin terfik edilir.

16.Madde Her sanat şubesinin bir ustası bulunur ve bu şubelere devam edecek talebenin adedi mahdud değildir.

17.Madde Bu mekteplerin mu'allim ve memurin-i sairesinden ber vech-i âti maaş verilir. Diğer memurin maaşatı dar'ül- mu'allimdeki mu'adil memurin maaşları tevfik edilir.

	Müdür	Müdür Mu'avini	Mu'allim	Mu'allim Mu'avini
1.Sınıf	1500	1000	800	600
2.Sınıf	1200	800	700	500
3.Sınıf	1000	700	600	400

18.Madde Dilsiz- Sağır mektepleri müdür ve müdür mu'avinleri her üç senede bir terfi etmek salahiyetine ihraz ederler.

19.Madde Ustalara tahsillerinin derecesine ve sanatlarındaki vukuf ve maharetlerine göre münasib maaş ve yevmiyeler tahsil olunur.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Ahkâm-ı müteferrika

20.Madde Leyli talebeden alınacak ücret-i seneviye 15 lira ile 25 lira arasında ve nihayet talebeden alınacak ücret-i seneviye 1 lira ile 5 lira olmak üzere velilerin iktidar-ı maliyesine meclis-i idarece takdir ve üç taksitle istifa olunur bundan başka ücretli talebenin tedarikine mecbur oldukları levazım şunlardır: iki şilte, iki şilte çarşafı, bir yorgan, iki yorgan çarşafı, bir battaniye, altı takım iç çamaşırı ve altı çift çorap ve altı kat elbise, iki çift kundura

21.Madde Fakru halleri ma'arif idarelerince ve meclis-i idarece sabit olanlar meccanen kabul edilirler.

22.Madde Ücretsiz talebe mektebce ibate ve iksa ve iaşe edilir ve kitab ve kırtasiye gibi levazım-ı dersiyesi de mektebce tedarik olunur.

23.Madde Kendi ihtiyarıyla mektebden çıkan veya dokuzuncu maddede muharrer ahvale ma'ada suretle çıkarılan ücretli talebeye alınan taksidden bir şey i'ade edilmez.

24.Madde İş bu nizamname tarih-i neşrinden itibaren mer'idir ve evvelce mevcut nizamname ihtası maksuhdur.

25.Madde Bu nizamnamenin icrasında ma'arif-i umumiye nazırı memurdur.

İşbu nizamnamede mer'iyeti ve nizam-ı devlete ilavesini irade ederim.

Fi sene 20 Zilkade 1333 fi Kanun-ı evvel 1331